

CWI Arbeidsmarktprognose 2008 - 2013

Amsterdam, 26 juni 2008

Colofon

Uitgave

CWI
Postbus 58191
1040 HD Amsterdam

Contactpersonen

Arie Vreeburg en Menno de Vries
Telefoon: 020- 7515179 / 020-7515182
E-mail: arie.vreeburg@cwinet.nl / menno.de.vries@cwinet.nl
Website: www.werk.nl, tabblad CWI en cijfers

Medewerkers aan dit onderzoek

Jaap de Koning, Marcel Spijkerman en Tim Berretty (SEOR, Rotterdam)
Peter Louter en Pim van Eikeren (Bureau Louter, Delft)
Anske Bouman, Arie Vreeburg en Menno de Vries (CWI, Amsterdam)

Extra exemplaren kunt u bestellen bij

Pondres
o.v.v. bestelnummer CWI 318
fax 013-5953563
e-mail: cwi@pondres.nl

Alles uit deze uitgave mag worden overgenomen, echter uitsluitend met bronvermelding.

© CWI, Amsterdam

Voorwoord

De CWI Arbeidsmarktprognose biedt elk jaar inzicht in de belangrijkste ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en de verwachtingen voor de komende jaren. Daarbij is er aandacht voor landelijke ontwikkelingen en wordt dieper ingegaan op de arbeidsmarktsituatie in de verschillende sectoren, regio's, opleidingsniveaus en beroepsgroepen.

De gegevens in de CWI Arbeidsmarktprognose 2008-2013 zijn gebaseerd op onderzoek van SEOR, Bureau Louter en recente cijfers over de economische groei van het Centraal Planbureau. Hiermee vormt deze arbeidsmarktprognose een goed en gevalideerd beeld van te verwachten arbeidsmarktontwikkelingen.

De economie doet een stap terug, maar in de tweede helft van dit jaar en in 2009 is er ruimte voor daling van de werkloosheid. Onder een aantal kwetsbare groepen neemt de werkloosheid ook af, maar hun positie blijft lastig. Zestig procent van alle niet-werkende werkzoekenden is langer dan één jaar werkloos en het merendeel van de niet-werkende werkzoekenden is ouder dan 45 jaar.

Zeker in tijd van krapte op de arbeidsmarkt ligt er voor CWI een taak weggelegd om werkzoekenden die nu aan de kant staan te betrekken bij de arbeidsmarkt. Deze werkzoekenden zijn vaak laaggeschoold, terwijl werkgevers vooral behoefte hebben aan gekwalificeerd personeel. Scholing – en het voorkomen van schooluitval – is daarom van het grootste belang. Een taak die we samen met werkgevers, kenniscentra en opleidingsinstituten willen oppakken.

Een van de belangrijkste doelstellingen van CWI is het transparant maken van de arbeidsmarkt. De CWI Arbeidsmarktprognose beoogt de belangrijkste resultaten en ontwikkelingen op de arbeidsmarkt op een toegankelijke manier te presenteren. Ik beveel lezing van harte aan bij een ieder die de ontwikkeling van de arbeidsmarkt van dichtbij wenst te volgen.

drs. R. de Groot,
Voorzitter Raad van Bestuur CWI

Inhoud

Voorwoord	2
Samenvatting	4
1. Inleiding	7
2. Landelijke ontwikkelingen	8
2.1. Inleiding	8
2.2. De arbeidsmarkt in vogelvlucht	8
2.3. Veronderstellingen economische groei	9
2.4. De vraag naar arbeid	11
2.5. Het aanbod van arbeid	17
2.6. Discrepantie tussen vraag en aanbod	28
2.7. Alternatieve scenario's	34
3. Ontwikkelingen naar sector, beroep en opleiding	37
3.1. Banen naar sector	37
3.2. Banen naar beroep en opleiding	43
3.3. Beroepsbevolking naar beroep en opleiding	47
3.4. Te voorziene discrepanties	50
4. Regionale ontwikkelingen	52
4.1. Regionale werkgelegenheidsontwikkelingen	52
4.2. Regionale werkgelegenheidsontwikkelingen per sector	57
4.3. Regionale ontwikkelingen beroepsbevolking	60
4.4. Te voorziene discrepanties	63
5. Aandachtspunten voor beleid en uitvoering	67
Bijlage 1 Verschillen met de voorgaande prognose	69
Bijlage 2 Gebruikte begrippen	70
Bijlage 3 Indeling in RPA clusters, kaart	75
Bijlage 4 SBI codes gehanteerde sectoren	77

Samenvatting

Deze arbeidsmarktprognose presenteert de verwachtingen die CWI heeft van de arbeidsmarkt voor de komende jaren. De economische vooruitzichten voor 2008 en 2009 volgens het Centraal Planbureau zijn daarbij het uitgangspunt. Voor de periode daarna is gerekend met een gemiddelde economische groei. Op basis hiervan zijn prognoses gemaakt voor de belangrijkste grootheden van de arbeidsmarkt, zoals het aantal banen en vacatures, de omvang van de beroepsbevolking en het aantal bij CWI ingeschreven niet-werkende werkzoekenden. In de prognose is geen rekening gehouden met nieuwe plannen van het kabinet.

Economische groei neemt af

Na twee jaren van aanhoudende economische groei van 3% of meer, schakelt de Nederlandse economie in 2008 over naar een lagere versnelling. In 2008 en 2009 wordt gerekend op een economische groei van 2¼% en 1¾%. Daarmee is de groei iets lager dan het langjarige gemiddelde. Voor de periode daarna wordt uitgegaan van 2% economische groei per jaar.

Aantal banen en vacatures nog nooit zo hoog

In 2008 en 2009 komt de toename van de economische activiteiten tot stand door een hogere arbeidsproductiviteit en een hoger arbeidsvolume. Door meer deeltijdwerk neemt het aantal banen nog eens extra toe. In 2008 en 2009 stijgt het aantal banen met gemiddeld 115.000 (+1,4% per jaar). Daarna valt de banengroei terug naar gemiddeld 60.000 per jaar (+0,8%). Daarmee komt het totaal aantal banen op een recordniveau.

Meer banen betekent meer uitbreidingsvacatures. Maar belangrijker is dat een tijd van grote krapte op de arbeidsmarkt ook als een goede gelegenheid wordt gezien om van baan te wisselen. De daardoor opengevallen plaatsen moeten worden opgevuld, waardoor vacatures ontstaan. In 2007 werd een record aantal ontstane vacatures geregistreerd: ruim 1 miljoen. De verwachting is dat de komende jaren de dynamiek op de arbeidsmarkt onverminderd hoog blijft. Het aantal vacatures blijft op een hoog niveau en stijgt zelfs nog iets. Het aantal ontstane vacatures uitgedrukt als percentage van het aantal banen komt op een recordniveau: ruim 15%. Dit betekent dat voor één op zeven banen een vacature ontstaat.

Omvang beroepsbevolking stijgt

De stijging van de beroepsbevolking wordt bepaald door de bevolkingstoename van 15-64 jaar en de stijging van de arbeidsparticipatie.

De bevolkingstoename is de komende jaren bijna te verwaarlozen. In 2011 neemt de bevolking met een leeftijd van 15-64 jaar zelfs af. Dit komt doordat de babyboom van direct na de Tweede Wereldoorlog de 65-jarige leeftijd bereikt. Groei van de beroepsbevolking moet dus vooral komen uit een toename van de arbeidsparticipatie. De stijging van de arbeidsparticipatie wordt vooral veroorzaakt doordat vrouwen en ouderen (55-plus) steeds meer werken. Zo is er in 2007 een kwart meer vrouwen actief op de arbeidsmarkt dan tien jaar geleden. Voor 55-plussers is deze trend nog uitbundiger: in 2007 zijn er ruim twee maal zoveel 55-plussers actief als tien jaar terug. Deze trends worden door het overheidsbeleid ondersteund.

In 2008 en 2009 stijgt de beroepsbevolking met gemiddeld bijna 100.000 personen (+1,2% per jaar). In de jaren daarna wordt de toename van de beroepsbevolking steeds geringer. In de periode 2010-2013 wordt gerekend op een gemiddelde toename van de beroepsbevolking met bijna 60.000 personen (+0,7%).

Aantal niet-werkende werkzoekenden duikt onder het niveau van de voorgaande hoogconjunctuur

Zowel banen als beroepsbevolking groeien in de komende jaren. Daarbij is de toename van het aantal banen iets groter dan die van de beroepsbevolking. Ook stijgt het aantal vacatures de komende jaren. Er blijft dus ruimte voor daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden. Wel zal de daling wat langzamer gaan verlopen dan in recente jaren. Eind 2008 worden 407.000 niet-werkende werkzoekenden verwacht (-11%). In 2009 wordt gerekend op een verdere daling tot 374.000 personen (-8%). Dit zijn duidelijk lagere dalingspercentages dan we gewend waren in de afgelopen jaren.

Dit niveau van het aantal niet-werkende werkzoekenden is lager dan het dalniveau in de voorgaande hoogconjunctuur (444.000 personen), terwijl de omvang van de arbeidsmarkt (banen en beroepsbevolking) veel groter is. Het geraamde aantal niet-werkende werkzoekenden komt overeen met dat van de werkloosheid begin jaren tachtig van de vorige eeuw.

Aantal kwetsbare niet-werkende werkzoekenden daalt

Het aantal langdurig werklozen, ouderen en laagopgeleiden neemt af. Maar hun positie blijft ongunstig. Zo neemt het aantal langdurig werklozen – langer dan 12 maanden – na het bereiken van een topniveau in 2005 van ruim 400.000 personen af naar ruim 300.000 personen in 2007. Ook in 2008 en 2009 blijft het aantal langdurig werklozen dalen. Echter afgezet tegen het totaal blijft het aandeel langdurig werklozen in 2009 met 60% hoog.

Het aantal oudere niet-werkende werkzoekenden daalt eveneens. Echter de beroepsbevolking van ouderen neemt aanzienlijk toe. Zelfs bij een gelijkblijvende werkloosheidskans, levert dit extra toestroom op van oudere niet-werkende werkzoekenden. Daardoor blijft de daling van oudere niet-werkende werkzoekenden in absolute termen beperkt.

Het aantal niet-werkende werkzoekenden met een lage opleiding daalt weinig. Hun positie blijft onverminderd zorgelijk. In verhouding tot de beroepsbevolking is in 2009 circa 12% van de laagopgeleiden niet-werkend werkzoekend. Voor alle niet-werkende werkzoekenden was dat percentage nog geen 5%.

Werkgelegenheid stijgt tot 2013 vooral in de collectieve sectoren

De werkgelegenheid groeit in 2008 en 2009 vooral in de marktsectoren. In de jaren daarna is groei van de werkgelegenheid vooral geconcentreerd in de collectieve sector. Grote groeiers zijn de zorg en het welzijnswezen. Ook de zakelijke dienstverlening (ICT, adviesbureaus), de horeca en de detailhandel doen het goed.

Naar beroepsgroepen bekeken, neemt het aantal banen voor verzorgende en heelkundige beroepen verder toe. Daarnaast is er meer behoefte aan administratief en beleidsadviserend personeel, verkoop-, bedienend en commercieel personeel. De behoefte aan productie- en onderhoudspersoneel zal bescheiden of niet groeien. Werkgevers vragen een steeds hoger opleidingsniveau. De groei van het aantal banen voor hoogopgeleiden is daarom het hoogst. De beroepsbevolking is ook steeds beter opgeleid. Daarnaast valt op dat er op de lange termijn steeds minder mensen zijn met een productie- of onderhoudsberoep.

Hoge banengroei in Flevoland en in Nijmegen en Rivierenland

De landelijke prognose is gespecificeerd naar regio. De meeste banen (als percentage van de bevolking van 15-64 jaar) zijn te vinden in Zuidelijk Noord-Holland, Utrecht-Midden en Eemland. Daarentegen kennen Flevoland en Noord-Holland Noord de minste banen per inwoner van 15-64 jaar. De beroepsbevolking in deze regio's werkt vaak buiten de eigen regio.

De komende jaren groeit het aantal banen in alle onderscheiden regio's. Flevoland en de regio Nijmegen en Rivierenland kennen een hoge banengroei. Dit zijn regio's met relatief weinig banen per inwoner van 15-64 jaar. Daar is dus sprake van een groei vanuit een relatieve achterstandspositie. Bovendien heeft de regio Nijmegen en Rivierenland het voordeel van een gunstige ligging en van uitstralingseffecten van andere snel ontwikkelende regio's.

Duidelijk minder goed presteren Zuid-Limburg, Gooi en Vechtstreek, Haaglanden en Rijnmond. In Zuid-Limburg speelt de vergrijzende bevolking een rol, waardoor het aantal banen in bijvoorbeeld de consumentendiensten zich zwak ontwikkelt. Gooi en Vechtstreek heeft weinig ruimte voor groei van de bedrijvigheid, terwijl in Haaglanden de groei geremd wordt door de voorgenomen bezuinigingen op het openbaar bestuur. Rijnmond heeft een laagopgeleide beroepsbevolking die een rem kan zijn op de banengroei.

De beroepsbevolking groeit in alle regio's. Dit wordt vooral veroorzaakt door de toename van de arbeidsparticipatie. De verschillen in groei van de beroepsbevolking worden veroorzaakt door regionale verschillen in bevolkingsontwikkelingen. De bevolkingstoename in Flevoland veroorzaakt daar een grote toename van de beroepsbevolking. In eenderde van de onderscheiden regio's daalt de bevolking van 15-64 jaar. In Zuid-Limburg groeit de beroepsbevolking niet meer. De toename van de arbeidsparticipatie wordt namelijk volledig teniet gedaan door de afname van de bevolking.

Het aantal niet-werkende werkzoekenden daalt in alle regio's. In zijn algemeenheid is het aantal niet-werkende werkzoekenden als percentage van de beroepsbevolking (NWW-percentages) het laagst nabij de grote steden, zoals Noord-Holland-Noord en Rijn Gouwe. Het hoogste NWW-percentages is te vinden in Zuid-Limburg, namelijk 7,5% in 2009. Het gemiddelde in heel Nederland is 4,8% in 2009.

1 Inleiding

Dit rapport beschrijft de nieuwe Arbeidsmarktprognose van CWI. Deze prognose geeft een samenhangend beeld van de verwachtingen op de Nederlandse arbeidsmarkt. Het doel van deze prognose is de transparantie van de arbeidsmarkt te verhogen en daarmee het werk van CWI, UWV en gemeenten te ondersteunen. Dit draagt bij aan een beter functionerende arbeidsmarkt: onnodige werkloosheid wordt voorkomen en het onnodig lang openstaan van vacatures vermindert. De CWI-Arbeidsmarktprognose wordt ook gebruikt bij de ontwikkeling van arbeidsmarktbeleid van gemeenten, UWV en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

Het rapport bevat voor de jaren 2008 en 2009 een gedetailleerde prognose die de verwachtingen weerspiegelt van CWI over de arbeidsmarkt. In aanvulling daarop wordt voor de periode 2010-2013 een indicatie gegeven van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. De prognose is opgesteld door onderzoeksbureau Seor, Bureau Louter en CWI. De redactie van dit rapport ligt bij CWI.

De arbeidsmarkt wordt bepaald door economische ontwikkelingen. De economische verwachtingen zijn in overeenstemming met die van het Centraal Economisch Plan 2008 (CEP-2008) van het Centraal Planbureau (CPB). De prognose is beleidsarm. Dat wil zeggen dat we uitsluitend uitgaan van bestaande wet- en regelgeving. Wijzigingen en voorstellen van bijvoorbeeld de Commissie Arbeidsparticipatie zijn niet meegenomen. De berekeningen zijn half mei 2008 afgesloten.

Verhoging van de arbeidsparticipatie staat in het middelpunt van de belangstelling. Daarom is in deze prognose extra aandacht besteed aan het deel van de bevolking dat nu nog niet participeert op de arbeidsmarkt.

De berekeningen uit de CWI-Arbeidsmarktprognose hebben – net als alle prognoses – een voorwaardelijk karakter. Dat wil zeggen dat als de economische veronderstellingen achteraf afwijken van de werkelijkheid, de prognoses evenzeer afwijken.

In hoofdstuk 2 worden de prognoses op landelijk niveau van arbeidsvraag (banen en vacatures), arbeidsaanbod (beroepsbevolking) en discrepanties (niet werkende werkzoekenden) besproken. In hoofdstuk 3 komen de verschillende economische sectoren aan de orde (landbouw, industrie, dienstverlening etc.). Daarnaast besteedt het rapport aandacht aan het opleidingsniveau en de beroepsgroep van arbeidsvraag en arbeidsaanbod. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van verwachte regionale ontwikkelingen. Het laatste hoofdstuk bespreekt de aandachtspunten voor beleid en uitvoering.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) heeft veel data – al dan niet via maatwerk – ter beschikking gesteld.

2 Landelijke ontwikkelingen

2.1 Inleiding

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de landelijke ontwikkelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt. Voorafgaand presenteren wij in paragraaf 2.2 een eenvoudig model waarin de belangrijkste factoren op de arbeidsmarkt zijn opgenomen. De arbeidsmarkt bestaat uit twee hoofdonderdelen: de vraag naar arbeid en het aanbod van arbeid. De vraag naar arbeid wordt vooral bepaald door de omvang van de productie. De veronderstellingen over de productie worden besproken in paragraaf 2.3. De daaruit volgende vraagkant van de arbeidsmarkt, namelijk het aantal banen, wordt besproken in de daarop volgende paragraaf. De aanbodkant van de arbeidsmarkt – de beroepsbevolking – is het onderwerp van paragraaf 2.5. Vraag en aanbod van arbeid sluiten zowel kwantitatief en kwalitatief niet op elkaar aan. Deze discrepanties komen tot uiting in het aantal niet-werkende werkzoekenden en worden besproken in paragraaf 2.6. In de slotparagraaf worden de gevolgen van een tegenvallende economische ontwikkeling geschetst.

2.2 De arbeidsmarkt in vogelvlucht

De complexe werkelijkheid van de arbeidsmarkt is inzichtelijk te maken met een model. In een model worden alleen de belangrijkste factoren opgenomen. De overige factoren laten we buiten beschouwing. In figuur 2.2.1 is het een eenvoudig arbeidsmarktmodel geschetst. De belangrijkste factoren zijn:

- De vraag naar arbeid van werkgevers gemeten in fulltime banen (arbeidsjaren) wordt bepaald door de nationale productie (BBP). Een hoger BBP leidt – bij voor het overige gelijkblijvende omstandigheden – tot meer arbeidsjaren. Daarnaast is de arbeidsproductiviteit van belang. Een toename van de arbeidsproductiviteit betekent dat het BBP met minder arbeidsjaren geproduceerd kan worden. Het werkelijk aantal banen wordt beïnvloed door de voorkeur van de Nederlandse werknemers voor deeltijd. Door het werken in deeltijd is het werkelijk aantal banen hoger dan het aantal fulltimebanen.
- Het aanbod van arbeid bestaat uit personen die minimaal twaalf uur per week werken of willen werken: de beroepsbevolking. Deze beroepsbevolking is afhankelijk van de (arbeids)participatiegraad van de bevolking met een leeftijd van 15 tot 65 jaar. Een deel van de bevolking participeert niet op de arbeidsmarkt omdat zij andere bezigheden heeft (zorgtaken, onderwijs etc.). Hiermee komt de participatiegraad op zo'n 70%.
- Vraag en aanbod van arbeid komen niet overeen met elkaar. Dit komt tot uiting in werkloosheid en vacatures:
  - Het aanbod van arbeid is groter dan de vraag naar arbeid, waardoor er werkloosheid is. CWI meet dit als niet-werkende werkzoekenden¹.
  - De vraag naar arbeid is groter dan het aanbod van arbeid, waardoor er vacatures zijn. In een hoogconjunctuur loopt het aantal ontstane vacatures snel op.
  - Vacatures en werkloosheid komen tegelijkertijd voor: gevraagde en aangeboden kwalificaties sluiten niet precies op elkaar aan.

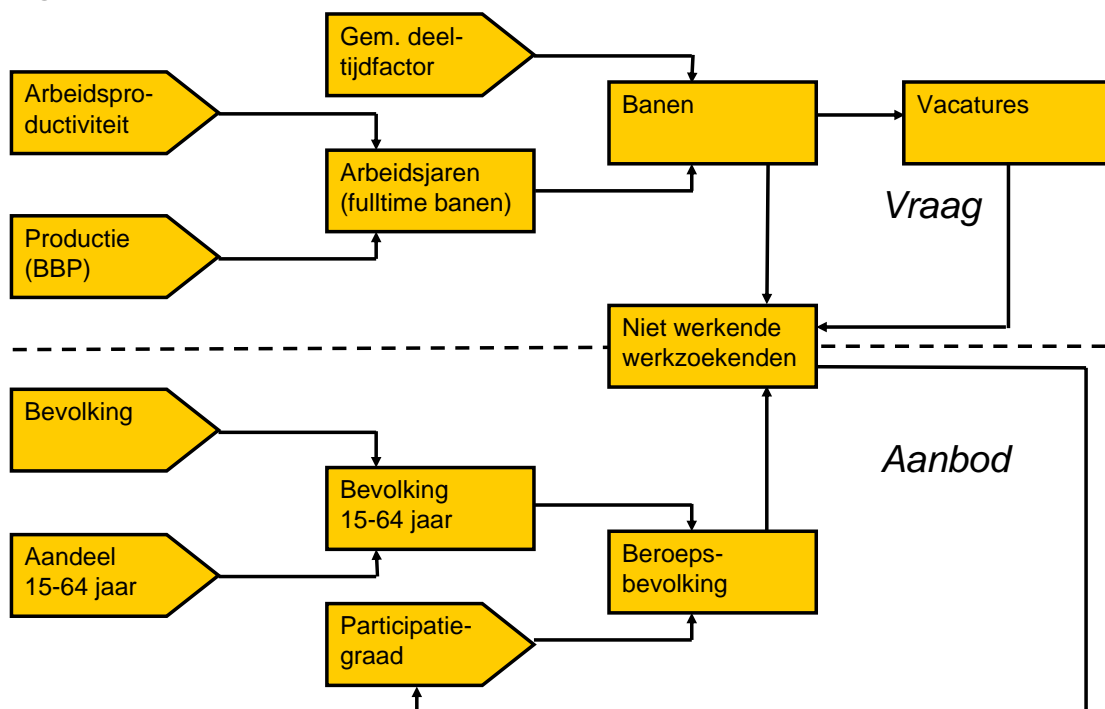
---

¹ Bij CWI ingeschreven niet-werkende werkzoekenden zijn een maatstaf voor het aanbodoverschot op de arbeidsmarkt. Het CBS hanteert een andere indicatie van het aanbodoverschot (werkloze beroepsbevolking). Opgemerkt wordt dat ontwikkelingen van beide indicatoren van jaar op jaar – ondanks definitieverschillen – op landelijk niveau grote overeenkomsten vertonen.

Bovendien is de arbeidsmarkt niet volledig transparant. Het aanbod heeft geen volledig beeld van de vraag en andersom.

- Vraag en aanbod op de arbeidsmarkt beïnvloeden elkaar.
  - Bij een laagconjunctuur – hoge werkloosheid en weinig vacatures – schat men de kans op werk laag in. Een deel van de bevolking biedt zich niet meer aan op de arbeidsmarkt ('discouraged worker effect'). Het gevolg is dat de participatiegraad verlaagd wordt. Omgekeerd stimuleert een hoogconjunctuur dat mensen zich aanbieden op de arbeidsmarkt. De participatie op de arbeidsmarkt wordt hoger.
  - Indien er in een periode van hoogconjunctuur te weinig mensen toetreden tot de arbeidsmarkt (schoolverlaters, herintreders), kan een tekort aan personeel ontstaan. Dit tekort aan aanbod kan als een rem op de groei van de productie en arbeidsvraag (het aantal banen) werken.

Figuur 2.2.1 Factoren die een rol spelen op de arbeidsmarkt

2.3 Veronderstellingen economische groei

De economische ontwikkeling is, zo blijkt uit figuur 2.2.1, een belangrijke factor voor de arbeidsmarkt. In de arbeidsmarktprognose wordt aangesloten bij de economische verwachtingen van het Centraal Planbureau (CPB). In het Centraal Economisch Plan 2008 gaat het CPB uit van een economische groei van 2¼% in 2008 en van 1¾% in 2009. Daarmee doet de economische groei – ten opzichte van de economische groei in 2007 van 3½% – een flinke stap terug. Voor de open Nederlandse economie zijn internationale ontwikkelingen belangrijk. Zo heeft de crisis op de financiële markten en de teruggang van de economische groei in de VS gevolgen voor de Nederlandse economische groei. In de economische prognoses zit namelijk een flink negatief effect van deze crisis verdisconteerd via onder meer een vertraging van de wereldhandelsgroei.

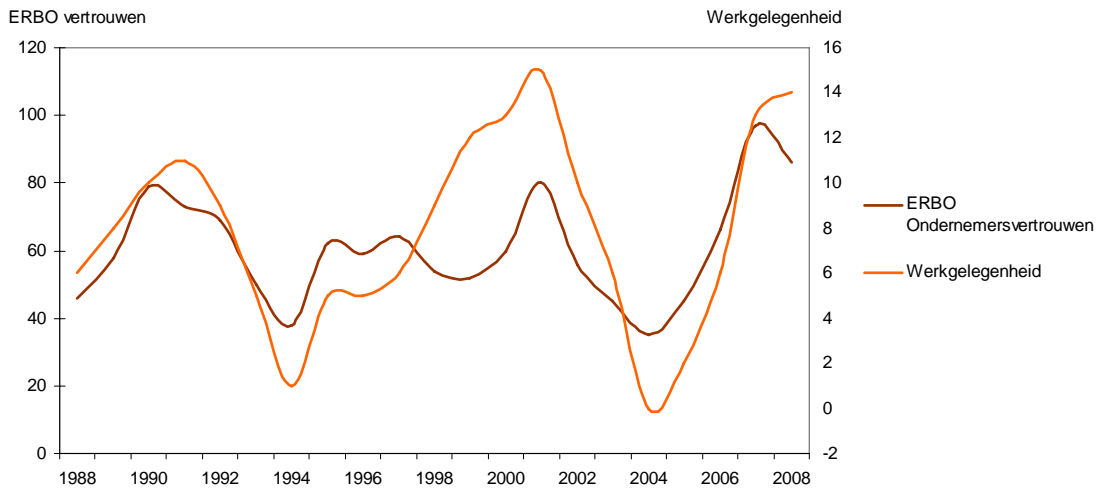
Intermezzo: Ondernemers optimistisch over 2008

Het vertrouwen in de economie van ondernemers wordt elk jaar in opdracht van de Kamer van Koophandel (KvK) gemeten. In deze grootschalige Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling (43.000 bedrijven deden mee), werd gevraagd naar ontwikkelingen in 2007 en verwachtingen voor 2008.

In 2007 was sprake van een stevige omzetgroei. Gecorrigeerd voor prijsveranderingen nam de omzet in 2007 toe met 3%. De groei was daarmee iets lager dan in 2006. In 40% van de bedrijven steeg in 2007 de omzet, terwijl in 12% de omzet afnam. In de meeste sectoren nam de omzet toe. Alleen de landbouw liet een afwijkende ontwikkeling zien: daar nam de omzet – gecorrigeerd voor prijsveranderingen – in 2007 iets af.

De totale werkgelegenheid nam in 2007 volgens deze KvK-enquête toe met 3,3%. Een fors hogere toename dan in 2006, dat op zich al een gunstig jaar was. Bij kleine en middelgrote bedrijven was de werkgelegenheidsgroei groter dan bij de grote bedrijven. Vooral de dienstverlenende sectoren laten een forse groei zien in 2007.

Voor prognoses zijn natuurlijk de verwachtingen van de ondernemers over 2008 belangrijk. De index voor het ondernemersvertrouwen stond in 2003 nog op een absoluut dieptepunt (lager dan begin jaren negentig). Het herstelt daarna tot een zeer hoog vertrouwen in 2007. Volgens de enquête blijven ondernemers in 2008 – ondanks een lichte daling - vol vertrouwen. Het gevolg is dat vier maal zoveel bedrijven een stijging van de werkgelegenheid verwachten als het aantal bedrijven dat een daling van de werkgelegenheid voorziet. De werkgelegenheidsindicator uit de enquête laat in 2008 zelfs nog een stijging zien.

Deze gunstige verwachtingen van ondernemers over 2008 worden grofweg bevestigd door de maandelijkse enquête die het Centraal Bureau voor de Statistiek uitvoert onder ondernemers. Het producentenvertrouwen (in de industrie) kwam in januari 2008 zelfs hoger uit dan ooit. De laatste maanden loopt het optimisme echter duidelijk terug, maar van pessimisme is nog geen sprake.

a) Bron: KvK, 'Het bedrijfsleven in Nederland 2007, Bedrijven totaal', rapport Enquête Regionale Bedrijfsontwikkeling, december 2007.

De conjunctuur van 2010 en erna is met nog grotere onzekerheden omgeven dan die voor 2008 en 2009. Daarom wordt voor de middellange termijn uitgegaan van een aanname. Het kabinet rekent in deze kabinetsperiode met een economische groei van gemiddeld 2%. In deze arbeidsmarktprognose wordt ook voor de jaren daarna uitgegaan van 2%. Dit is iets lager dan het gemiddelde in de afgelopen decennia (2,5%). Echter, dit percentage is gerealiseerd in een periode van hoge groei van de beroepsbevolking. Nu de beroepsbevolking op termijn minder hard groeit kan de economische groei worden geremd.

De prognose van de economische groei kent een ruime foutenmarge. Om de bruikbaarheid van deze arbeidsmarktprognose te vergroten is de prognose aangevuld met twee alternatieve scenario's. Aan de ene kant kunnen de gevolgen van de kredietcrisis heftiger zijn dan nu voorzien. Aan de andere kant zou de Europese economie meer veerkracht kunnen vertonen dan waar nu van wordt uitgegaan.

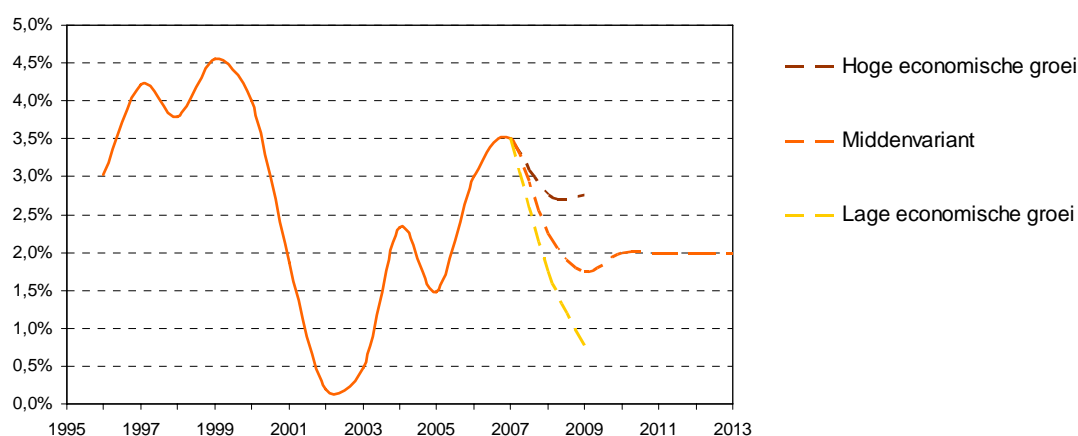
Het verschil tussen prognose en uiteindelijke realisatie van economische groei kan al snel oplopen tot 1 procentpunt. In het scenario 'lage economische groei' wordt daarom voor 2009 een 1 procentpunt lagere economische groei verondersteld ($3\frac{3}{4}\%$). Voor het lopend jaar wordt in dit scenario uitgegaan van een $\frac{1}{2}$ procentpunt lagere economische groei ($1\frac{3}{4}\%$). Bij het scenario 'hoge economische groei' wordt voor 2009 uitgegaan van een 1 procentpunt hoger groeicijfer ($2\frac{3}{4}\%$) en voor het lopend jaar van een $\frac{1}{2}$ procentpunt hogere economische groei (eveneens $2\frac{3}{4}\%$).

De scenario's zijn samengevat in tabel 2.3.1 en figuur 2.3.1.

Tabel 2.3.1 Economische groei in diverse scenario's

Scenario	Groeipercentage BBP				
	1998-2002	2003-2007	2008	2009	2010-2013
Lage economische groei	2,87%	2,15%	1,75%	0,75%	
Middenvariant	2,87%	2,15%	2,25%	1,75%	2,00%
Hoge economische groei	2,87%	2,15%	2,75%	2,75%	

Figuur 2.3.1 Ontwikkeling economische groei in diverse scenario's

2.4 De vraag naar arbeid

De economische groei wordt gerealiseerd doordat gewoonlijk het product per arbeidsjaar toeneemt (arbeidsproductiviteit). De vraag naar arbeid, uitgedrukt in het aantal banen in fulltime eenheden (arbeidsjaren), kan eveneens toenemen. Het werken in deeltijd neemt de komende jaren toe. Het totaal aantal banen groeit hierdoor extra.

Ontwikkeling aantal banen

De economie heeft in 2006 en 2007 goed gepresteerd. De economie groeide sterk, de werkloosheid nam af en het vertrouwen van consumenten en producenten was hoog. In de loop van 2007 namen de economische problemen in de Verenigde Staten toe. De uitbundige verstrekking van hypotheeklen aan mensen met onvoldoende financiële zekerheden zorgde voor de kredietcrisis. Tegelijk en als gevolg daarvan vertraagde de economie in de VS. Ondanks een toenemend belang van China en India is de Europese economie niet ongevoelig voor de problemen in de VS. Daarom zwakt de economische groei in 2008 en 2009 fors af.

Het gevolg van de lagere economische groei is een lagere toename – uitgedrukt in arbeidsjaren – van het aantal banen. De groei van het aantal arbeidsjaren neemt af van 2,5% in 2007 naar 1,4% (2008) en 0,8% (2009).

Begin 2008 is de spanning op de arbeidsmarkt hoog opgelopen. De werkloosheid is laag, het aantal nieuwe vacatures hoog en de lonen stijgen steeds sneller. Op deze krappe arbeidsmarkt is een iets lager tempo van groei van het aantal arbeidsjaren een minder groot probleem dan bijvoorbeeld vijf jaar terug.

De productie komt tot stand met arbeidskracht van werknemers en zelfstandigen². Het aantal zelfstandigen is ongeveer 16% van de totale werkgelegenheid. In economisch goede tijden neemt zowel het aantal werknemers als zelfstandigen toe. De afgelopen decennia blijkt het aantal zelfstandigen in tijden van economische tegenspoed, sneller te stijgen dan het aantal werknemers. Het omgekeerde geldt ook: als de economie goed draait, groeit het aantal zelfstandigen minder dan het aantal werknemers. Een ongunstige arbeidsmarkt is – volgens het EIM – soms een belangrijke pushfactor voor ondernemerschap³.

Figuur 2.4.1 geeft een schets van de ontwikkelingen in de afgelopen twintig jaar. De economische teruggang begin jaren negentig ging gepaard met een relatief snelle groei van het aantal zelfstandigen. De hoogconjunctuur eind jaren negentig werd gecombineerd met een lage groei van het aantal zelfstandigen⁴.

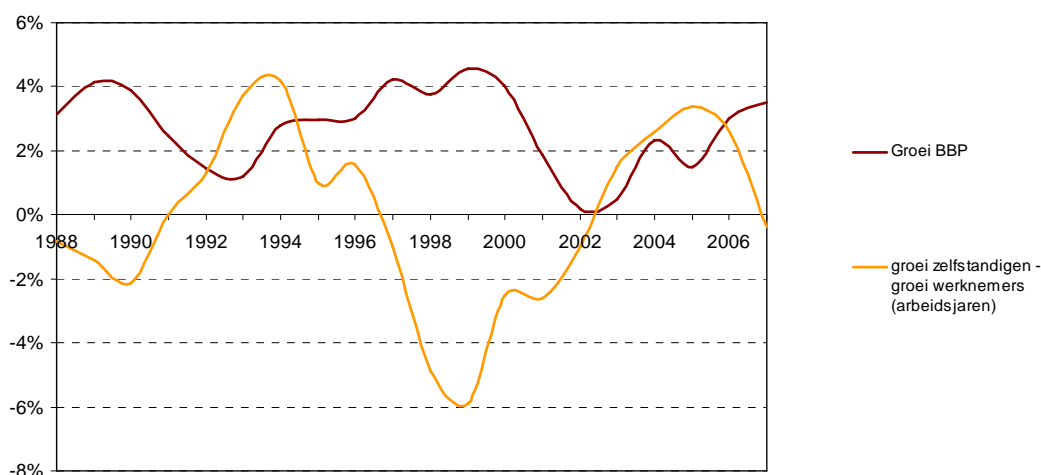
---

² Banen van werknemers zijn opgenomen in de loonadministratie van een bedrijf. Alleen over deze banen zijn detailgegevens bekend over de verdeling naar regio, sector, beroepsgroep en opleiding via de 'Enquête Werkgelegenheid en lonen' (EWL) van het CBS. Deze detailgegevens vormen een belangrijke informatiebron voor de detailprognoses in de volgende hoofdstukken. In de EWL zijn ongeveer 95% van de banen geregistreerd. In 2006 is het CBS gestopt met de EWL en overgegaan op gegevens uit de polisadministratie van UWV. Helaas waren in voorjaar van 2008 nog geen detailgegevens (naar regio etc.) bekend over 2007. Ook zijn er geen historische reeksen van de UWV-polisadministratie bekend. Daarom wordt in deze publicatie nog uitgegaan van de definitie van banen volgens de EWL.

³ EIM, 'Bedrijvendynamiek en werkgelegenheid, 1987-2007', januari 2008.

⁴ In dit rapport wordt het aantal zelfstandigen berekend door het verschil van het totale aantal banen vermindert met de banen van werknemers. In de voorgaande editie werd een aantal zelfstandigen uitgezonderd (sector 95: persoonlijke en algemene diensten). Het gevolg is dat het totaal aantal banen van zelfstandigen en het macrototaal nu ongeveer 300 duizend hoger uitkomt.

Figuur 2.4.1 Groei economie versus groeiverschil aantal zelfstandigen en aantal werknemers

Door deeltijdwerk is het aantal banen hoger dan het aantal arbeidsjaren. De afgelopen jaren is het deeltijdwerk verder toegenomen. Voornamelijk wordt verondersteld dat deze trend zich – bij ongewijzigd beleid – ook in de toekomst verder doorzet. De overheid wil deze trendmatige ontwikkeling ombuigen:

- In kleine deeltijdbanen blijft talent onbenut, terwijl er sprake is van een krappe arbeidsmarkt.
- Als men meer uren werkt, zijn de kosten van vergrijzing eenvoudiger op te vangen.

Daarom is in april 2008 de Taskforce DeeltijdPlus van start gegaan om te bevorderen dat vooral vrouwen meer uren gaan werken.

In 2007 nam het aantal banen nog toe met 2,3%. In de twee jaren daarna is het stijgingstempo duidelijk afgenomen: 1,5% (2008) en 1,2% (2009).

Tabel 2.4.1 Ontwikkeling aantal banen

Item	Waarde							(Gemiddelde) groei				
		1997	2002	2007	2008	2009	2013	98-02	03-07	08	09	10-13
BBP, prijsniveau 2000	€ mld	331	381	424	434	441	477	2,9%	2,2%	2,2%	1,7%	2,0%
Arbeidsproductiviteit a)	€ dzd	54,3	57,6	62,9	63,4	64,0	67,7	1,2%	1,8%	0,8%	1,0%	1,4%
Arbeidsjaren	dzd	6.089	6.620	6.744	6.840	6.894	7.049	1,7%	0,4%	1,4%	0,8%	0,6%
Waarvan zelfstandigen	dzd	820	769	853	864	870	883	-1,3%	2,1%	1,3%	0,7%	0,4%
Waarvan werknemers	dzd	5.270	5.850	5.891	5.976	6.024	6.167	2,1%	0,1%	1,5%	0,8%	0,6%
Gem. deeltijdfactor zelfst.		62,8%	61,7%	63,2%	63,3%	63,4%	63,6%					
Gem. deeltijdfactor werkn.		84,0%	82,9%	81,3%	81,2%	80,8%	80,1%					
Banen	dzd	7.583	8.302	8.597	8.723	8.827	9.086	1,8%	0,7%	1,5%	1,2%	0,7%
Waarvan zelfstandigen	dzd	1.306	1.246	1.350	1.365	1.371	1.387	-0,9%	1,6%	1,1%	0,5%	0,3%
Waarvan werknemers	dzd	6.277	7.056	7.248	7.358	7.456	7.699	2,4%	0,5%	1,5%	1,3%	0,8%

a) BBP per arbeidsjaar werknemers en zelfstandigen

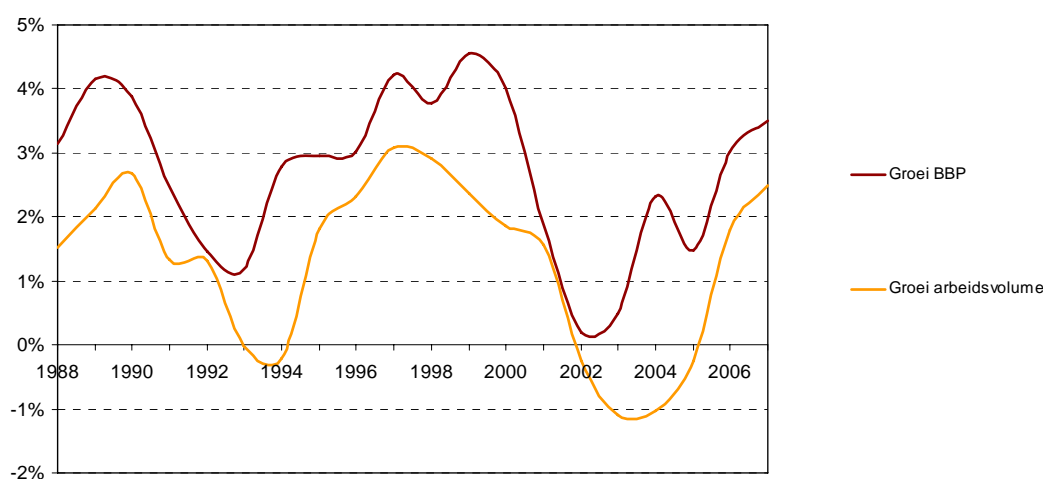
Ontwikkeling arbeidsproductiviteit

De arbeidsproductiviteit is de (toegevoegde) waarde van de productie gedeeld door het aantal banen in fulltime-eenheden. Het geeft als het ware de waarde van de productie weer van een werknemer die één volledig jaar fulltime werkt. Om dit cijfer zo zuiver mogelijk te bepalen, worden prijsveranderingen niet meegenomen. Sturende factoren op de lange termijn voor de

arbeidsproductiviteit zijn de technologische ontwikkeling, organisatorische vernieuwingen en (in sommige sectoren) de ontwikkeling van de schaalgrootte.

Op korte termijn ontwikkelt de arbeidsproductiviteit zich min of meer parallel aan de economisch groei. Als de economie opkrabbelt uit het dal, dan wordt aanvankelijk de extra productie gerealiseerd door het bestaande personeel (overwerk) en neemt de productiviteit toe. Als de werkgever ook in de toekomst een hogere afzet en productie verwacht, gaat hij over op personeelsuitbreiding en zal de productiviteit minder snel groeien of zelfs afnemen. Daarom zien we een verbetering van de economie veelal eerst in de toename van de arbeidsproductiviteit en pas daarna in een groei van het aantal banen. In figuur 2.4.2 is dit zichtbaar gemaakt. Duidelijk is te zien dat de economische opleving start in 1994 en dat één jaar later ook het arbeidsvolume volgt. Hetzelfde verschijnsel is negen jaar later in 2003 te zien. In beide jaren is de opleving van de economie dus eerst zichtbaar in de productiviteit en pas één jaar later in de werkgelegenheidsgroei.

Figuur 2.4.2 Economische groei en groei arbeidsvolume

De economie ontwikkelt zich in 2008 en 2009 minder gunstig. De groei van de arbeidsproductiviteit ligt op een iets lager niveau dan voorgaande jaren (circa 1%). Daarna wordt een iets hogere economische groei verondersteld en neemt de arbeidsproductiviteit licht toe.

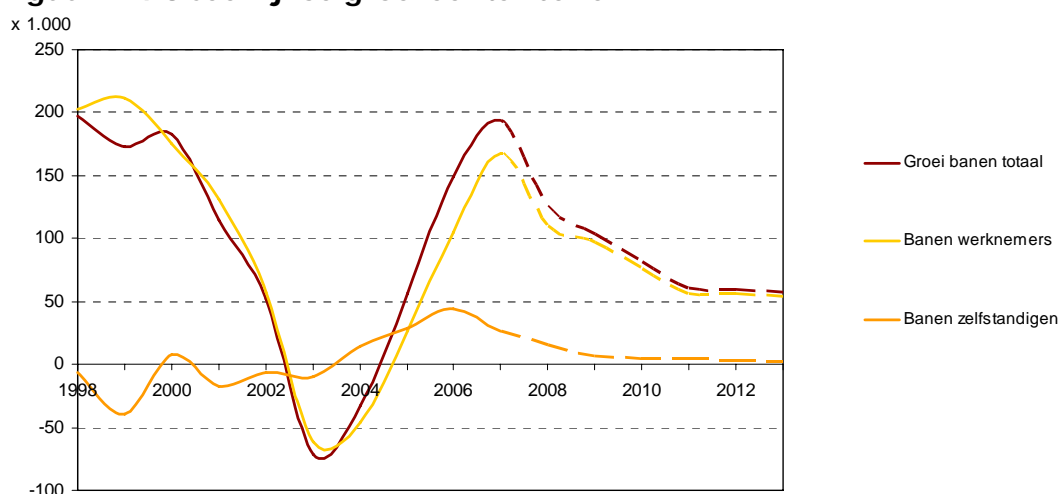
Banengroei naar oorzaak

Na het topjaar 2007 zal de banengroei in 2008 en 2009 wat gematigder zijn. Het totaal aantal banen groeit in 2008 nog met 126.000 en in 2009 met 104.000. Daarna vlakt de groei af tot zo'n 65.000. De groei van het aantal banen wordt bepaald door drie factoren. De belangrijkste factor is de groei van de productie. De groei van de arbeidsproductiviteit remt de groei van het aantal banen. Meer deeltijdwerk vergroot de groei van het aantal banen. Tabel 2.4.2 geeft een cijfermatig overzicht. De groei van het aantal banen wordt vooral veroorzaakt doordat het aantal banen voor werknemers groeit (figuur 2.4.3).

Tabel 2.4.2 Opsplitsing jaarlijkse banengroei naar bepalende factoren

Item	(Gemiddelde) groei per jaar (x 1.000)				
	1998-2002	2003-2007	2008	2009	2010-2013
Banengroei zelfstandigen	-12	21	15	6	4
Banengroei werknemers	156	38	111	98	61
Groei totaal aantal banen	144	59	126	104	65
Bron groei totaal aantal banen					
- Groei BBP	225	179	193	153	179
- Stijging arbeidsproductiviteit	-94	-147	-70	-84	-129
- Toename deeltijdarbeid	12	27	3	35	15

Figuur 2.4.3 Jaarlijkse groei aantal banen

Vacatures

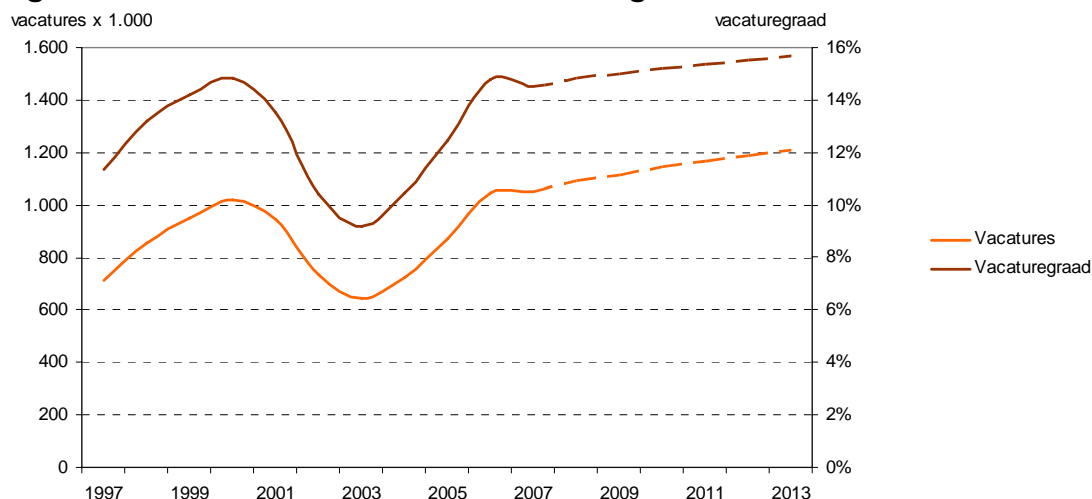
Het aantal vacatures veert mee met de economische ontwikkeling. Als de economie zich gunstig ontwikkelt, groeit het aantal banen. Om deze banen te bezetten worden (uitbreidings)vacatures geplaatst. Bovendien zijn er vervangingsvacatures. Dit betreft opengevallen plaatsen als gevolg van werknemers die van baan wisselen en werknemers die uit het arbeidsproces stappen (pensioen, arbeidsongeschiktheid etc.). Na de economische dip in de periode 2001-2003, waarin het aantal ontstane vacatures zakte tot 645 duizend, is het aantal ontstane vacatures sterk gestegen. Voor 2008 en 2009 wordt gerekend op 1,1 miljoen nieuwe vacatures. In de jaren daarna blijft het aantal vacatures op het hoge niveau. Het aantal banen blijft groeien, tegelijkertijd blijft de groei van de beroepsbevolking daarbij achter. De arbeidsmarkt blijft krap.

Tabel 2.4.3 Ontwikkeling banen en vacatures

Item		Waarde						(Gemiddelde) groei				
		1997	2002	2007	2008	2009	2013	98-02	03-07	08	09	10-13
Banen werknemers	dzd	6.277	7.056	7.248	7.358	7.456	7.699	2,4%	0,5%	1,5%	1,3%	0,8%
Ontstane vacatures	dzd	713	735	1.053	1.092	1.116	1.208	0,6%	7,5%	3,7%	2,2%	2,0%
Vacatures / banen werknemers (= vacaturegraad)		11%	10%	15%	15%	15%	16%					

De dynamiek van de arbeidsmarkt blijft dus op een hoog niveau. Dit is ook zichtbaar in andere grootheden. Zo worden in de huidige arbeidsmarkt vacatures vervuld op basis van een tijdelijke aanstellingen. Een contract op tijdelijke basis betekent gewoonlijk een minder sterke binding met de werkgever. De beroepsbevolking kan de toename van vraag naar arbeidskracht nauwelijks bijhouden. De werkloosheid blijft daarom laag, waardoor het een gunstige tijd blijft om van baan te wisselen of toe te treden op de arbeidsmarkt.

Figuur 2.4.4 Aantal vacatures en vacaturegraad

Intermezzo: Werkgevers nemen meer personen uit etnische minderheden aan

Ecorys heeft in opdracht van CWI de vacaturemarkt onderzocht. Uit deze enquête blijkt dat het aantal vacatures tussen juni 2006 en juni 2007 is toegenomen. Het aantal vacatures dat is vervuld door mensen uit een etnische minderheid, is fors gestegen (+89%). Een mogelijke verklaring voor de toename van het aandeel etnische minderheden in het aantal baanvinders, is de beschikbaarheid van voor werkgevers ' aantrekkelijk' aanbod (jong en goed opgeleid) bij de etnische minderheden.

Ondanks de krapte op de arbeidsmarkt is de kans op het vinden van werk voor ouderen en laagopgeleiden gering. Dit blijkt uit de verhouding tussen het aantal niet-werkende werkzoekenden en het aantal aangenomen personen zonder een baan. Bij 55-plussers staan tegenover 12 niet-werkende werkzoekenden slechts 1 aangenomen persoon. Voor ongeschoolden is deze verhouding 3 op 1. Het gemiddelde is 1 op 1. Een hoge leeftijd vormt dus een grotere belemmering bij het vinden van een baan dan een lage opleiding.

De krapte op de arbeidsmarkt is duidelijk zichtbaar aan de forse stijging van moeilijk vervulbare vacatures. Dat vacatures moeilijk vervulbaar zijn, blijkt ook uit andere indicatoren. De vacatieduur (aantal dagen dat een vacature openstaat) neemt toe van 106 dagen in 2006 naar 128 dagen in 2007. Ook neemt het aantal gebruikte wervingskanalen toe. De belangrijkste reden waarom vacatures volgens werkgevers moeilijk vervulbaar zijn, is dat er onvoldoende kandidaten zijn. Volgens het onderzoek doen zich vooral vacatures voor met de volgende kenmerken:

- Sectoren bouw en industrie.
- Technisch en bouw personeel, transportpersoneel en verzorgend/paramedisch personeel.
- Hoger opleidingsniveau.
- Werkervaring gevraagd.
- Een fulltime functie.

Bron: CWI, 'Vacatures in Nederland 2007', december 2007.

Intermezzo: MKB positief: verdere groei van de afzet verwacht

Het Midden en Kleinbedrijf (MKB) verwacht een verdere groei van de afzet in 2008. Groeide de afzet in 2007 nog met 3¼%; in 2008 wordt uitgegaan van 3% groei. Oorzaak voor deze groeivertraging is de verwachte lagere economische groei in 2008. Immers door de afkoeling van de economie in de Verenigde Staten en Europa en de onzekerheden op de financiële markten, groeit de afzet van het MKB minder snel. Vooral de industriële afzet heeft hieronder te lijden. De afzet in de bouwsector springt er in gunstige zin uit. Er is een flinke groei van de bouw van bedrijfsruimten, kantoorpanden en de verbouw van woningen. Volgens het MKB stijgt het aantal werkenden in alleen al het MKB in 2008 met 71.000 personen (+1,8%).

Overigens merkt het MKB op dat de onzekerheid op financiële markten roet in het eten kan gooien. Voor de Nederlandse economie is een 'worst case' scenario berekend. Uitgaande van een maximaal negatief effect, zou de Nederlandse afzetgroei kunnen halveren tot 1,5% in 2008. In dat geval komt de werkgelegenheidsgroei in het MKB in 2008 bijna tot stilstand.

^{a)} 'Prognoses voor het MKB in 2007 en 2008', www.ondernemerschap.nl (kennissite van het mkb)

2.5 Het aanbod van arbeid

De economische productie wordt hoofdzakelijk gerealiseerd door de productiefactoren arbeid, kapitaal, natuur en ondernemerschap. Voor de arbeidsmarkt is vooral de productiefactor arbeid belangrijk. Het aanbod van de arbeid bestaat uit personen die zich aanbieden voor werk. Dit aanbod van arbeid staat op dit moment in het brandpunt van de belangstelling. Meer aanbod van arbeid acht men noodzakelijk voor de financiering van de ouderdomsvoorzieningen in Nederland.

Het aanbod van arbeid wordt bepaald door een drietal ontwikkelingen:

1. Structurele bevolkingsontwikkelingen
2. Conjuncturele ontwikkelingen
3. Institutionele- en culturele ontwikkelingen

Structurele bevolkingsontwikkelingen

Startpunt voor de ontwikkeling van het aanbod van arbeid is de bevolkingsontwikkeling in Nederland. De bevolking in Nederland groeit nog steeds. In 2007 nam de bevolking toe met circa 50.000 personen. De groei wordt vooral bepaald door het verschil tussen geboorte en overlijden⁵.

Wordt ingezoomd op de bevolking die potentieel beschikbaar is voor arbeid – de bevolking met een leeftijd van 15-64 jaar – dan is de groei in 2007 met circa 20.000 personen een stuk minder groot.

Voor prognoses van deze potentiële beroepsbevolking wordt beroep gedaan op het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Het CBS heeft eind vorig jaar een nieuwe prognose naar buiten gebracht. We zien daarbij de volgende trends:

- De potentiële beroepsbevolking vergrijst.
Het aandeel van de potentiële beroepsbevolking van 45 jaar en ouder stijgt langzaam maar zeker. Was tien jaar geleden nog 35% 45-plus, in 2013 zal dat aandeel opgelopen zijn tot 43%.

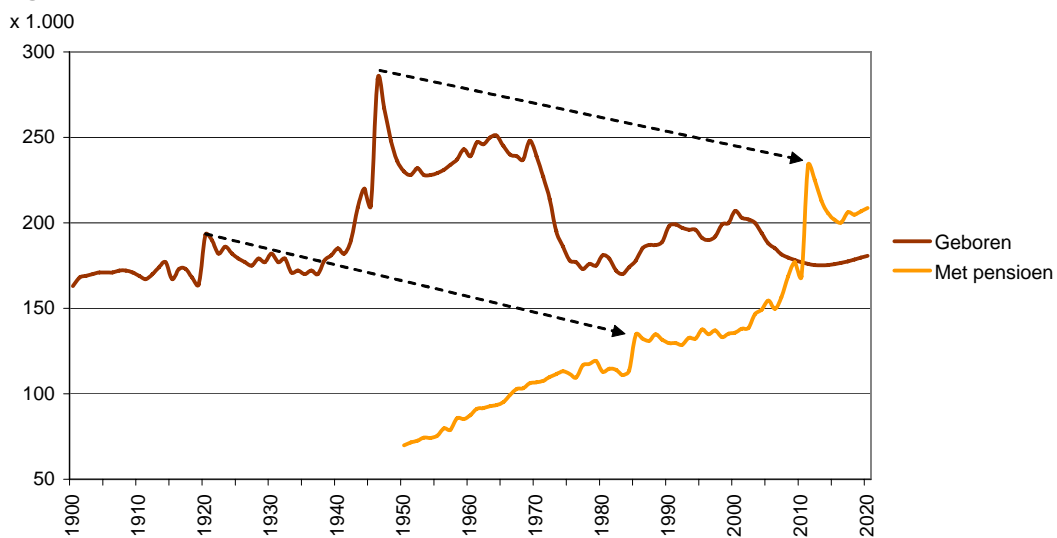
---

⁵ CBS-persbericht, 'Bevolking groeit met 47 duizend', 15 februari 2008.

- De potentiële beroepsbevolking stijgt minder sterk. De bevolking met een leeftijd van 15-64 jaar steeg tien jaar geleden nog met 34.000 per jaar. In 2007 is een veel kleinere stijging waarneembaar, terwijl in 2011 zelfs een daling te registreren zal zijn. Een dergelijke daling van de potentiële beroepsbevolking was de laatste vijftig jaar niet voorgekomen. In dat jaar gaat de naoorlogse babyboomgeneratie met pensioen (figuur 2.5.1).
- Van ontgroening (relatief minder jongeren) in de potentiële beroepsbevolking is nauwelijks sprake. Het aandeel jongeren (25-min) is nu 0,3 procentpunt lager dan tien jaar geleden.

De conclusie is dat de ontwikkeling van de potentiële beroepsbevolking de komende jaren omslaat van een (lichte) stijging naar een daling in 2011. In de jaren daarna zal de potentiële beroepsbevolking verder afnemen.

Figuur 2.5.1 Geboorte en pensioen (CBS)

Conjuncturele ontwikkelingen

Of men zich aanbidt op de arbeidsmarkt is onder meer afhankelijk van de beloning van arbeid en het aantal banen. De omvang van de beroepsbevolking neemt toe als:

1. De beloning stijgt.
Een hogere beloning maakt het aanbieden van arbeid aantrekkelijker.
2. Het aantal banen toeneemt.
Indien de economie zich bevindt in hoogconjunctuur, neemt het aantal banen toe. Daardoor zal nieuw arbeidsaanbod – na toetreding tot de arbeidsmarkt – relatief eenvoudig een baan kunnen verwerven. Dit lokt extra mensen naar de arbeidsmarkt toe ('encouraged worker' effect).

De komende jaren zal vermoedelijk het aantal banen nog steeds groeien. In lijn hiermee worden meer mensen naar de arbeidsmarkt gelokt.

Institutionele- en culturele ontwikkelingen

Niet iedereen die potentieel beschikbaar is voor arbeid, biedt zich aan op de arbeidsmarkt. Een deel van de potentiële beroepsbevolking heeft namelijk andere bezigheden zoals het volgen van onderwijs, het bieden van onbetaalde zorg (opvoeding), etc.

In de afgelopen decennia is het aantal werkende vrouwen enorm toegenomen. Tegelijkertijd nam ook het aantal participerende ouderen op de arbeidsmarkt fors toe. Deze sociaal-culturele trends worden ondersteund door institutionele veranderingen. Zo is er wetgeving ingevoerd die de combinatie van werk en gezin moet vereenvoudigen, zoals verbetering van kinderopvang en de naschoolse opvang. Daarnaast ontmoedigt de overheid dat mensen vervroegd met pensioen gaan. De fiscale regels van prepensioen zijn namelijk versoberd en het uitkeringsniveau van pensioen is afhankelijk van het tijdstip van pensionering. Recent onderzoek geeft aan dat een financiële stimulans een belangrijke voorwaarde is om langer te werken (langer doorwerken in ruil voor een hoger pensioen of een hoger loon)⁶. Het effect van dit ingezette beleid is nog niet volledig uitgewerkt, waardoor dit beleid nog aan kracht zal winnen. Daarnaast streeft het kabinet naar een hogere arbeidsdeelname voor onder meer de financiering van ouderdomsvoorzieningen en is eind 2007 de Commissie Arbeidsparticipatie ingesteld. De commissie onderzoekt welke maatregelen nodig zijn om de arbeidsparticipatie te verhogen tot 80% in 2016⁷. Op basis van deze trends is de verwachting dat de arbeidsparticipatie van vooral vrouwen en ouderen zal toenemen.

Naast deze ontwikkelingen zijn de open grenzen binnen de Europese Unie belangrijk. Er zijn in 2007 ongeveer 100.000 mensen in Nederland werkzaam uit de Midden- en Oost-Europese lidstaten die vanaf 1 mei 2004 lid zijn geworden van de Europese Unie⁸. Dit komt overeen met 1½ procent van de Nederlandse beroepsbevolking. De overgrote meerderheid (circa 80%) is Pools. De verwachting is dat het aantal mensen uit Midden- en Oost-Europa dat werkt in Nederland, verder zal toenemen. De omvang daarvan is volgens de onderzoekers echter niet goed te voorspellen. Veel hangt af van de ontwikkeling van het loonverschil tussen Nederland en de Midden- en Oost-Europese landen. Daarnaast moeten er – ook in de toekomst – voldoende werkgelegenheidskansen zijn voor mensen uit Midden- en Oost-Europa. De ‘Polen’ springen nu namelijk bij in sectoren met een onvervulde vraag, zoals de landbouwsector en de bouw.

Gevolgen voor de omvang van de beroepsbevolking

Elk van de genoemde factoren beïnvloedt de omvang van de beroepsbevolking. Hoewel de ontwikkelingen niet exact zijn toe te delen, is de toename van de arbeidsparticipatie door culturele en institutionele invloeden het dominante effect (tabel 2.5.1).

---

⁶ Ecorys, ‘Werkt grijs door?’, 15 januari 2008.

⁷ De commissie brengt haar advies in juni uit.

⁸ Regioplan/ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ‘De Europese grenzen verlegd’, 13 november 2007. Het betreft hier mensen uit Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Estland, Letland en Litouwen.

Tabel 2.5.1 Invloeden op de beroepsbevolking

2008-2013	
Structurele bevolkingsontwikkelingen	(lichte) afname
Culturele en institutionele ontwikkelingen	toename
Conjuncturele ontwikkelingen	neutraal
Totaal	toename

Figuur 2.5.2 geeft de ontwikkeling van de beroepsbevolking in de komende jaren weer. Als gevolg van deze ontwikkelingen zal – vooral door de veronderstelde toename van de arbeidsparticipatie – de beroepsbevolking de komende jaren harder stijgen dan de potentiële beroepsbevolking. Vanaf 2011 neemt de potentiële beroepsbevolking zelfs af en komt de groei van de beroepsbevolking volledig op het conto van de toename van de participatiegraad. We veronderstellen dat de historische trends in de arbeidsparticipatie zich in de toekomst voortzetten. Deze trends worden daarnaast versterkt door het beleid van de overheid tot meer arbeidsparticipatie. De verhoging van de arbeidsparticipatie in 2008 en 2009 is met 1,1% duidelijk lager dan in 2007 toen de arbeidsparticipatie groeide met 1,4%. Voor de jaren daarna groeit de arbeidsparticipatie nog wat minder snel.

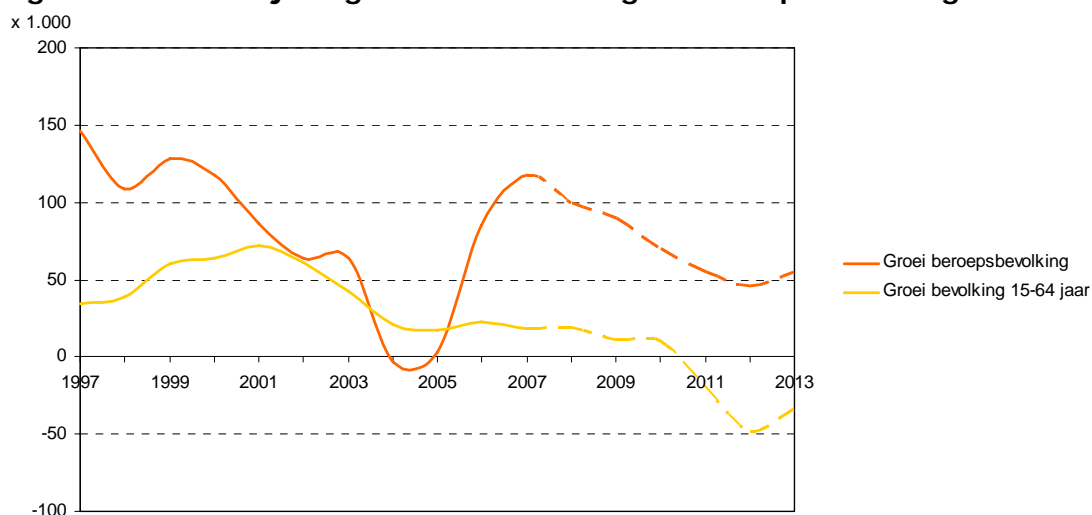
Tabel 2.5.2 Ontwikkeling bevolking en beroepsbevolking

Item		Waarde						(Gemiddelde) groei				
		1997	2002	2007	2008	2009	2013	98-02	03-07	08	09	10-13
Bevolking Nederland	dzd	15.567	16.105	16.358	16.404	16.455	16.639	0,7%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%
Aandeel 15-64 jarigen		69,8%	67,4%	67,1%	67,1%	66,9%	65,6%	-0,7%	-0,1%	-0,1%	-0,2%	-0,5%
Bevolking 15-64 jaar	dzd	10.566	10.862	10.983	11.002	11.013	10.921	0,6%	0,2%	0,2%	0,1%	-0,2%
Participatiegraad		64,7%	67,5%	69,2%	70,0%	70,8%	73,4%	0,9%	0,5%	1,1%	1,1%	0,9%
Beroepsbevolking	dzd	6.832	7.337	7.603	7.703	7.793	8.019	1,4%	0,7%	1,3%	1,2%	0,7%

Figuur 2.5.2 geeft een overzicht van de jaarlijkse groei van de bevolking en de beroepsbevolking. Daaruit blijkt dat de groei van bevolking en beroepsbevolking aan het afnemen is.

Uitgaande van de economische groei op de middellange termijn groeit het aantal banen harder dan de bevolking. De beschikbaarheid van de banen lokt extra mensen naar de arbeidsmarkt.

Figuur 2.5.2 Jaarlijkse groei van bevolking en beroepsbevolking

De bijdrage van de verschillende componenten aan de groei van de beroepsbevolking is zichtbaar in tabel 2.5.3. De belangrijkste oorzaak van de groei van de beroepsbevolking is de toename van de participatiegraad.

Tabel 2.5.3 Opbouw groei van de beroepsbevolking

Item	(Gemiddelde) groei per jaar (x 1.000)				
	1998-2002	2003-2007	2008	2009	2010-2013
Groei beroepsbevolking	101	53	100	89	57
Bron groei beroepsbevolking:					
- Groei totale bevolking	48	23	22	24	22
- Ontwikkeling aandeel 15-64 jaar	-9	-7	-8	-16	-38
- Ontwikkeling participatiegraad	62	37	87	82	73

De arbeidsparticipatie van mannen ligt al op een hoog niveau zodat verdere stijging lastiger te realiseren is. De afgelopen jaren was de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking behoorlijk hoger dan die bij de mannen. Het aandeel van vrouwen in de beroepsbevolking neemt dus langzaam maar zeker toe (tabel 2.5.4). Echter de groei van de vrouwelijke beroepsbevolking neemt af.

Tabel 2.5.4 Opbouw beroepsbevolking naar geslacht

Item	Aantal x 1.000						(Gemiddelde) groei				
	1997	2002	2007	2008	2009	2013	98-02	03-07	08	09	10-13
Beroepsbevolking	6.832	7.337	7.603	7.703	7.793	8.019	1,4%	0,7%	1,3%	1,2%	0,7%
Mannen	4.140	4.306	4.264	4.301	4.331	4.333	0,8%	-0,2%	0,9%	0,7%	0,0%
Vrouwen	2.692	3.033	3.340	3.403	3.461	3.686	2,4%	1,9%	1,9%	1,7%	1,6%
Aandeel mannen	61%	59%	56%	56%	56%	54%					
Aandeel vrouwen	39%	41%	44%	44%	44%	46%					

Tabel 2.5.5 geeft een cijfermatig overzicht van de beroepsbevolking naar leeftijd. Daaruit blijkt het aantal jongeren in de beroepsbevolking schommelt rond de 900 duizend. Voor de leeftijdsgroep daarboven is de afgelopen tien jaar een duidelijke afname zichtbaar. Eenzelfde ontwikkeling is tien jaar later te zien in de leeftijdsgroep 35-44 jaar: vanaf 2009 neemt het aantal 35-44 jarigen duidelijk af. Oorzaak is vooral de daling van het aantal geboorten in de jaren zeventig.

De opmars van het aantal ouderen in de beroepsbevolking is duidelijk zichtbaar. In 2007 is de oudere beroepsbevolking ruim twee maal zo hoog als tien jaar terug. De dominante trends zijn een toename van het aantal ouderen in de bevolking en een forse toename van de arbeidsparticipatie in de laatste tien jaar. De vergrijzing is veel sterker dan de ontgroening van de beroepsbevolking.

Tabel 2.5.5 Opbouw beroepsbevolking naar leeftijd

Item	Aantal x 1.000						(Gemiddelde) groei				
	1997	2002	2007	2008	2009	2013	98-02	03-07	08	09	10-13
Beroepsbevolking	6.832	7.337	7.603	7.703	7.793	8.019	1,4%	0,7%	1,3%	1,2%	0,7%
15-24 jaar	887	915	873	897	907	939	0,6%	-0,9%	2,7%	1,2%	0,8%
25-34 jaar	2.119	1.955	1.740	1.745	1.752	1.820	-1,6%	-2,3%	0,3%	0,4%	0,9%
35-44 jaar	1.878	2.082	2.146	2.141	2.123	1.978	2,1%	0,6%	-0,3%	-0,8%	-1,8%
45-54 jaar	1.523	1.711	1.876	1.924	1.985	2.138	2,4%	1,9%	2,6%	3,2%	1,9%
55-64 jaar	425	676	968	997	1.025	1.145	9,7%	7,5%	3,0%	2,8%	2,8%
Aandeel 15-24 jaar	13%	12%	11%	12%	12%	12%					
Aandeel 25-34 jaar	31%	27%	23%	23%	22%	23%					
Aandeel 35-44 jaar	27%	28%	28%	28%	27%	25%					
Aandeel 45-54 jaar	22%	23%	25%	25%	25%	27%					
Aandeel 55-64 jaar	6%	9%	13%	13%	13%	14%					

Arbeidsparticipatie van de bevolking

De arbeidsparticipatie is de beroepsbevolking als percentage van de bevolking. Daarbij worden werklozen – als groep die arbeid wil verrichten – ook gezien als beroepsbevolking. Deze bruto participatiegraad wordt in dit rapport gemeten voor de leeftijdsgroep 15-64 jaar⁹.

Figuur 2.5.3 en 2.5.4 geven een overzicht van de ontwikkeling van de participatiegraad. We zien de volgende trends:

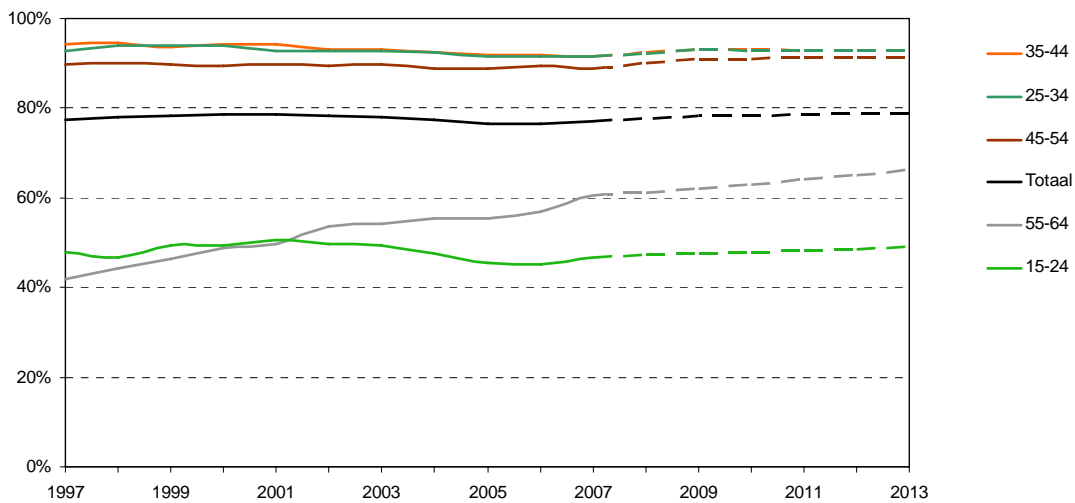
- Indien de economische groei de komende jaren aanhoudt, zullen jongeren vaker op de arbeidsmarkt participeren. De economische groei lokt meer jongeren uit de schoolbanken naar de arbeidsmarkt.
- De participatiegraad van ouderen en vrouwen blijft de komende jaren stijgen. De trends uit het verleden zijn behoorlijk sterk. Verondersteld is dat deze ontwikkelingen zich de komende jaren voortzetten.
- De stijging van de participatie van ouderen laat de laatste jaren een forse groei zien. De laatste vijf jaar is de participatiegraad gestegen met 1,8 procentpunt per jaar. Het beleid van overheid op het gebied van pensioenen is erop gericht de arbeidsparticipatie van ouderen te verhogen:
  - De afschaffing van fiscale faciliteiten van VUT en prepensioenregelingen in 2006 voor werknemers die geboren zijn na 1950.
  - De mogelijkheden voor vervroegd pensioen zijn verminderd en worden sterker bepaald door financiële afwegingen. Eerder met pensioen gaan betekent doorgaans een lager pensioen. Ouderen

⁹ Er kan ook een andere leeftijdsafbakening gekozen worden. Bijvoorbeeld de Sociaal Economische Raad gaat uit van de leeftijdsgroep 20-64 jaar. Jongeren – die veelal onderwijs volgen – telt men dan niet mee. Arbeidsparticipatiedoelstellingen voor deze groep zijn niet zinvol. Onderwijs volgen en daarmee klaar zijn voor de kenniseconomie is van veel groter belang. Aan de andere kant onderschat men op die manier de feitelijke beroepsbevolking. Immers een belangrijk deel van de jongeren met een leeftijd van 15- tot 19 jaar werkt (circa 200 duizend).

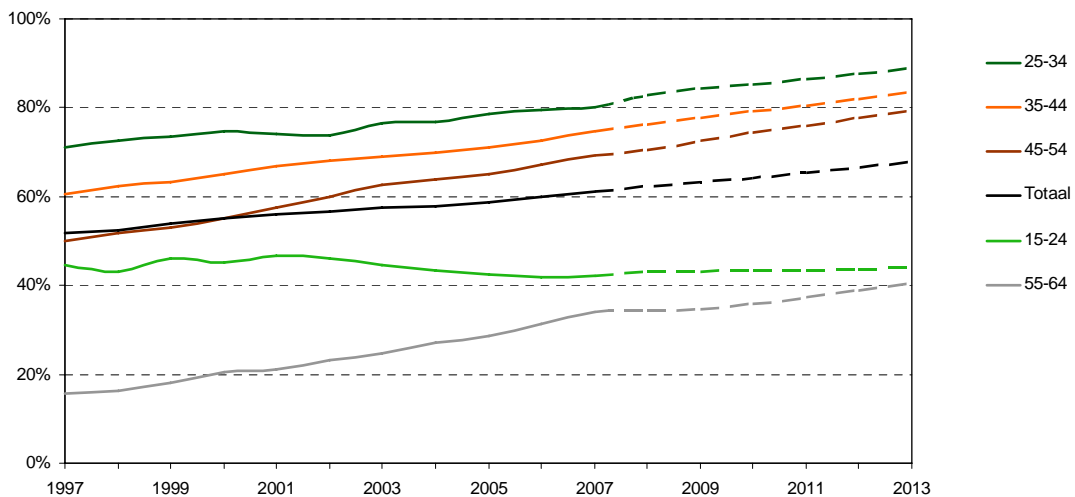
krijgen met deze financiële afweging steeds meer te maken, waardoor hun arbeidsparticipatie verder zal toenemen.

- Vrouwen van 25 jaar en ouder laten al lang een toename zien van de arbeidsparticipatie. Een van de factoren daarbij is het toegenomen opleidingsniveau van vrouwen. Hoger opgeleiden participeren namelijk vaker op de arbeidsmarkt. Daarnaast geldt ook een cohort-effect: vrouwen die na het starten van een gezin blijven werken, hebben op oudere leeftijd meestal een hogere arbeidsparticipatie. De participatiegraad van vrouwen in de verschillende leeftijdsgroepen komt langzaam maar zeker dichterbij elkaar te liggen.
- De participatiegraad van vrouwen lijkt nog een verdere potentie te hebben om te groeien. Ten eerste is in het verleden de trend stevig omhoog. Ten tweede zijn de participatiecijfers van vrouwen lager dan die van mannen.
- Omdat de arbeidsparticipatie van vrouwen sneller stijgt dan die van mannen, neemt het verschil tussen beide groepen snel af (figuur 2.5.5).

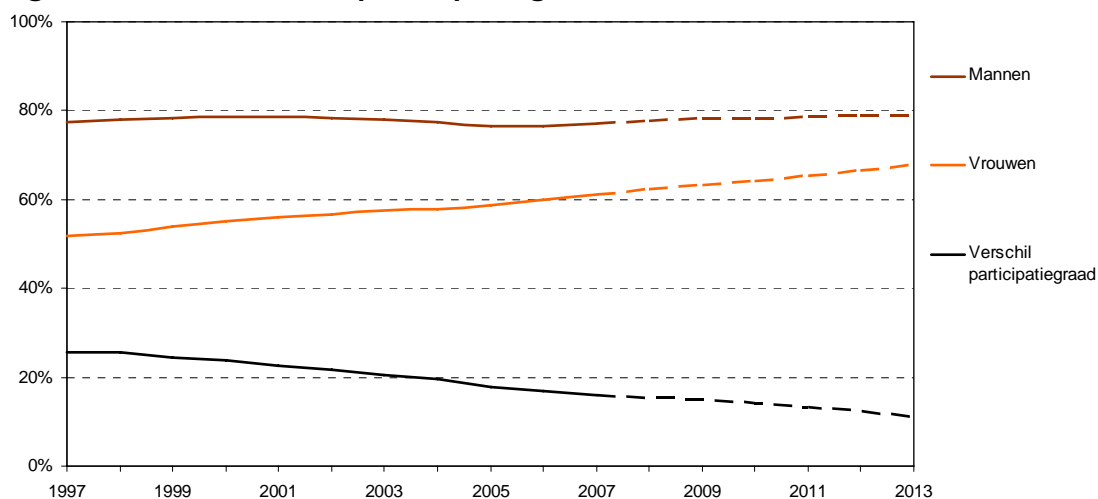
Figuur 2.5.3 Bruto participatiegraad mannen naar leeftijdsklasse

Figuur 2.5.4 Bruto participatiegraad vrouwen naar leeftijdsklasse

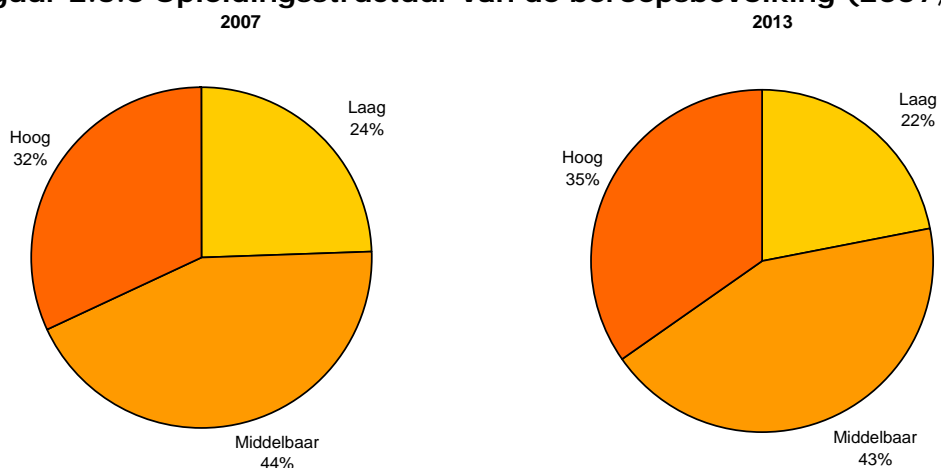
Figuur 2.5.5 Verschil in participatiegraad mannen en vrouwen

Beroepsbevolking naar opleidingsniveau

Het opleidingsniveau speelt een belangrijke rol op de arbeidsmarkt. De kenniseconomie vraagt om goed opgeleide werknemers. De afgelopen tien jaar steeg het aandeel van de beroepsbevolking dat hoog opgeleid is. Inmiddels zijn er meer hoog- dan laagopgeleiden. Uitgaande van deze trends neemt het aantal hoogopgeleiden verder toe. Verwacht wordt dat in de periode 2007-2013 het aantal laagopgeleiden in de beroepsbevolking afneemt met ongeveer 16.000 per jaar. In dezelfde periode neemt het aantal middelbaar opgeleiden toe met 24.000 per jaar, terwijl de toename van hoogopgeleiden gemiddeld 62.000 is¹⁰ (figuur 2.5.6).

Figuur 2.5.6 Opleidingsstructuur van de beroepsbevolking (2007; 2013)

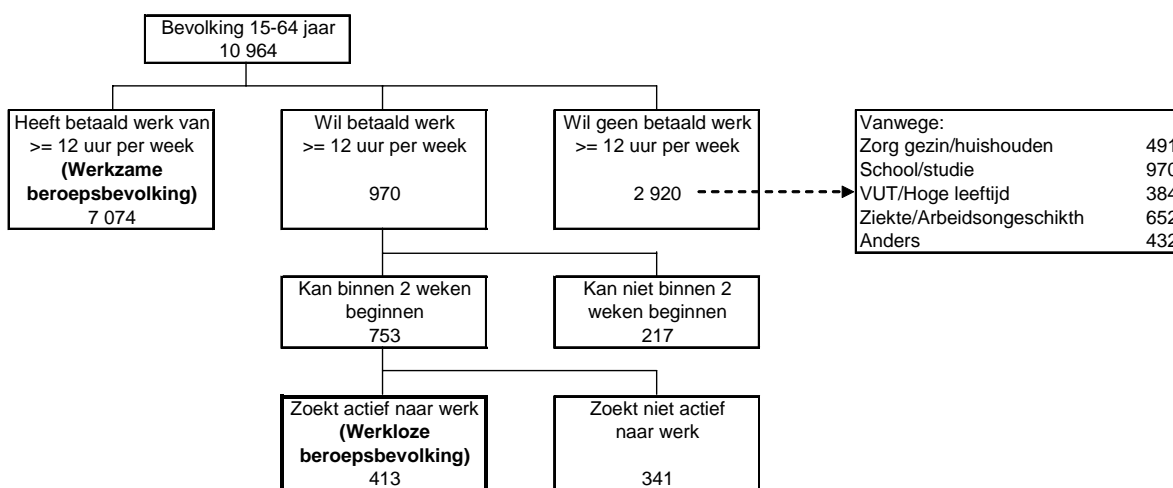

¹⁰ Deze cijfers zijn gebaseerd op de trendmatige ontwikkeling van CBS-cijfers van beroepsbevolking naar opleidingsniveau. Deze cijfers laten een nogal onvoorspelbare ontwikkeling zien. Prognoses op basis hiervan zijn dan ook onzeker. Daarom wordt hier uitgegaan van gemiddelde ontwikkelingen per jaar.

Extra arbeidspotentieel

De arbeidsmarkt is krap op dit moment. De vacaturegraad (ontstane vacatures als percentage van de banen) is historisch hoog. Te weinig groei van de beroepsbevolking kan de economische groei op termijn remmen. De vraag is daarom waar nog onbenut arbeidsaanbod is. Op basis van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) is uitgezocht waar nog onbenut arbeidsaanbod te vinden is (figuur 2.5.7).

Figuur 2.5.7 Benut en onbenut arbeidsaanbod, EBB 2006¹¹

Van de 11 miljoen Nederlanders met een leeftijd van 15-64 jaar werken er 7,1 miljoen. Er zijn 2,9 miljoen mensen die geen betaald werk willen. De mensen die bezig zijn met school of studie investeren in hun kennis om na afloop goed te kunnen functioneren op de arbeidsmarkt. Andere groepen kunnen in principe wel ingeschakeld worden.

Daarnaast zijn er 970 duizend mensen die wel betaald werk willen hebben. Zij zijn nader uit te splitsen:

- 14% volgt onderwijs.
- 55% heeft geen (WW/bijstands)uitkering.
- Zeven op tien is vrouw. Van hen is 80% getrouwd of samenwonend¹².

Voor de bemiddeling naar werk kan CWI met haar gratis dienstverlening een rol spelen. Voor personen met een bijstandsuitkering is inschrijving bij CWI meestal verplicht. Maar ook personen zonder een uitkering kunnen gebruik maken van CWI. Volgens het CBS maken de meeste werkwilligen zonder uitkering nog geen gebruik van CWI bij het zoeken naar werk, maar zoeken zij zelf.

Een extra probleem is dat de bevolking die nu niet werkt en geen werk zoekt (niet-beroepsbevolking) lager is opgeleid:

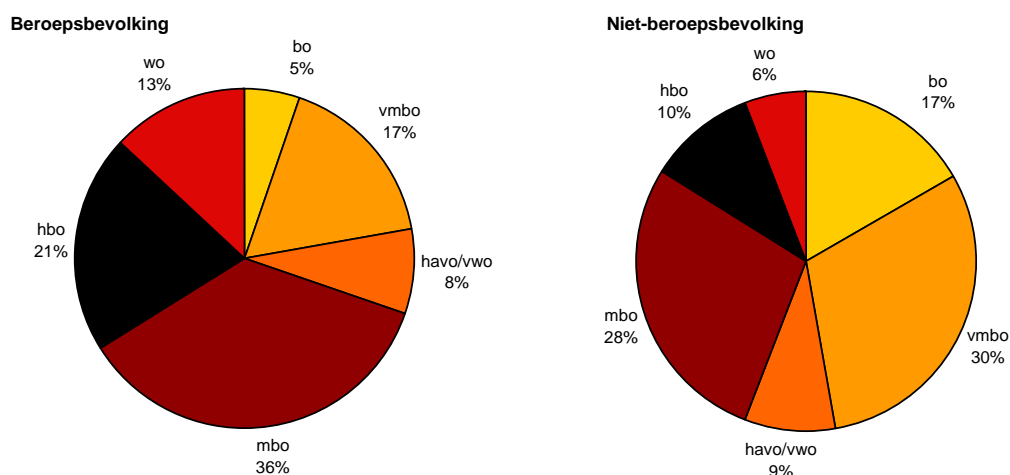
- Het aandeel laagopgeleiden in de niet-beroepsbevolking is twee keer zo hoog als onder de beroepsbevolking.
- Het aandeel hoogopgeleiden in de niet-beroepsbevolking is minder dan de helft als onder de beroepsbevolking.

¹¹Bas van den Elshout (CBS), Cor Jacobi (CWI) en Johan van der Valk (CBS), 'Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden' in Sociaaleconomische trends, 3e kwartaal 2007.

¹² CBS, 'Bijna half miljoen personen zonder uitkering en zonder werk wil aan de slag', webmagazine 22 oktober 2007.

De verdeling van het opleidingsniveau van werklozen ligt tussen die van de beroepsbevolking en de niet-beroepsbevolking in. In figuur 2.5.8 is een overzicht gegeven van de opleidingsstructuur van beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking. Om een zo zuiver mogelijk beeld te geven is de groep jongeren – vanwege hun opleidingsdeelname – niet meegenomen.

Figuur 2.5.8 Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking naar opleidingsniveau (25-plus)

Intermezzo: Vergrijzing oplossen via bevolkingspolitiek?

De vergrijzing oplossen door het verhogen van het geboortecijfer is weinig effectief. Ten eerste duurt het – door opvoeding en opleiding – circa 25 jaar voordat de extra kinderen gaan bijdragen aan de maatschappelijke productie. Bovendien moeten dan eerst de extra kosten van kinderbijslag, opleidingskosten, studiefinanciering etc. nog worden goedge maakt. Dan zitten we al gauw dertig jaar verder. De eerste baten worden dus pas zichtbaar vanaf 2038. Ten tweede is het mogelijk dat moeders – door meer kinderen – juist minder gaan participeren: de combinatie van zorg en werk wordt zwaarder bij meer kinderen. Ten derde betekent een omvangrijkere bevolking ook meer andere problemen: Nederland wordt voller en er ontstaan meer files etc. Ten vierde betekenen meer geboortes nu een extra vergrijzingpiek over 65 jaar dat ook weer opgevangen moet worden. Ten slotte nog het volgende. De gemiddelde Nederlander ontvangt volgens het Centraal Planbureau (CPB) meer van de overheid dan dat hij eraan betaalt. De overheid zorgt namelijk voor scholing, zorg en ouderdom. In ruil voor deze voorzieningen betaalt de burger premies en belastingen. Deze zijn volgens het CPB echter niet genoeg en worden in feite aangevuld met de inkomsten uit de aardgasbaten. Meer kinderen zou wel betekenen dat de overheid meer premies en belastingen int, maar dat de kosten op de lange termijn nog hoger uitvallen ^{a)}.

^{a)} 'Hoger kindertal pakt voor vergrijzing juist duurder uit', in Nederlands Dagblad 20 februari 2008

Intermezzo: De arbeidsparticipatie omhoog

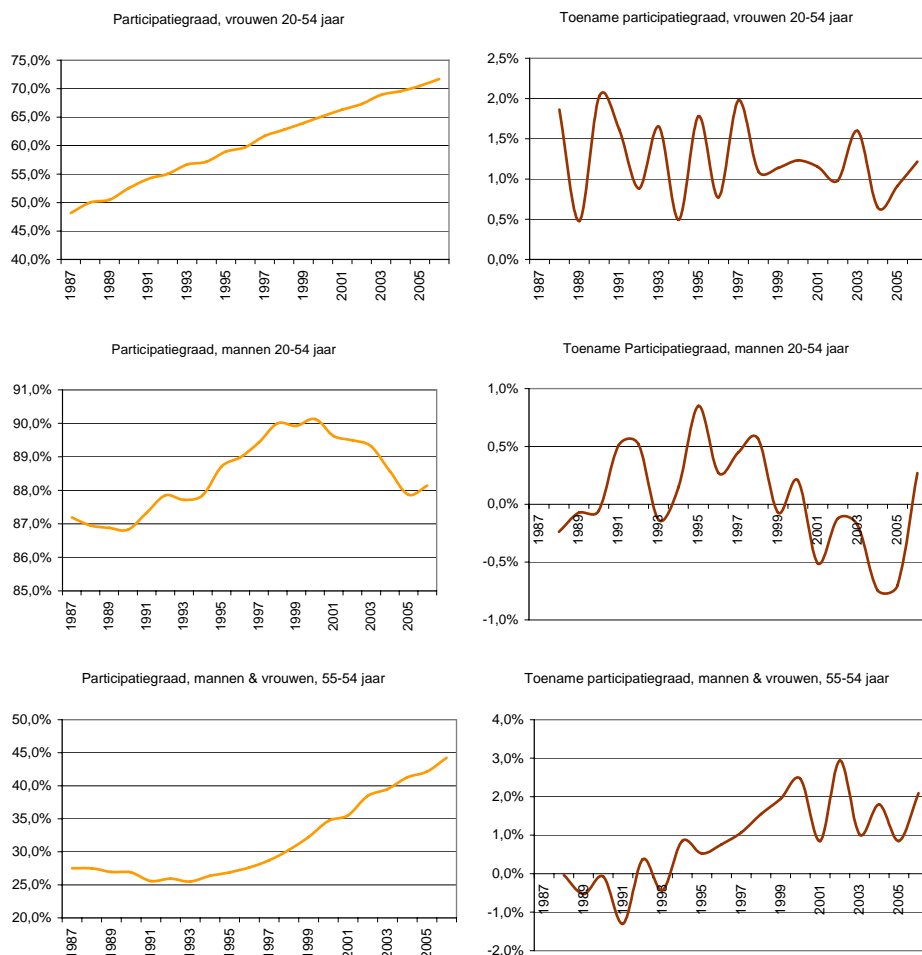
De invloed van de vergrijzing wordt de komende jaren steeds sterker. Daarmee zullen ook de kosten die te maken hebben met de vergrijzing verder toenemen. De Sociaal Economische Raad (SER) heeft geadviseerd ^{a)} om deze kosten via een mix van maatregelen aan te pakken. Een cruciale factor is de verhoging van de arbeidsparticipatie naar 80% in 2016 (20-64 jaar). De gemiddelde arbeidsparticipatie in 2007 is 74% (20-64 jaar). Er is dus nog een groei nodig van 6 procentpunt. Dit komt overeen met een toename van de beroepsbevolking met 610 duizend personen. De doelstellingen voor de verschillende groepen zijn:

	1995	2007 *	Basispad 2016	Doelstelling 2016	Toename pg 2007-2016	Toename bb **
Gemiddelde 20-64	67	73,8	75,0	80,0	6,2	610
Vrouwen 20-54	59	73,5	74,0	79,5	6,0	220
Mannen 20-54	88	87,9	89,0	92,0	4,1	150
Ouderen 55-64	27	47,1	51,0	58,0	10,9	230

* Voorlopige uitkomst

** Indicatie toename Beroepsbevolking 2007-2016 (x 1.000)

De benodigde groei zit vooral in toename van de arbeidsparticipatie van vrouwen en ouderen. Afgaande op de ontwikkelingen in de afgelopen vijftig jaar lijkt de toename van vrouwen en ouderen met aanvullend beleid niet onmogelijk. De toename onder mannen van 20-54 jaar is lastiger. De afgelopen jaren is er eerder een daling van de arbeidsparticipatie zichtbaar dan een stijging.

Totaal zou de beroepsbevolking tot 2016 in negen jaar met 610 duizend personen moeten groeien. Dit is een toename van ruim 70 duizend personen per jaar (1%). De commissie Arbeidsparticipatie zal het kabinet adviseren over hoe de arbeidsparticipatie verder kan worden gestimuleerd.

^{a)} Ser, 'Welvaartsgroei door en voor iedereen', Advies nr 06/08, oktober 2006.

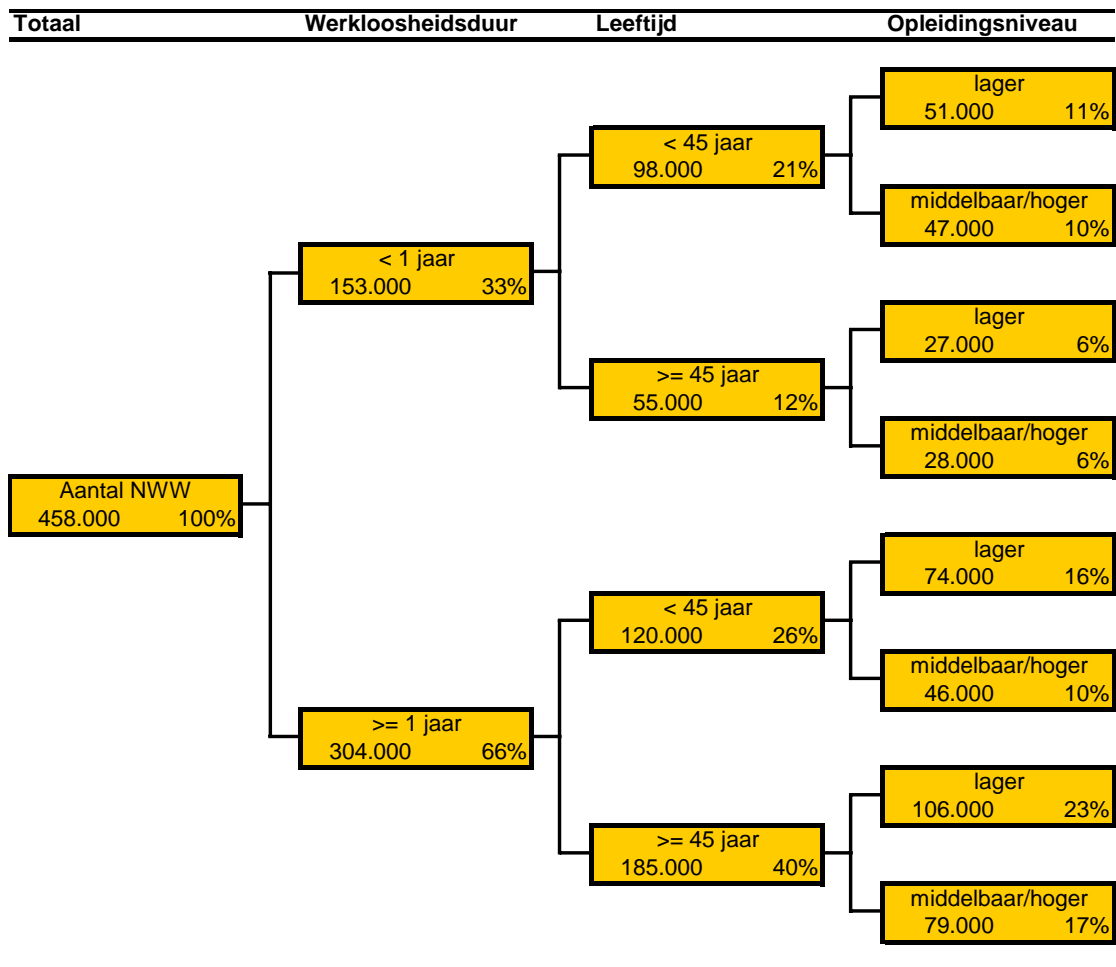
^{b)} Bron participatiecijfers: realisaties: CBS en prognoses: CPB.

2.6 Discrepantie tussen vraag en aanbod

Inleiding

De veranderingen in vraag en aanbod komen tot uiting in het aantal niet-werkende werkzoekenden. Eind 2007 waren er 458 duizend niet-werkende werkzoekenden. Het bestand bij CWI ingeschreven niet-werkende werkzoekenden kan men karakteriseren als langdurig werkloos, ouder en lager opgeleid. Figuur 2.6.1 geeft een overzicht van de niet-werkende werkzoekenden aan het eind van 2007.

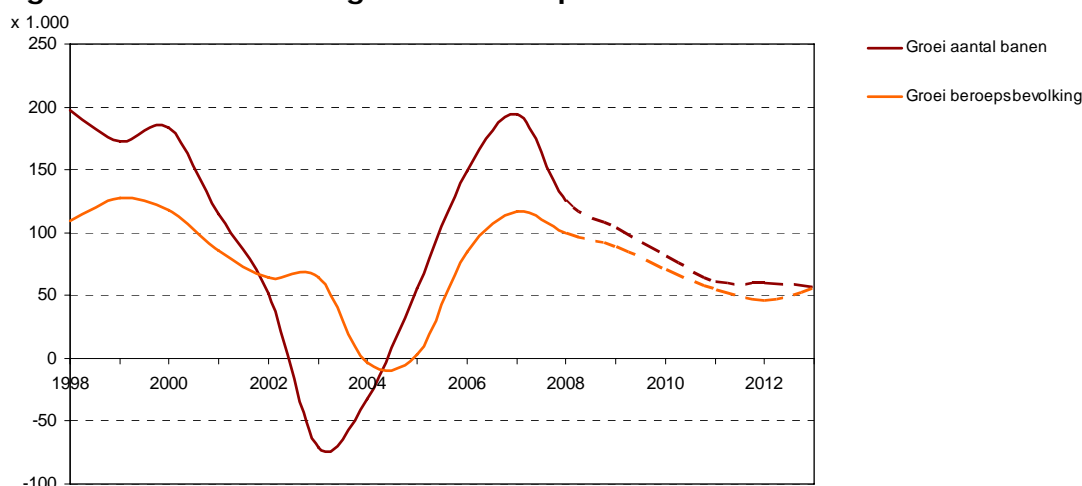
Figuur 2.6.1 Niet-werkende werkzoekenden naar duur, leeftijd en opleiding in 2007

Vraag en aanbod

Verschillen in ontwikkelingen van vraag en aanbod zijn bepalend voor de werkloosheidsontwikkeling. In figuur 2.6.2 is de groei van vraag (banen) en aanbod (beroepsbevolking) in beeld gebracht. Eind jaren negentig was de groei van het aantal banen hoger dan de groei van de beroepsbevolking. Het gevolg was dat het aantal bij CWI ingeschreven niet-werkende werkzoekenden snel daalde. Het spiegelbeeld was zichtbaar in de periode 2002-2004. In die periode was de banengroei onvoldoende om de toename van de beroepsbevolking op te vangen. Het aantal niet-werkende werkzoekenden steeg snel.

Figuur 2.6.2 Groei vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

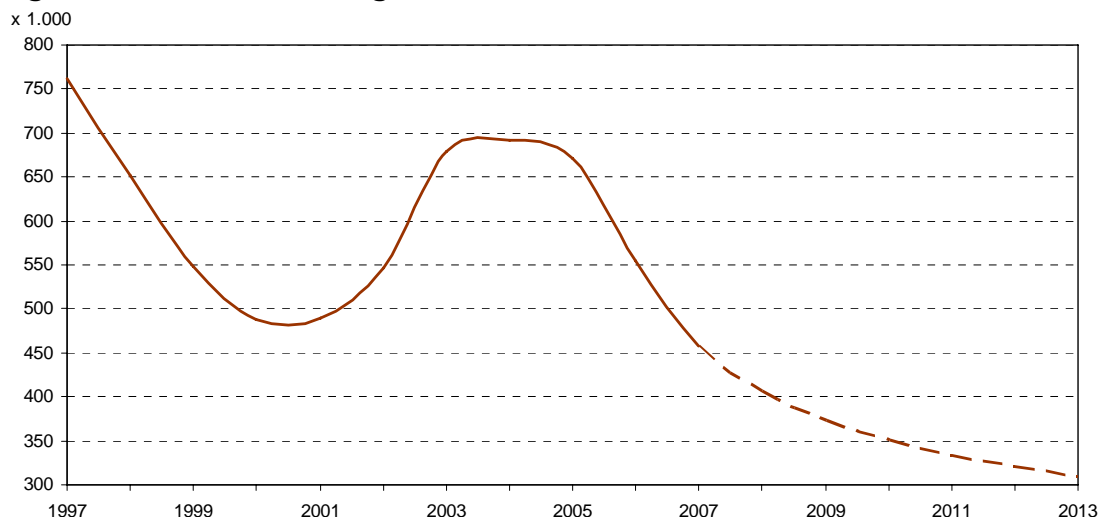
De groei van het aantal banen in 2008 en het jaar daarop is lager dan de afgelopen jaren. Voor de toename van de beroepsbevolking geldt hetzelfde. Per saldo zal de komende jaren het aantal banen sneller groeien dan de omvang van de beroepsbevolking. Daarom wordt een verdere daling van het bestand niet-werkende werkzoekenden voorzien. Voor de middellange termijn wordt – uitgaande van een veronderstelde economische groei van 2% - een verdere groei van het aantal banen verwacht. De vergrijzing zorgt ervoor dat de beroepsbevolking op de middellange termijn minder snel groeit. Uiteindelijk resulteert een verdere verkrapping van de arbeidsmarkt. Er is in de periode 2009-2013 ruimte voor verdere daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden.

Over de gehele periode neemt het dalings tempo van het aantal NWW langzaam maar zeker af: van -17% in 2007 naar -11% in 2008 en -8% in 2009. Voor de jaren daarna wordt uitgegaan van een gemiddelde daling van 4% per jaar. De langzamere daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden in 2008 en 2009 spoort globaal met de economische afkoeling die voorzien wordt voor deze jaren. Tabel 2.6.1 geeft een cijfermatig overzicht en figuur 2.6.3 brengt het verloop van het aantal NWW in beeld.

Tabel 2.6.1 Ontwikkeling vraag en aanbod op de arbeidsmarkt

Item	(Gemiddelde) groei per jaar (x 1.000)				
	1998-2002	2003-2007	2008	2009	2010-2013
Groei beroepsbevolking	101	53	100	89	57
Groei aantal banen	144	59	126	104	65
Groei vacatures	4	64	39	25	23
Ontwikkeling NWW	-43	-18	-51	-33	-16

Figuur 2.6.3 Ontwikkeling aantal niet-werkende werkzoekenden

Het aantal niet-werkende werkzoekenden bereikt historisch lage waarden. Het niveau eind 2013 (310.000) ligt ruim onder het minimum in de periode van de vorige hoogconjunctuur, terwijl de omvang van de arbeidsmarkt is toegenomen (meer banen en een grotere beroepsbevolking). Hierbij spelen de volgende institutionele ontwikkelingen een rol:

- De maximale WW-duur is vanaf 2006 aanzienlijk verkort. Enkele jaren geleden was de maximale WW-duur nog 7½ jaar. Op dit moment is de maximale WW-duur 3 jaar en 2 maanden. WW-gerechtigden zijn in het algemeen verplicht om zich in te schrijven bij CWI. Na afloop van (de verkorte) duur is dat niet noodzakelijk meer. Hierdoor daalt het aantal niet-werkende werkzoekenden.
- De bijstand (WWB) is gemoderniseerd. De criteria voor het toekennen van een uitkering zijn aangescherpt. Werk staat steeds meer voorop. Hierdoor daalt het aantal niet-werkende werkzoekenden.

Overigens kunnen mensen zonder een uitkering gebruik maken van een deel van de dienstverlening van CWI (zoals reageren op de vacatures die aangeboden worden op werk.nl), zonder zich te laten registreren als niet-werkende werkzoekende.

Betekent dit dat er nu een periode van continue daling van de werkloosheid is aangebroken? De berekende daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden in dit middenscenario is gebaseerd op een constante economische groei op de middellange termijn van 2%. Hier is dus – zoals gebruikelijk – uitgegaan van een constant percentage omdat een precies verloop van conjunctuurcycli lastig voorspelbaar is. Als conjunctuurcycli uit het verleden zich herhalen is het mogelijk dat de werkloosheid in de periode 2010-2013 met zo'n 170.000 personen stijgt (zie intermezzo 'Gaat de werkloosheid omhoog?' in paragraaf 2.7).

Uit de prognose van ontwikkelingen van vraag en aanbod resulteert een beeld van voortdurende schaarste op de arbeidsmarkt. We zien dat er tegelijkertijd moeilijk plaatsbaar aanbod is en moeilijk vervulbare vacatures. Het is de

uitdaging om de uitvoering zodanig in te richten dat de omvang van deze grootheden vermindert.

Meer werkzoekende vrouwen dan mannen

Vanaf 2005 zijn er meer vrouwen dan mannen niet-werkend werkzoekend (tabel 2.6.2). De toename van het aandeel vrouwen in het aantal NWW is in lijn met de forse toename van het aandeel vrouwen in de beroepsbevolking. Daarnaast daalt het aantal werkloze vrouwen minder sterk dan het aantal werkloze mannen. Het gevolg is dat eind 2009 53% van het aantal NWW uit vrouwen bestaat.

In plaats van absolute niveaus niet-werkende werkzoekenden, kan men ook kijken naar het NWW-percentage: het aantal NWW als percentage van de beroepsbevolking. Als percentage van de beroepsbevolking is in 2009 circa 4,8% werkloos. Het percentage vrouwen dat niet-werkend werkzoekend is bijna de helft hoger dan bij de mannen.

Tabel 2.6.2 NWW naar geslacht

Item	Aantal x 1.000					Jaarlijkse groei			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Aantal NWW totaal	671	554	458	407	374	-17%	-17%	-11%	-8%
waarvan mannen	329	265	216	190	174	-19%	-19%	-12%	-9%
waarvan vrouwen	342	289	242	217	200	-16%	-16%	-10%	-8%
als percentage van de beroepsbevolking:									
totaal	9,1%	7,4%	6,0%	5,3%	4,8%				
mannen	7,8%	6,3%	5,1%	4,4%	4,0%				
vrouwen	10,8%	8,9%	7,2%	6,4%	5,8%				

Meerderheid NWW is laagopgeleid

De grootste groep binnen het aantal NWW is laag opgeleid. In 2007 is 56% laagopgeleid. De daling van het aantal NWW is in deze groep minder dan gemiddeld, waardoor het aandeel laagopgeleiden verder oploopt (tabel 2.6.3). Deze groep heeft geen startkwalificatie voor de arbeidsmarkt, wat deze groep extra kwetsbaar maakt. Vooral de groep met een opleidingsniveau lager dan VMBO zakt relatief weinig. Het aantal hoger- en middelbaar opgeleiden ontwikkelt zich gunstiger.

In het algemeen kan men zeggen dat het NWW-percentage stijgt naarmate het opleidingsniveau lager is.

Tabel 2.6.3 NWW naar opleidingsniveau

Item	Aantal x 1.000					Jaarlijkse groei			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Aantal NWW totaal	671	554	458	407	374	-17%	-17%	-11%	-8%
per opleidingsniveau:									
< vmbo	140	132	119	108	103	-6%	-10%	-10%	-5%
vmbo	205	162	139	124	115	-21%	-14%	-11%	-7%
mbo/havo/vwo	224	179	138	122	110	-20%	-23%	-12%	-10%
hbo	72	57	44	39	34	-20%	-23%	-13%	-12%
wo	31	23	17	15	13	-26%	-26%	-12%	-14%
onbekend	0	0	0	0	0				
als percentage van beroepsbevolking:									
totaal	9,1%	7,4%	6,0%	5,3%	4,8%				
< vmbo	36,7%	34,3%	29,9%	27,2%	26,1%				
vmbo	14,5%	11,5%	9,6%	8,5%	8,0%				
mbo/havo/vwo	6,9%	5,4%	4,2%	3,6%	3,2%				
hbo	5,0%	4,0%	2,9%	2,5%	2,1%				
wo	3,5%	2,6%	1,9%	1,6%	1,3%				

Ook mensen met uitsluitend basisonderwijs of Vmbo hebben de komende jaren meer kansen op werk, maar zij blijven een achterstandspositie innemen. Hun werkloosheid blijft hoog. Bovendien is hun arbeidsparticipatie het laagste van alle opleidingscategorieën (tabel 2.6.4). Laagopgeleiden participeren dus weinig op de arbeidsmarkt en diegenen die wel werk ambiëren, zijn vaak werkloos.

Tabel 2.6.4 Participatie en werkloosheid (2006)

Item	NWW	Bevolking	Beroeps-	Participatie-	NWW-
	x 1.000	x 1.000	bevolking	graad	percentage
			x 1.000		
Opleidingsniveau:					
laag	294	3.620	1.798	49,7%	16,4%
middelbaar	179	4.515	3.313	73,4%	5,4%
hoog	81	2.758	2.332	84,6%	3,5%
onbekend		72	43		
totaal	554	10.965	7.486	68,3%	7,4%

Aantal 45-plussers neemt af

Tabel 2.6.5 en figuur 2.6.4 geven een overzicht van het aantal NWW naar leeftijd. We zien dat in alle leeftijdsgroepen het aantal NWW daalt. De relatieve daling onder jongeren is groter dan onder oudere leeftijdsgroepen.

Tabel 2.6.5 NWW naar leeftijd

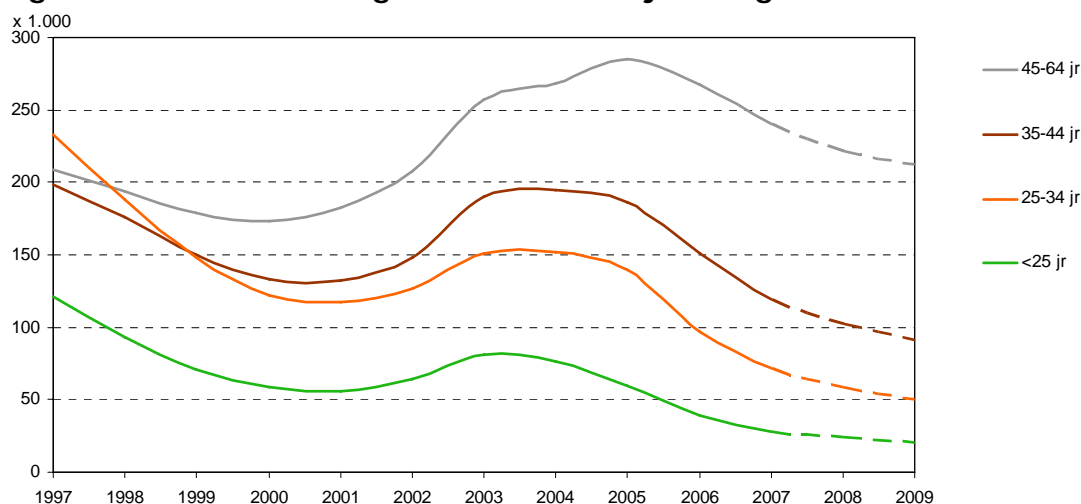
Ontwikkeling NWW naar leeftijdsklasse

Item	Aantal x 1.000					Jaarlijkse groei			
	2005	2006	2007	2008	2009	2006	2007	2008	2009
Aantal NWW totaal	671	554	458	407	374	-17%	-17%	-11%	-8%
per leeftijdsklasse:									
15-24 jaar	60	39	28	24	20	-35%	-28%	-14%	-16%
25-34 jaar	140	97	71	59	50	-31%	-26%	-17%	-15%
35-44 jaar	187	151	119	102	91	-19%	-21%	-14%	-11%
45-54 jaar	159	144	122	112	105	-10%	-15%	-9%	-5%
55-64 jaar	126	124	118	110	107	-2%	-5%	-7%	-3%

als percentage van beroepsbevolking:

totaal	9,1%	7,4%	6,0%	5,3%	4,8%
15-24 jaar	7,0%	4,6%	3,2%	2,7%	2,2%
25-34 jaar	7,7%	5,4%	4,1%	3,4%	2,8%
35-44 jaar	8,8%	7,0%	5,5%	4,8%	4,3%
45-54 jaar	8,9%	7,8%	6,5%	5,8%	5,3%
55-64 jaar	15,3%	14,0%	12,2%	11,1%	10,5%

Figuur 2.6.4 Ontwikkeling NWW naar leeftijdscategorie

Dat er relatief meer 45-plussers in het bestand NWW komen, hangt voor een deel samen met de veroudering van de beroepsbevolking. Immers het aandeel 45-plussers in de beroepsbevolking neemt toe van 38% in 2007 naar 41% in 2013. Bij overig gelijkblijvende omstandigheden neemt ook het aantal oudere NWW toe. Daarom is het beter te kijken naar het NWW-percentage. Duidelijk zichtbaar is dat het NWW-percentage, naarmate men ouder is, toeneemt. In 2009 is het NWW-percentage van 55-plussers bijna 5 keer zo hoog als dat van jongeren. Het gevolg is dat van de tien ingeschreven NWW'ers er drie 55 jaar of ouder zijn.

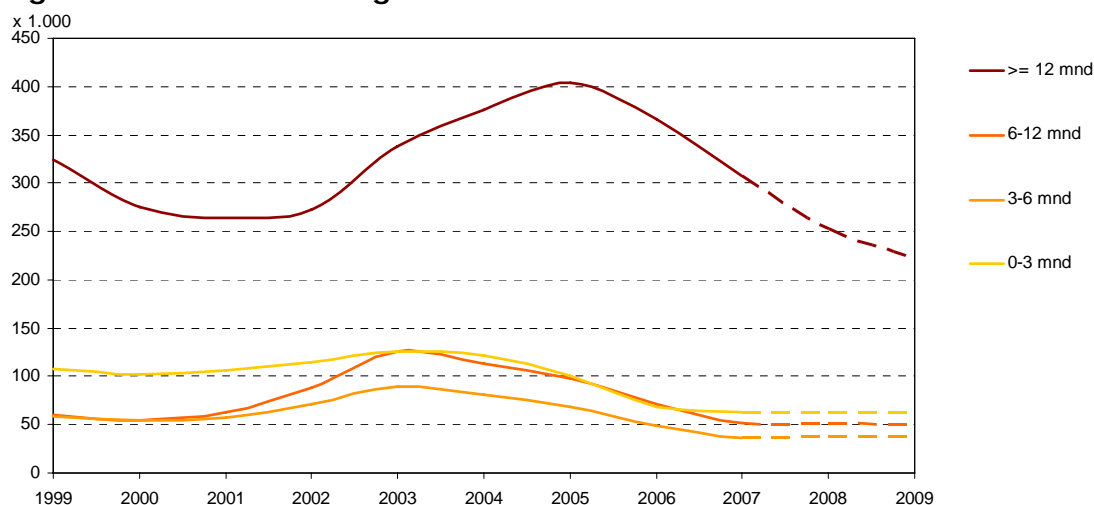
Veel NWW langdurig werkloos

We zien dat het aantal kortdurend werklozen in de NWW stabiliseert en dat alleen de langdurig werklozen afnemen. Dit hangt samen met het volgende:

- In 2007 was de instroom in de NWW ruim 20% lager dan het jaar daarvoor.
- Op basis van ontwikkelingen in het aantal vacatures wordt verondersteld dat de NWW-instroom in 2008 en daarna nog maar licht afneemt.
- De lagere NWW-instroom in 2007 vertaalt zich na minimaal een jaar in een lager aantal langdurig (langer dan één jaar) werklozen.

Dit betekent dat het aandeel langdurig werklozen volgens deze prognose langzaam maar zeker afneemt. Was in 2007 tweederde langdurig werkloos; in 2009 is nog geen 60% langer dan een jaar werkloos. Daarmee is het aandeel in 2009 vergelijkbaar met het aandeel in 2005.

Figuur 2.6.5 Ontwikkeling NWW naar duurklasse

merken we op dat de ontwikkeling van NWW ook wordt beïnvloed door extra inschrijvingen van mensen die vallen onder het 'generaal pardon'. Een gedeelte van deze groep zal de Nederlandse arbeidsmarkt betreden.

2.7 Alternatieve scenario's

De prognoses zijn gebaseerd op de meest actuele economische inzichten van het Centraal Planbureau. De economische groei doet dit en volgend jaar een stap terug.

Economische ontwikkelingen kunnen mee- of tegenvallen. Daarom bekijkt dit onderzoek ook de gevolgen van een andere economische ontwikkeling. Tabel 2.7.1 en tabel 2.7.2 geven een globale indruk van de gevolgen voor de arbeidsmarkt van andere economische veronderstellingen.

Verschillen tussen prognose en uiteindelijke realisatie van economische groei kunnen al snel oplopen tot 1 procentpunt. In het lage groeiscenario wordt daarom voor 2009 een 1 procentpunt lagere economische groei verondersteld (3¼%). Voor het lopend jaar wordt in dit scenario uitgegaan van een ½ procentpunt lagere economische groei (1¾%). Bij het hoge groeiscenario wordt voor 2009 uitgegaan van een 1 procentpunt hoger groeicijfer (2¾%) en voor het lopend jaar van een ½ procentpunt hogere economische groei (eveneens 2¾%).

Tabel 2.7.1 Uitkomsten bij alternatieve scenario's

Item		2007	2008			2009		
			Lage groei	Midden-variant	Hoge groei	Lage groei	Midden-variant	Hoge groei
Groeipercentage BBP (%)		3,50%	1,75%	2,25%	2,75%	0,75%	1,75%	2,75%
Banen totaal	dzd	8.597	8.706	8.723	8.740	8.780	8.827	8.873
Waarvan zelfstandigen	dzd	1.350	1.362	1.365	1.368	1.362	1.371	1.381
Waarvan werknemers	dzd	7.248	7.344	7.358	7.372	7.418	7.456	7.492
Vacatures	dzd	1.053	1.063	1.092	1.120	1.046	1.116	1.182
Beroepsbevolking	dzd	7.603	7.694	7.703	7.712	7.770	7.793	7.815
Aantal NWW	dzd	458	437	407	381	452	374	316

Groei aantal banen	dzd		109	126	142	74	104	134
Groei beroepsbevolking	dzd		91	100	108	75	89	103
Groei NWW	dzd		-21	-51	-78	15	-33	-65

Een extra sterke economische groei in 2008 en 2009 leidt – afgezet tegen de middenvariant – tot meer banen. Omdat ook de arbeidsproductiviteit toeneemt, is de extra groei van de banen lager dan de extra economische groei. Om de extra banen te bezetten, worden er meer vacatures geplaatst. De extra economische groei lokt ook meer mensen naar de arbeidsmarkt, waardoor de beroepsbevolking ook meer toeneemt. Meer economische groei leidt ook tot een lagere werkloosheid: het aantal bij CWI ingeschreven werkzoekenden daalt extra. Het aantal NWW komt op een laag niveau. De gevolgen van extra economische groei zijn voor 2009 circa drie keer zo groot als voor 2008 (tabel 2.7.2). Zouden ontwikkelingen tegenvallen, dan komt het aantal banen en vacatures lager uit en zakt alleen in 2008 het aantal niet-werkende werkzoekenden. In 2009 zou bij deze uitgangspunten het aantal niet-werkende werkzoekenden weer stijgen.

Tabel 2.7.2 Relatieve verschil alternatieve scenario's ten opzichte van het Middenscenario

Item	2008		2009	
	Lage groei	Hoge groei	Lage groei	Hoge groei
BBP	-0,5%	0,5%	-1,5%	1,5%
Banen totaal	-0,2%	0,2%	-0,5%	0,5%
Waarvan zelfstandigen	-0,2%	0,2%	-0,7%	0,7%
Waarvan werknemers	-0,2%	0,2%	-0,5%	0,5%
Vacatures	-2,6%	2,6%	-6,3%	5,9%
Beroepsbevolking	-0,1%	0,1%	-0,3%	0,3%
Aantal NWW	7,3%	-6,5%	20,7%	-15,6%

Deze berekeningen geven een indruk van de gevolgen voor de arbeidsmarkt van een andere economische ontwikkeling. Daarbij zijn de gebruikelijke modellen en uitgangspunten gehanteerd. Er kan ook een andere benadering worden gekozen. Als bijvoorbeeld cycli uit het verleden zich herhalen is het mogelijk dat de werkloosheid in de periode 2010-2013 snel stijgt (zie intermezzo 'Gaat de werkloosheid omhoog').

Intermezzo Gaat de werkloosheid omhoog?

Omdat conjunctuuromslagen lastig te voorspellen zijn, wordt in middellange termijnprognoses veelal uitgegaan van een gemiddelde economische groei. Op basis hiervan daalt volgens deze prognose de werkloosheid ook de komende jaren.

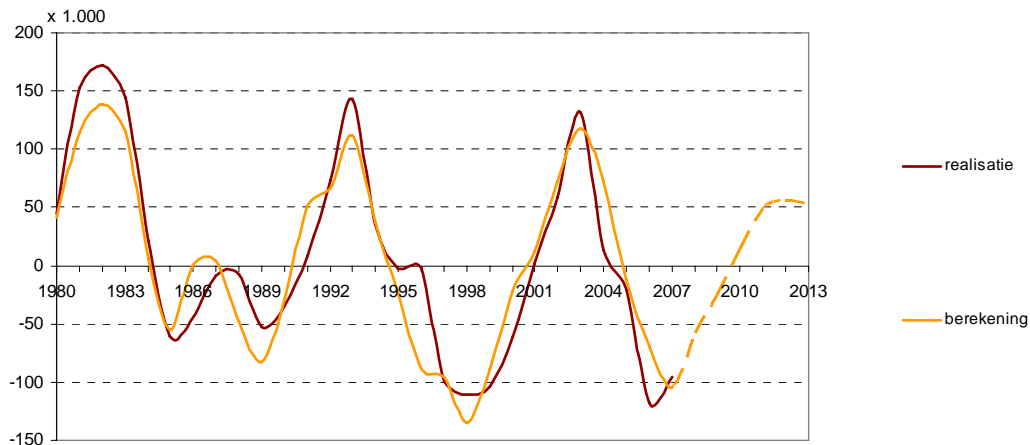
In werkelijkheid spelen conjunctuurcycli een belangrijke rol in de economie. Een hoogconjunctuur wordt na een aantal jaren altijd afgewisseld door een laagconjunctuur. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de arbeidsmarkt. In de werkloosheidscijfers is een duidelijke golfbeweging herkenbaar: het aantal jaren tussen twee werkloosheidspieken bedraagt gemiddeld tien jaar. De conjunctuurtheorie van Juglar beschrijft een cyclus van gemiddeld 7 tot 11 jaar. Deze cyclus is een klassieke investeringscyclus in kapitaalgoederen met een korte afschrijvingstijd. Perioden van overinvesteringen en onderinvesteringen wisselen elkaar af. Investerings zijn nodig om meer banen te creëren. Minder investeringen behelst dus op termijn minder banen. Als denkmodel hebben we in dit intermezzo ook een alternatieve berekening gemaakt, waarin de conjunctuurcyclus wel expliciet worden voorspeld.

Het laatste dieptepunt van de economische groei was in 2003. Enige tijd later werd het dieptepunt op de arbeidsmarkt een feit: het aantal NWW nam sterk toe. Vervolgens wordt, volgens de beweging van de cyclus, in 2008 het hoogtepunt bereikt om in de jaren daarna een omslag en een daling van de conjunctuur te genereren (minder investeringen). Hiermee hangt een hernieuwde verruiming op de arbeidsmarkt samen met een stijging van het aantal NWW. De hierboven beschreven cyclus is te modelleren aan de hand van een sinuscurve. Een schatting van de vergelijking over de periode 1980 – 2007 levert statistisch significante resultaten op. In onderstaande tabel zijn deze resultaten vermeld voor de komende vijf jaar.

Item	Aantal x 1.000					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
NWW	400	374	387	435	492	545
Groei NWW	-58	-26	13	48	57	53

De daling van het aantal NWW volgens deze berekening komt voor 2008 en 2009 globaal overeen met de prognose in paragraaf 2.6. Voor de jaren 2010-2013 ziet men de Juglar weerspiegeld. Tussen 2010 en 2013 stijgt het NWW met 170.000. Onderstaande grafiek geeft de berekening volgens de Juglar-cyclus en de realisatie gedurende de gehele periode. Deze alternatieve berekening voor 2010-2013 wijkt af van de prognose in dit rapport. In het middenscenario wordt namelijk uitgegaan van een voortzetting van de krapte op de arbeidsmarkt, waardoor het aantal NWW ook na 2009 langzaam maar zeker daalt (gemiddeld met 16.000 per jaar).

Resultaten van het arbeidsmarktproces die in het verleden tot stand zijn gekomen, bieden geen garantie voor de toekomst. Arbeidsmarktgeschiedenis herhaalt zich weliswaar, maar nooit op dezelfde wijze.

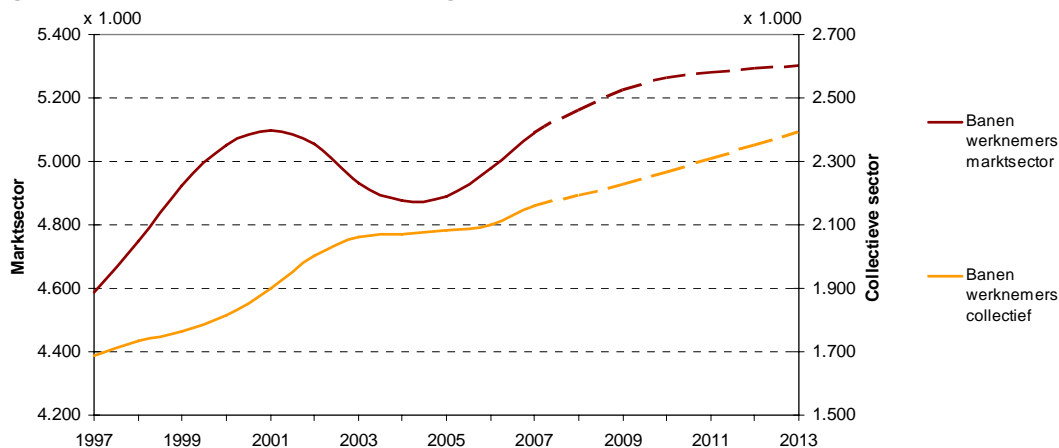
3 Ontwikkelingen naar sector, beroep en opleiding

3.1 Banen naar sector

In deze paragraaf worden de prognoses van de werkgelegenheid naar twintig economische sectoren gepresenteerd. Deze twintig sectoren omvatten zowel markt- als collectieve sectoren. Dit is een belangrijk onderscheid, omdat de drijvende krachten achter de werkgelegenheidsontwikkeling tussen deze twee groepen verschillen. In de marktsectoren wordt de ontwikkeling van het aantal banen naast structurele factoren vooral bepaald door de conjunctuur. De ontwikkeling van het aantal banen in de collectieve sectoren (openbaar bestuur, zorg en welzijn, onderwijs) wordt vooral bepaald door de budgetten die door politieke besluitvorming worden vastgesteld. Het kabinet bepaalt immers de beschikbare gelden voor de collectieve sector via de rijksbegroting.

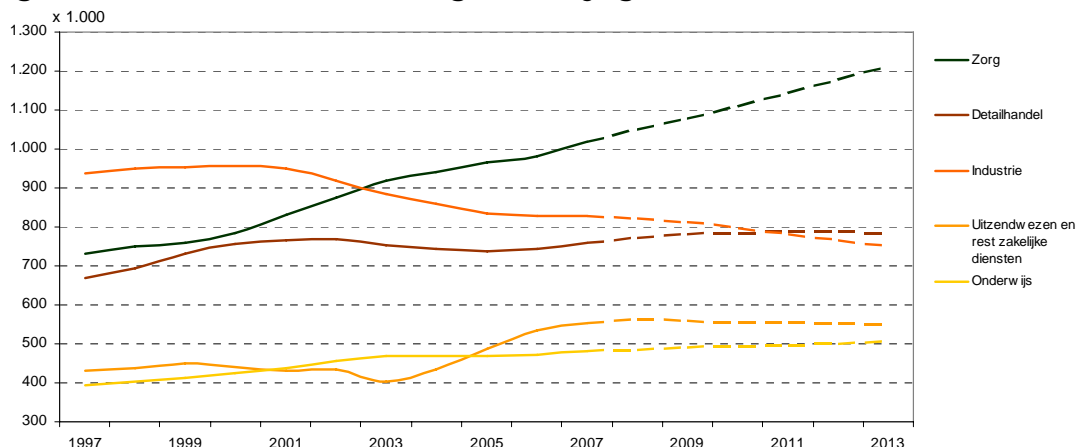
In figuur 3.1.1 wordt de banenontwikkeling van het totaal van de marktsectoren en het totaal van de collectieve sectoren gepresenteerd. Hieruit blijkt de conjunctuurgevoeligheid van de werkgelegenheid in de marktsector. Na een periode van zeer sterke groei nam tussen 2001 en 2005 het aantal banen in de marktsector af. In die tijd verkeerde Nederland in een laagconjunctuur. Tegelijkertijd bleef de werkgelegenheid in de collectieve sector groeien.

Figuur 3.1.1 Banenontwikkeling in de markt- en collectieve sector

Tussen 2008 en 2013 zal het aantal banen met een kleine 460 duizend banen toenemen, waarvan 240 duizend in de collectieve sector en 220 duizend in de marktsector. In omvang is de marktsector ongeveer tweemaal zo groot als de collectieve sector.

Figuur 3.1.2 Banenontwikkeling in de vijf grootste sectoren

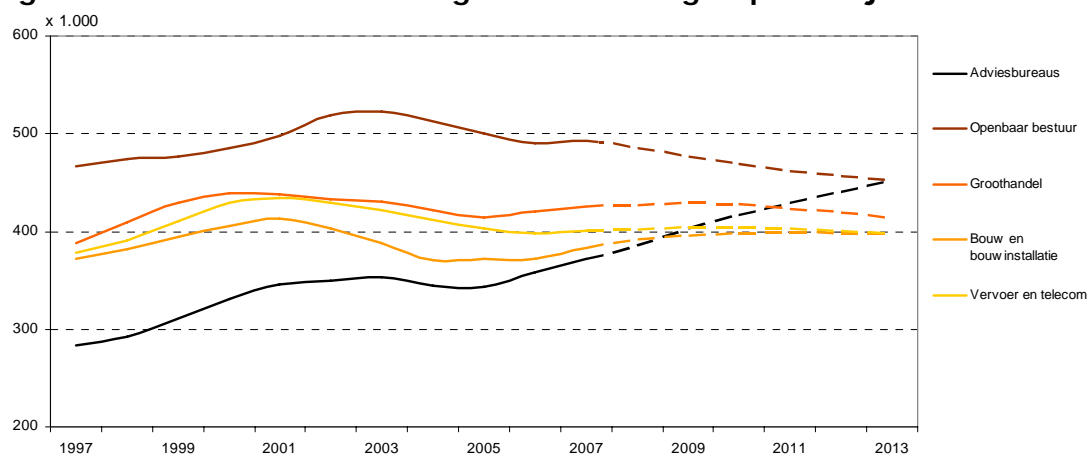
De vijf grootste sectoren, gemeten in aantal banen, zijn de zorg, de detailhandel, de industrie, het uitzendwezen en het onderwijs. De sterkste banengroei verwachten we in de zorg. De toename in deze sector wordt sterk bepaald door demografische factoren en door een min of meer autonome groei van de vraag naar zorgdiensten.

Het aantal banen in de industrie gaat verder dalen. De belangrijkste oorzaak hiervan is de relatief hoge productiviteitsgroei in deze sector; het toenemende productievolume kan worden gerealiseerd met minder arbeid. Het aantal banen in de detailhandel groeit de komende jaren wel, maar in een lager tempo dan in de zorgsector.

De banengroei in het onderwijs is bescheiden. Er zijn wel belangrijke verschillen binnen de sector onderwijs. Als gevolg van demografische factoren neemt het aantal banen binnen het primair onderwijs niet meer toe terwijl in het middelbaar en hoger onderwijs het aantal banen wel toeneemt. Deze ontwikkelingen kunnen ook worden teruggezien in de begrote uitgaven van het kabinet. Ook hierin is er een verschuiving van primair naar middelbaar en hoger onderwijs.

Het uitzendwezen groeit de komende jaren nauwelijks nog, omdat we veronderstellen dat de economische groei de komende vijf jaar vrij constant zal zijn. Het uitzendwezen, dat gevoelig is voor conjunctuurschommelingen, zal daardoor nauwelijks groeien.

Figuur 3.1.3 Banenontwikkeling in de tweede groep van vijf sectoren

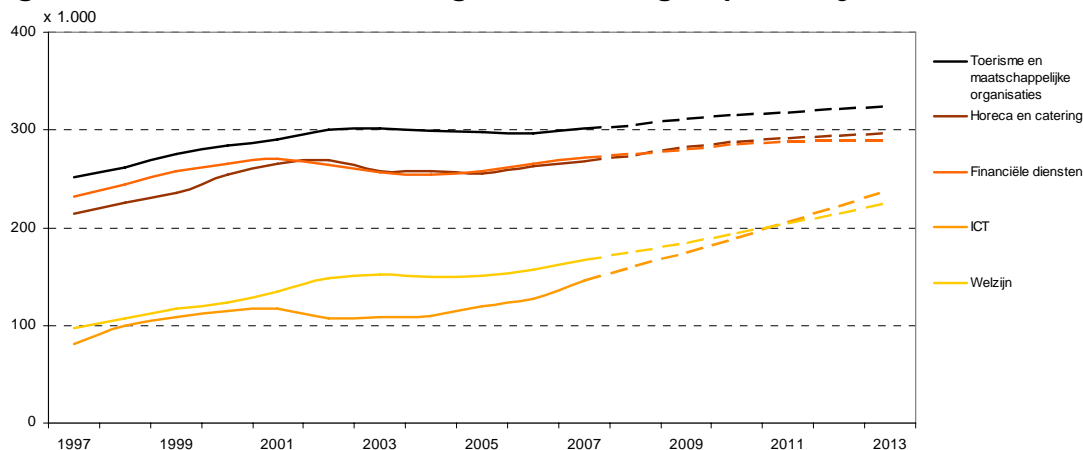
Na een periode waarin het aantal banen in het openbaar bestuur jaarlijks groeit, is er in 2003 een omslag (zie figuur 3.1.3). Op grond van voornemens van het kabinet wordt verwacht dat de ingezette daling zich in de toekomst voortzet.

Na een afname van het aantal banen gedurende de laatste recessie, neemt het aantal banen in de groothandel aanvankelijk weer iets toe, maar daalt in de periode daarna. In de sector vervoer en telecom blijft het aantal banen nagenoeg stabiel. Dit is het gevolg van efficiencylagen die in deze sectoren worden gemaakt.

Het aantal banen in de bouwnijverheid neemt na een forse daling weer toe. Overigens speelt binnen de bouwnijverheid ook de verschuiving van werknemers naar zelfstandigen. Het aantal zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel) is met name in de bouwnijverheid groot.

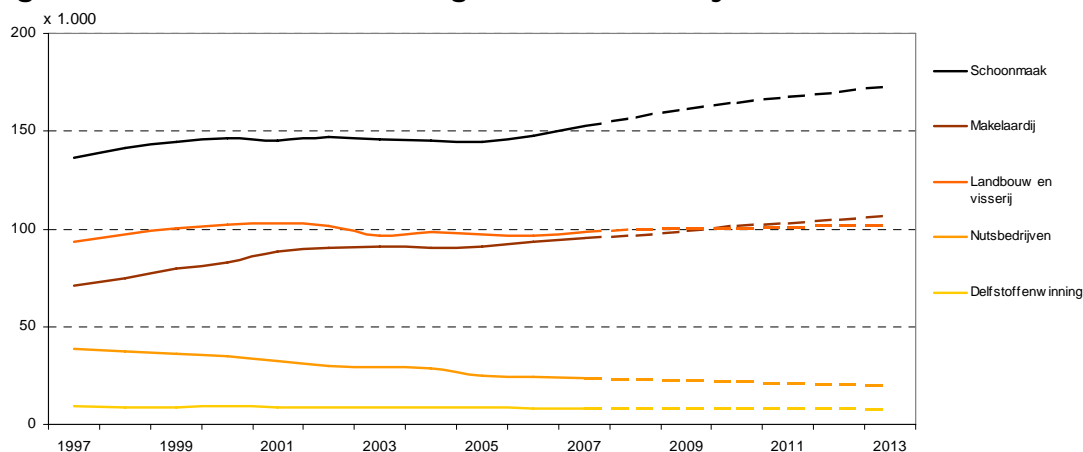
De werkgelegenheid in de sector adviesbureaus (advocaten-, ingenieurs- en architectenkantoren, economische adviesbureaus, enz.) is al jarenlang gestaag aan het toenemen. Alleen in de laatste laagconjunctuur (2002-2005) nam de werkgelegenheid af. Na die periode herstelde deze sector echter snel. De sector is toeleverancier voor veel andere sectoren en groeit sterk. Bovendien is de groei van de arbeidsproductiviteit in deze sector laag, waardoor de stijgende productie vooral moet worden gerealiseerd door het vergroten van de personeelsomvang.

Figuur 3.1.4 Banenontwikkeling in de derde groep van vijf sectoren

De sectoren in figuur 3.1.4 zijn alle dienstverlenend. De dienstverlening laat al lange tijd een sterke toename zien. De komende vijf jaar zal de groei zich voortzetten. Met name ICT en welzijn zitten in de lift. De ICT neemt toe door de grote vraag naar automatisering vanuit andere sectoren. De werkgelegenheid in de sector welzijn groeit, vanwege de toegenomen maatschappelijke vraag en de door de overheid beschikbaar gestelde budgetten.

Figuur 3.1.5 Banenontwikkeling in de kleinste vijf sectoren

In figuur 3.1.5 staan de vijf kleinste sectoren. De werkgelegenheid neemt vooral in de schoonmaak en de makelaardij verder toe. De arbeidsproductiviteit is in deze sectoren lager dan gemiddeld. De stijgende productie in deze sectoren is alleen te behalen door de inzet van meer personeel.

De sector landbouw en visserij kenmerkt zich door een groot aantal zelfstandigen en een relatief gering aantal werknemers. Deze verhouding verandert wel over de tijd als gevolg van schaalvergroting die er toe leidt dat het aantal zelfstandigen afneemt ten gunste van het aantal werknemers. De dalende trend in het aantal banen binnen de nutsbedrijven zet in de toekomst verder door. In de sectoren delfstoffenwinning en nutsbedrijven, kleine sectoren in termen van werkgelegenheid, verandert naar verwachting weinig in het aantal banen.

In tabel 3.1.1 wordt de opbouw van de banengroei over de periode 2008-2013 gepresenteerd.

Tabel 3.1.1 Opbouw banengroei werknemers naar sector

Sector	<u>(Gemiddelde) groei aantal banen per jaar (x 1.000)</u>				Aandeel banengroei 2008-2013
	2007	2008	2009	2010-2013	
Zorg	37	31	30	33	43%
ICT	19	15	14	16	21%
Adviesbureaus	14	14	17	12	18%
Welzijn	10	9	9	10	13%
Horeca en catering	5	6	8	3	6%
Onderwijs	9	5	4	4	5%
Detailhandel	16	11	9	1	5%
Toerisme en maatschappelijke organisaties	5	5	6	3	5%
Schoonmaak	5	4	5	3	5%
Financiële diensten	5	4	5	2	4%
Bouw en bouwinstallatie	11	9	4	0	3%
Makelaardij	2	2	3	2	2%
Landbouw en visserij	2	1	1	0	1%
Delfstoffenwinning	0	0	0	0	0%
Uitzendwezen en rest zakelijke diensten	19	8	-1	-2	0%
Vervoer en telecom	3	1	2	-2	-1%
Nutsbedrijven	-1	-1	-1	-1	-1%
Groothandel	4	2	2	-4	-3%
Openbaar bestuur	3	-8	-9	-6	-9%
Industrie	0	-6	-10	-16	-18%
Totaal	167	111	98	61	100%

Uit de tabel blijkt dat verreweg de grootste banengroei wordt gerealiseerd in de zorg. De ICT, adviesbureaus, welzijn en horeca zijn ook sterke groeiers in de komende jaren. Deze sectoren hebben alle een aandeel van meer dan 10 procent in de totale banengroei. Aan de onderkant vinden we industrie, openbaar bestuur en groothandel waar juist banen verloren gaan.

De ontwikkelingen in de werkgelegenheid en het optreden van baanwisselingen leiden tot het ontstaan van vacatures. De volgende tabel geeft een overzicht van de vacaturegroei per sector.

Tabel 3.1.2 Vacatureontwikkeling naar sector

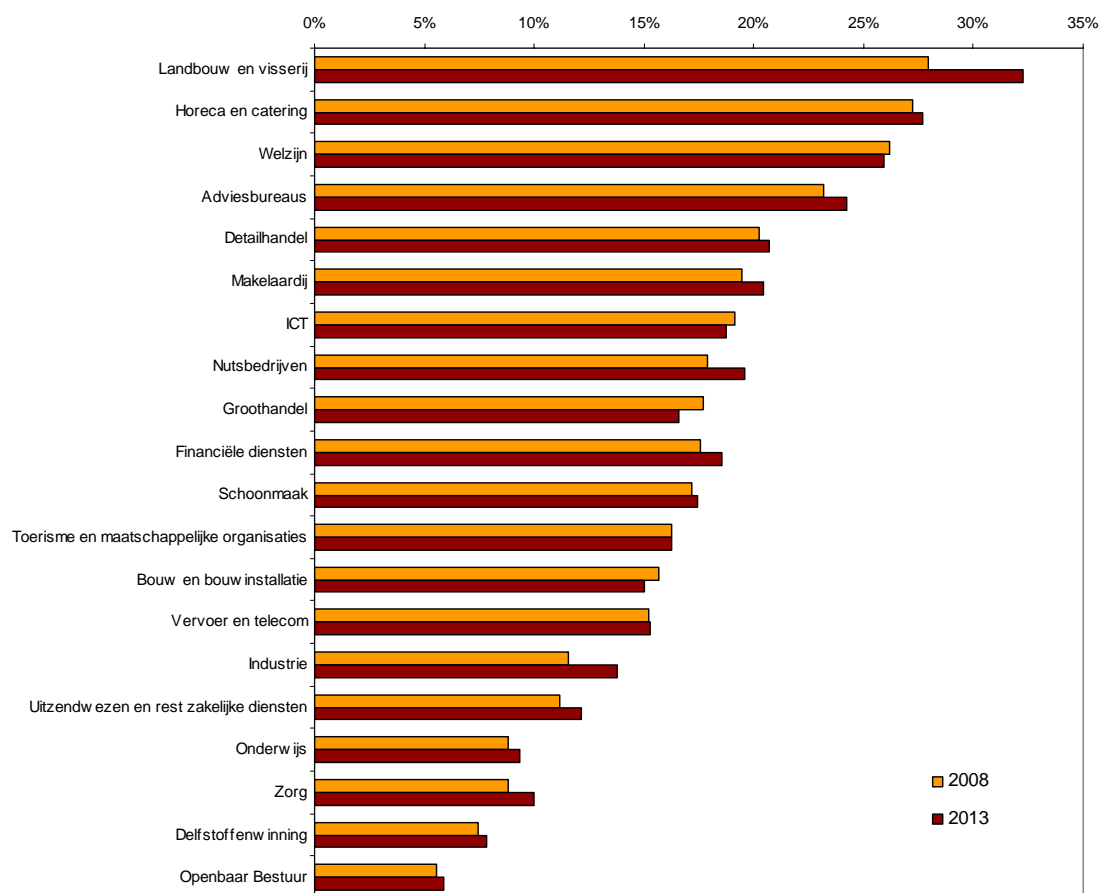
Sector	(Gemiddeld) aantal vacatures per jaar (x 1.000)				Aandeel vacatures 2008-2013
	2007	2008	2009	2010-2013	
Detailhandel	151	156	159	162	14%
Zorg	85	92	99	113	9%
Adviesbureaus	84	90	94	104	9%
Industrie	92	95	95	100	9%
Horeca en catering	71	75	77	81	7%
Groothandel	77	76	74	71	6%
Uitzendwezen en rest zakelijke diensten	59	63	64	66	6%
Vervoer en telecom	61	61	62	61	5%
Bouw en bouwinstallatie	60	61	60	60	5%
Welzijn	43	46	49	55	5%
Financiële diensten	46	48	51	53	5%
Toerisme en maatschappelijke organisaties	48	50	50	52	4%
Onderwijs	43	43	44	46	4%
ICT	30	31	32	40	3%
Landbouw en visserij	28	28	29	32	3%
Schoonmaak	26	27	28	29	2%
Openbaar Bestuur	28	27	27	27	2%
Makelaardij	18	19	20	21	2%
Nutsbedrijven	4	4	4	4	0%
Delfstoffenwinning	1	1	1	1	0%
Totaal	1.053	1.092	1.116	1.177	100%

Na een periode van zeer sterke groei van het aantal ontstane vacatures is de toename met 0,7 procent in 2007 zeer bescheiden. Het niveau van het aantal ontstane vacatures ligt echter op een historisch hoog niveau. In 2008 en 2009 is de groei van het aantal vacatures iets hoger om vervolgens af te nemen tot een gemiddelde groei van 2 procent in de periode 2010-2013.

Opvallend is het hoge aantal vacatures in de industrie. De werkgelegenheid neemt immers af in deze sector. Vacatures ontstaan daarom vooral vanwege de vervanging van werknemers. De industrie is namelijk sterk vergrijsd. Hetzelfde geldt voor het onderwijs.

Figuur 3.1.6 geeft per sector inzicht in het aantal ontstane vacatures als percentage van de werkgelegenheid, ofwel de vacaturegraad.

Figuur 3.1.6 Vacaturegraad naar sector in 2008 en 2013

De vacaturegraad verschilt sterk per sector. Deze is hoog in sectoren waarin (bijvoorbeeld door seizoensinvloeden) veel korte contracten voorkomen zoals de landbouw, de horeca en de detailhandel. Ook sectoren die een hoge werkgelegenheids groei vertonen zoals de welzijnzorg hebben relatief veel vacatures. De welzijnzorg werkt veel met projecten en tijdelijke dienstverbanden. Deze sector kent daarom een hoge omloopsnelheid van banen. Een relatief sterke toename van de vacaturegraad zien we in de industrie, vanwege de aanzienlijke vervangingsvraag.

3.2 Banen naar beroep en opleiding

In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de werkgelegenheidsontwikkelingen naar beroep en opleiding. De ontwikkelingen hierin zijn sterk afhankelijk van de sectorale ontwikkelingen, die in de voorgaande paragraaf zijn geschetst. De sterke groei in de zakelijke diensten en IT leidt tot een aanhoudend hoge vraag naar administratief en beleidsadviserend personeel in de komende jaren.

Daarnaast verandert in de loop van de tijd de beroepen- en opleidingsstructuur binnen sectoren. In de industrie is er bijvoorbeeld duidelijk sprake van zowel een verschuiving naar beroepen in de dienstensfeer als een toenemende vraag naar hogere opleidingen. In 1996 werd de helft van alle banen bezet door productie- en onderhoudspersoneel. In 2005 was dit aandeel gedaald naar eenderde. De vraag naar onderzoekspersoneel en administratief personeel nam in de industrie tegelijkertijd sterk toe. Het opleidingsniveau veranderde ook sterk. In 1996 was nog 20 procent van de banen voor laagopgeleiden. In 2005 was dit aandeel

gezakt naar slechts 11 procent. Tegelijkertijd nam het aandeel hoogopgeleiden toe van 30 procent naar 47 procent. Dit effect wordt upgrading genoemd.

In deze paragraaf wordt meer aandacht besteed aan de verwachte trends in de banen naar beroep en opleiding.

Dienstverlenende beroepen in de lift

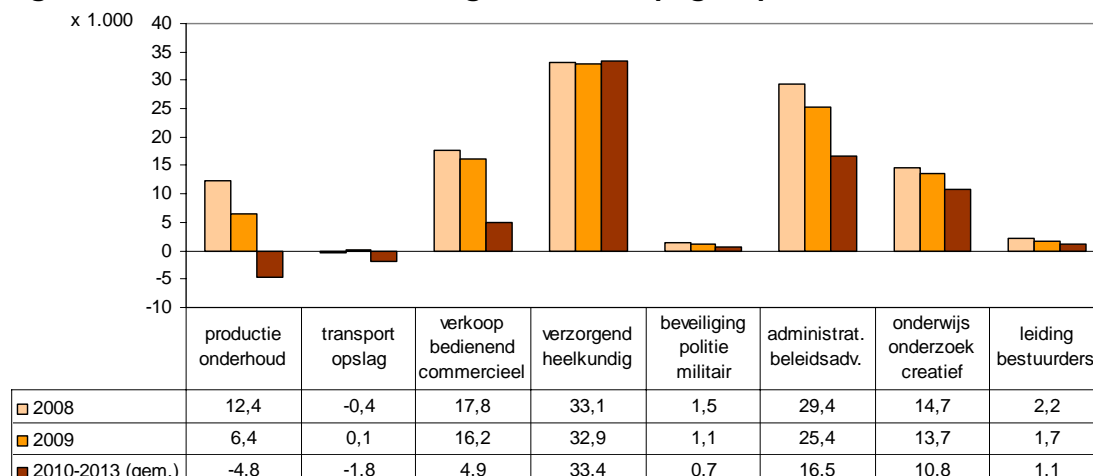
Het CBS onderscheidt circa 1.200 verschillende soorten beroepen. Voor de overzichtelijkheid zijn de beroepen hier ingedeeld in acht hoofdgroepen. De opleidingsniveaus zijn gerangschikt in drie groepen, namelijk laag (basisonderwijs en vmbo), middelbaar (mbo, havo en vwo) en hoog (hbo en wo).

In het verleden groeide de vraag naar dienstverlenende beroepen ten koste van beroepen in de productie- en onderhoudssfeer. We verwachten dat deze trend ook de komende jaren doorzet. Met name de vraag naar verzorgende en heelkundige beroepen groeit sterk met zo'n 30.000 banen per jaar. Dit wordt vooral verklaard door de sterke groei van de sector zorg en welzijn.

In de periode 2008 tot en met 2013 groeit de sector overige zakelijke diensten en IT het sterkst. Hiervan profiteren verschillende dienstverlenende beroepen. Het aantal banen voor verkoop-, bedienend en commercieel personeel groeit in de periode 2010-2013 echter weinig. De belangrijkste oorzaak is de afnemende vraag naar dit beroep in de industrie.

De vraag naar productie- en onderhoudspersoneel zal de komende twee jaar nog toenemen, ondanks de krimp van de industrie. De werkgelegenheidsgroei in de bouw, horeca, detailhandel en zorg en welzijn overtreffen de krimp in de industrie. In de periode 2010-2013 daalt de werkgelegenheid in de industrie te sterk om gecompenseerd te worden door de andere sectoren.

Figuur 3.2.1 Banenontwikkeling naar beroepsgroep

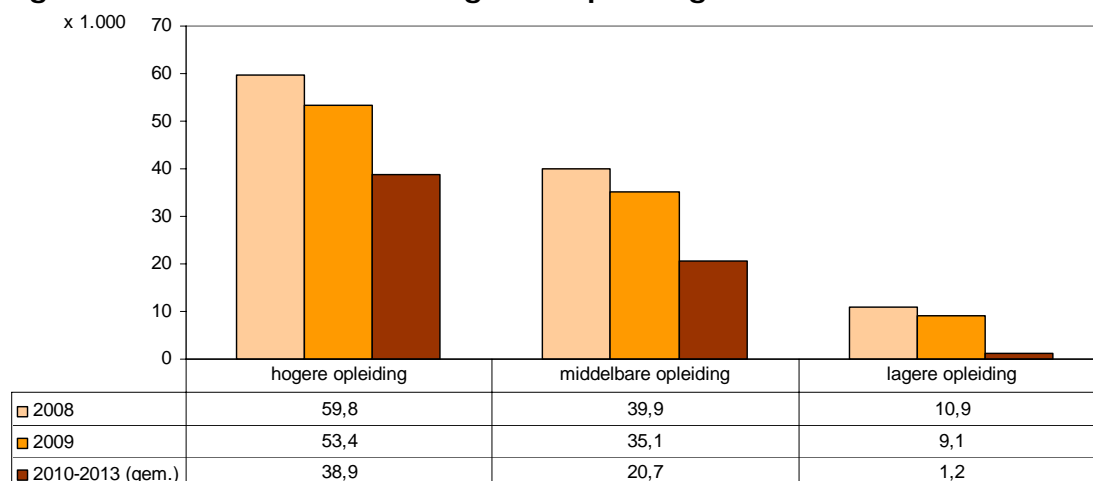

Upgrading van de werkgelegenheid

De komende jaren zal de vraag naar hoogopgeleide werknemers groot zijn. In 2008 zullen er zo'n 60.000 banen voor hoogopgeleiden bijkomen. De vraag naar middelbaar en lager opgeleid personeel zal ook stijgen, maar in een duidelijk lager tempo. Figuur 3.2.2 geeft hiervan een grafische voorstelling.

Na 2008 zal de groei van de vraag langzaam afnemen. Dit heeft te maken met de lagere economische groei in die jaren. In de periode 2010-2013 zullen er nauwelijks banen bijkomen voor laagopgeleiden. Het aantal banen voor hoogopgeleiden neemt dan nog altijd toe met bijna 40.000 per jaar.

Figuur 3.2.2 Banenontwikkeling naar opleidingsniveau

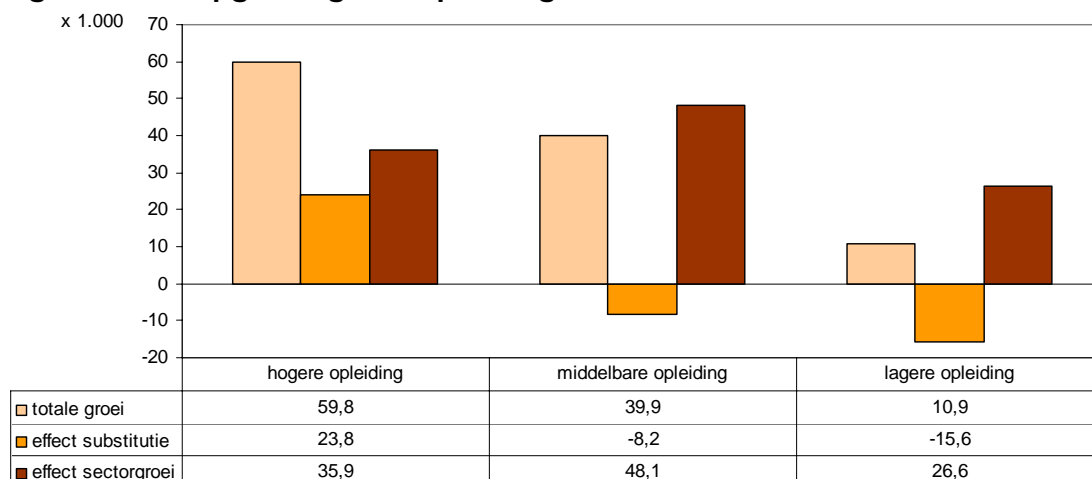

De groei van het aantal banen voor laagopgeleiden heeft twee belangrijke oorzaken. Ten eerste de sterke banengroei in de sector zorg en welzijn. Ten tweede de groei in de detailhandel – die weliswaar kleiner is dan in de zorg – maar een hoog aandeel laagopgeleiden kent. In de industrie zal de vraag naar laagopgeleiden echter sterk dalen.

De sterke toename van hoogopgeleiden doet zich in vrijwel alle sectoren voor. Alleen in de krimpende sectoren openbaar bestuur en industrie zal het aantal banen voor hoogopgeleiden afnemen.

Het effect van upgradering wordt weergegeven in figuur 3.2.3. Stel dat de opleidingsstructuur in elke sector in 2008 gelijk zou zijn aan de structuur in 2007. Het aantal banen voor hoogopgeleiden zou dan niet met 60.000 toenemen, maar slechts met 36.000. De verschuiving van de vraag naar meer hoger opgeleid personeel zorgt dus voor een extra vraag van 24.000 banen. De lager opgeleiden ondervinden een negatief effect van de upgradering van het personeel. Bij een gelijkblijvende opleidingsstructuur zouden er 27.000 banen ontstaan. Door de upgradering blijft de toename steken op 11.000.

Figuur 3.2.3 Upgradering van opleidingsniveau in 2008

Beroepen en opleidingen gecombineerd

De banengroei in de komende vijf jaar is vooral geconcentreerd in de bovenste zes beroepen in figuur 3.2.4. Dit zijn alle dienstverlenende beroepen. Pas op de zevende en achtste plaats staan respectievelijk hogere en middelbare productie- en onderhoudsberoepen. Tegenover een daling van deze beroepsgroep in de industrie staat een stijging in verschillende dienstverlenende sectoren en de bouw.

Op lager niveau zijn er vooral kansen voor personeel met een verzorgende en heelkundige achtergrond of een verkoop-, bedienend en commerciële achtergrond¹³.

Opvallend is de banenkrimp voor middelbaar en lager productie- en onderhoudspersoneel in de periode 2010-2013. Dit wordt – naast upgradering – vooral veroorzaakt door de krimp van de industrie.

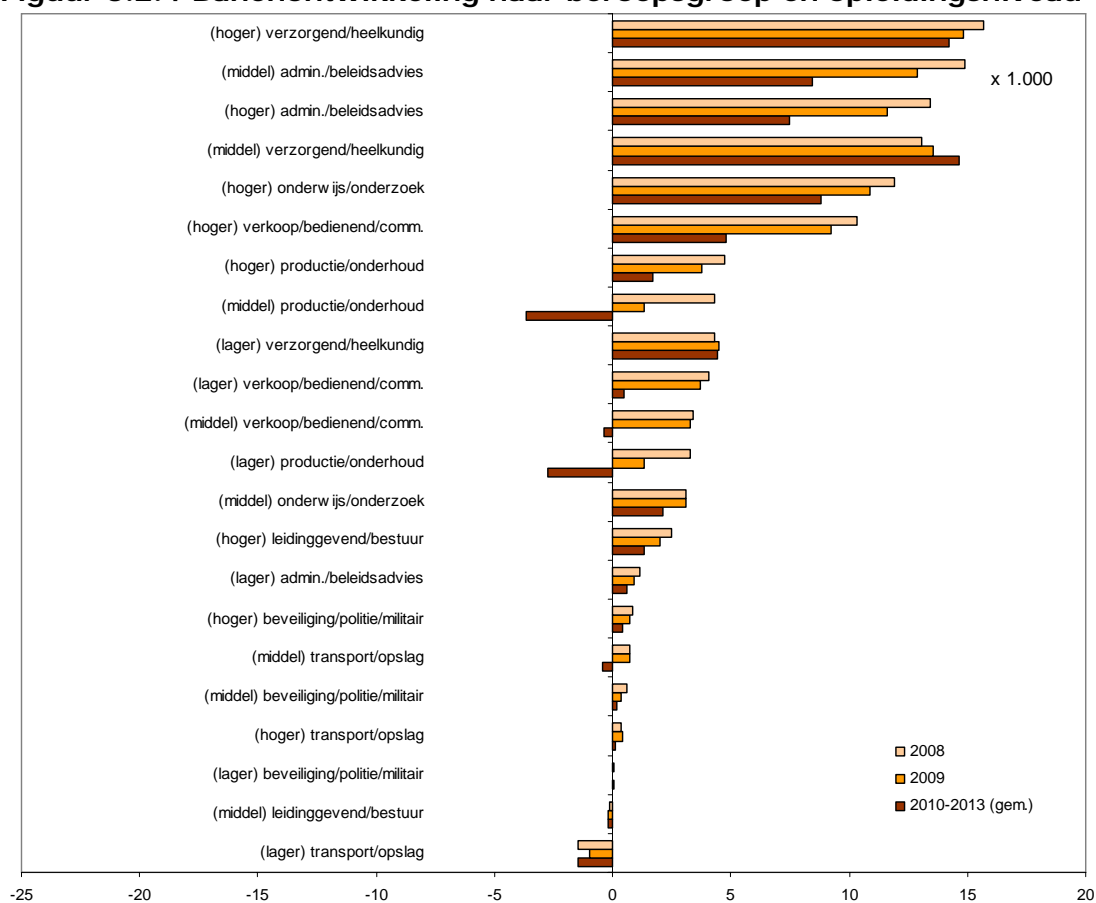
De grootste verliezer is het lager opgeleide transport- en opslagpersoneel. De komende vijf jaar zal het aantal banen voor deze beroepsgroep dalen. Vooral in de groothandel en de industrie daalt het aantal banen voor deze beroepsgroep.

De banengroei voor lager beveiliging-, politie- en militair personeel en middelbaar leidinggevend en bestuurlijk personeel is marginaal. Deze beroepsgroepen zijn echter klein van omvang. Procentueel gezien groeit het aantal banen voor lager beveiliging-, politie- en militair personeel iets bovengemiddeld. De vraag naar

¹³ De beroepsgroep verzorgd en heelkundig personeel is niet alleen werkzaam in de sector zorg en welzijn, maar komt men ook tegen in andere sectoren. Bijvoorbeeld kapperspersoneel, horecapersoneel etc.

middelbaar leidinggevend en bestuurlijk personeel neemt de komende vijf jaar af. De vraag naar hoger opgeleide leidinggevend en neemt wel toe.

Figuur 3.2.4 Banenontwikkeling naar beroepsgroep en opleidingsniveau

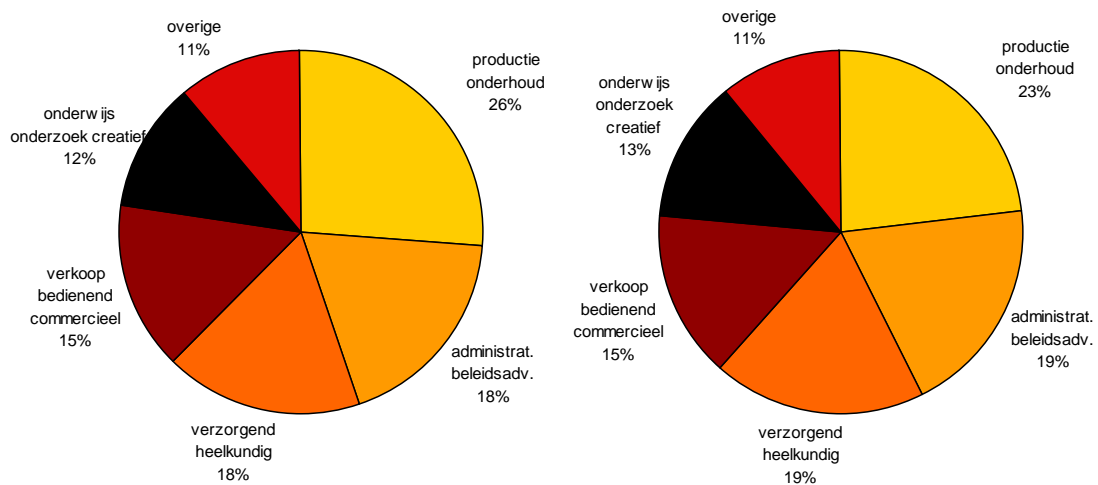

3.3 Beroepsbevolking naar beroep en opleiding

In de voorgaande paragraaf is de toekomstige vraag naar beroepsgroep gedifferentieerd. Het aanbod naar beroepsgroep komt in deze paragraaf aan de orde.

Figuur 3.3.1 geeft een overzicht van de opbouw van de beroepsbevolking naar beroepsgroep in 2008 en 2013. Duidelijk is dat het aandeel van productie- en onderhoudsberoepen de komende jaren afneemt. Aan de andere kant zal de beroepsbevolking van de verzorgende beroepen en de onderwijsberoepen toenemen.

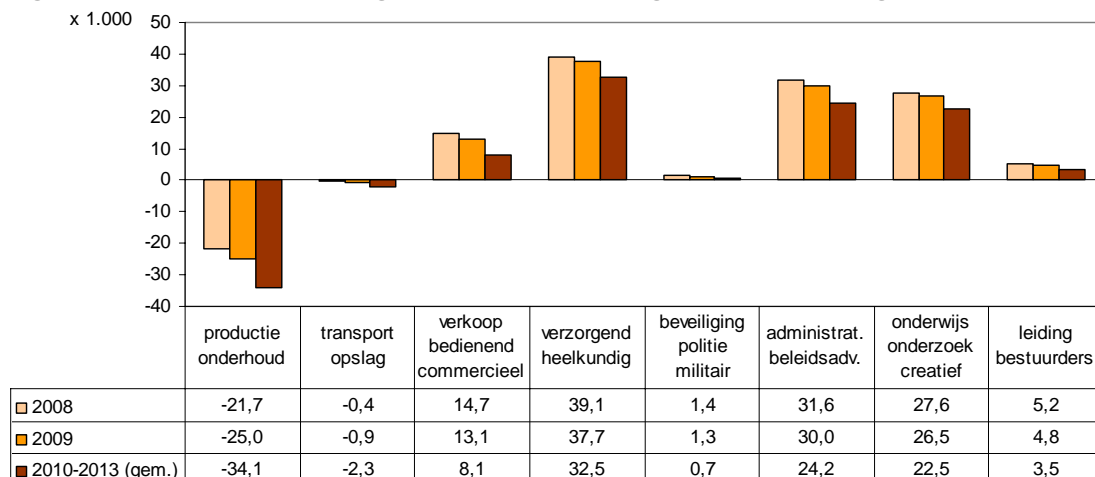
Figuur 3.3.1 Opbouw beroepsbevolking naar beroepsgroep 2008 2013

De beroepsbevolking van verzorgende en heelkundige beroepen stijgt de komende jaren fors, zowel absoluut als relatief. Qua aandeel neemt zal deze beroepsgroep tussen 2007 en 2013 stijgen van 17,3% naar 18,9%. Deze beroepsgroep bevat naast typische gezondheidszorgberoepen ook nog beroepen met een meer algemeen dienstverlenend verzorgend karakter zoals horecapersoneel. De stijging van de beroepen in de gezondheidszorg zullen namelijk – door de toegenomen vraag in de zorg en welzijn – nog sterker stijgen.

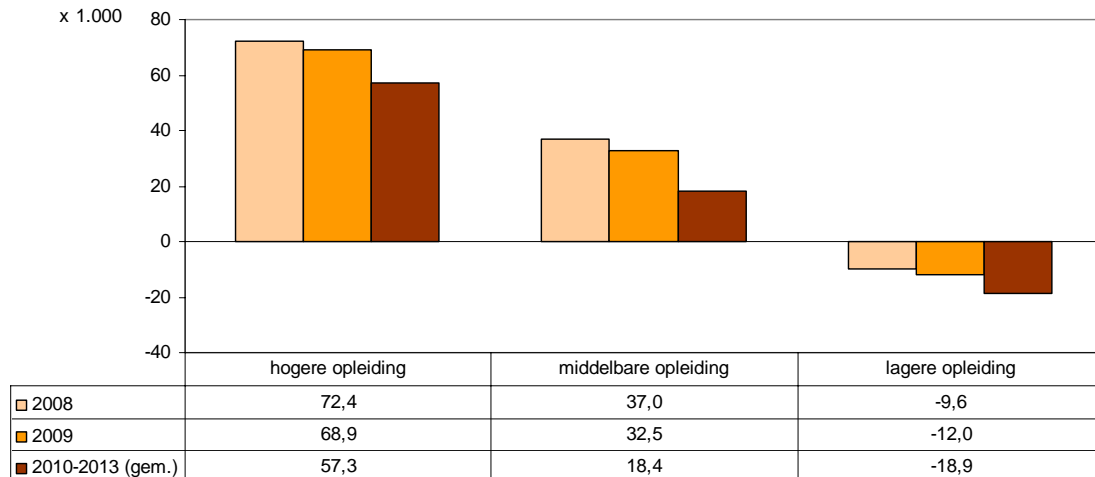
Een indruk van de absolute veranderingen van beroepsbevolking naar beroepsgroep geeft figuur 3.3.2. Hieruit blijkt dat beroepsbevolking van productie- en onderhoudspersoneel en transport en opslagpersoneel dalen. De overige beroepsgroepen stijgen alle in absolute zin.

Figuur 3.3.2 Ontwikkeling beroepsbevolking naar beroepsgroep

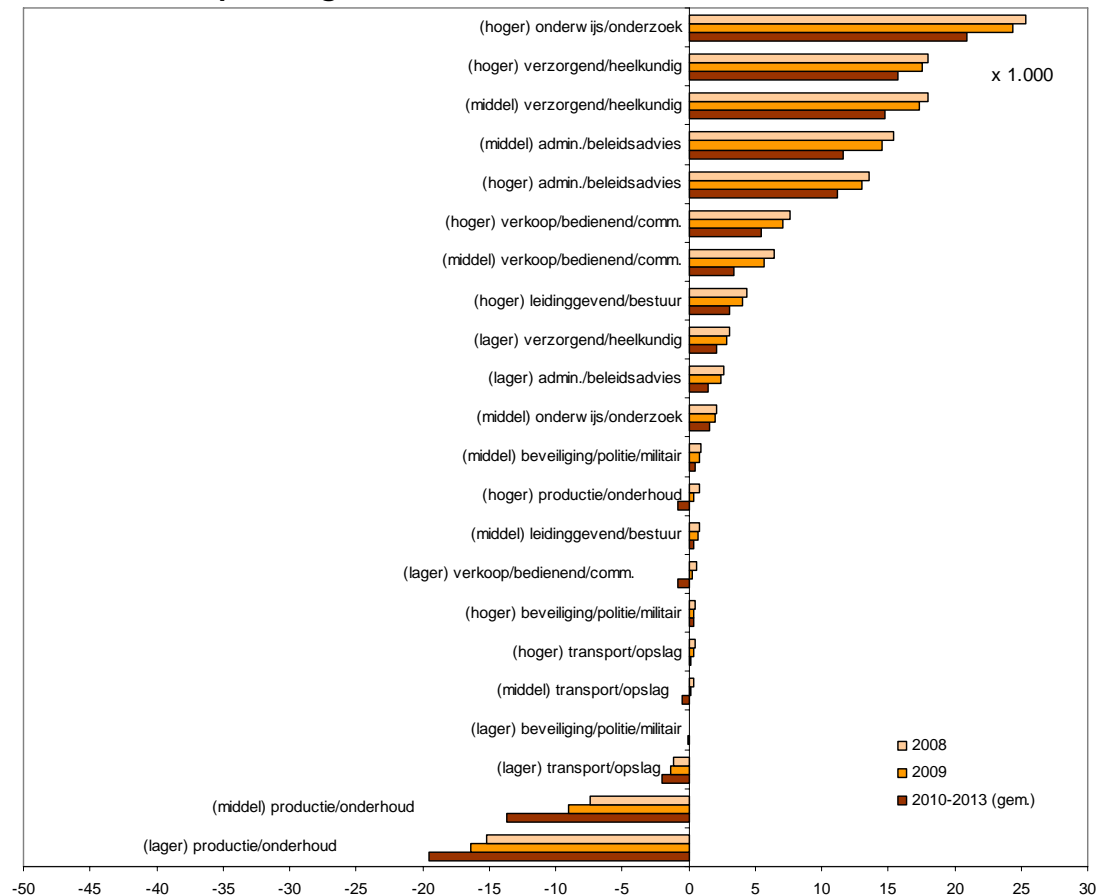
Indien we kijken naar het onderwijsniveau dan blijkt de beroepsbevolking met hoger onderwijs de komende jaren het snelst te stijgen. De omvang van de beroepsbevolking met een lagere opleiding zal de komende jaren dalen. De groep met een middelbare opleiding neemt een middenpositie in.

Figuur 3.3.3 Ontwikkeling beroepsbevolking naar onderwijsniveau

In onderstaande figuur 3.3.4 worden beide figuren gecombineerd. De grootste stijging van de beroepsbevolking is te vinden in de beroepsgroep hoger onderwijs/onderzoek. Ook de beroepsbevolking van de hogere verzorgende en heelkundige beroepen groeit fors. Zoals uit het voorgaande te verwachten is, daalt de omvang van de beroepsbevolking van het lager en middelbaar productiepersoneel.

Figuur 3.3.4 Ontwikkeling beroepsbevolking naar beroepsgroep en opleidingsniveau

3.4 Te voorziene discrepanties

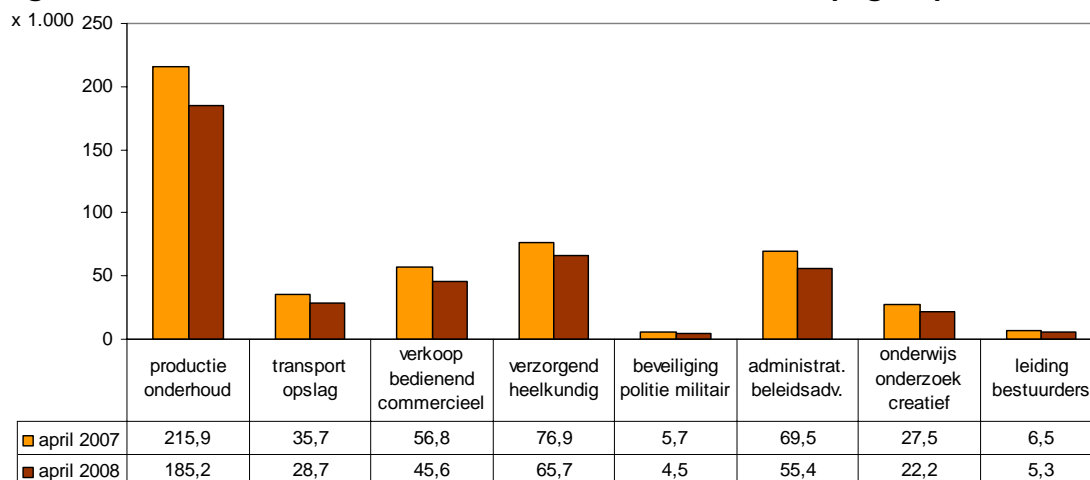
De verwachte ontwikkeling van vraag en aanbod naar beroepsgroep en opleidingsniveau zijn in paragraaf 3.2 en 3.3 besproken. Vergelijking van de ontwikkeling van vraag (banen) en aanbod (beroepsbevolking) geeft een indruk van de verwachte discrepanties (niet-werkende werkzoekenden).

Werkgevers vragen een steeds hoger opleidingsniveau. Daar tegenover staat dat ook het opleidingsniveau van de beroepsbevolking toeneemt. Beide trends zetten zich vermoedelijk voort in de toekomst.

Arbeidsvraag en -aanbod per beroepsgroep groeien globaal in gelijke mate. Een uitzondering vormt de beroepsgroep productie- en onderhoudspersoneel. De vraag naar deze beroepsgroep stijgt, terwijl het aanbod afneemt.

Indien we kijken naar het huidige aantal niet-werkende werkzoekenden, dan blijkt er veel aanbod van productie- en onderhoudspersoneel te zijn. Dit lijkt moeilijk te rijmen met de hiervoor aangegeven ontwikkelingen: toename van de vraag bij een afname van het aanbod. Een verklaring is dat binnen deze beroepsgroep het opleidingsniveau van het aanbod (veelal niveau 1 of 2) niet aansluit op de vraag (veelal niveau 3 of 4). Bovendien wordt de toedeling naar beroepsgroep bij vraag en aanbod op verschillende wijze bepaald. De Enquête Beroepsbevolking (CBS) doet dat anders dan gebeurd bij de registratie van niet-werkende werkzoekenden.

Figuur 3.4.1 Niet-werkende werkzoekenden naar beroepsgroep

Meer algemeen van belang is dat hier slechts een achttal beroepsgroepen worden onderscheiden. Breed gedefinieerde beroepsgroepen laten per definitie weinig discrepanties zien. Opvallend is dat de vraag naar de zorg- en onderwijsberoepen de komende jaren fors toeneemt, maar dat ook de beroepsbevolking zal toenemen. Op minder breed gedefinieerde deelmarkten zullen echter – bij gehanteerde economische uitgangspunten – knelpunten ontstaan.

In vele segmenten van de arbeidsmarkt blijft de komende jaren krapte bestaan. Omdat de arbeidsmarkt continu in beweging is, kunnen voorziene discrepanties achteraf meevallen:

- Als werkgevers moeilijk vervulbare vacatures hebben, kunnen zij de functievereisten aanpassen. Ook werkzoekenden hebben de mogelijkheid om – als zij geen werk kunnen vinden in hun gewenste beroep of regio – naar een vacature van een ander verwant beroep of in andere regio solliciteren. Een voorbeeld is de zij-instroom van mensen uit het bedrijfsleven naar het onderwijs.
- Er ontstaat nieuw aanbod van elders, bijvoorbeeld van herintreders en arbeidsaanbod uit andere landen.
- Door aanpassingen van beleid. Zo kan de krapte in de onderwijsberoepen aanleiding zijn om de norm voor de grootte van de klassen in het onderwijs te wijzigen of de bevoegdheidseisen te versoepelen.

Voor de niet-werkende werkzoekenden die ingeschreven staan bij CWI zijn er dus zeker mogelijkheden. Kansrijke beroepsgroepen zijn technische- en zorgberoepen. Voor hoger opgeleiden biedt het onderwijs kansen. De website werk.nl geeft een actueel inzicht in de kans op werk voor een specifiek beroep en een specifieke regio en de bij CWI beschikbare vacatures.

4 Regionale ontwikkelingen

In de voorgaande hoofdstukken zijn de landelijke ontwikkelingen beschreven. Hier ligt de focus op regionale ontwikkelingen. Het specifieke karakter van de regio komt naar voren in de afwijking ten opzichte van de landelijke ontwikkeling. Achtereenvolgens worden de regionale ontwikkelingen van de banen, de beroepsbevolking en de niet-werkende werkzoekenden beschreven.

De regio's zijn verdeeld in vier groepen:

- Sterk verstedelijkte regio's, bijvoorbeeld Rijnmond.
- Regio's nabij de grote steden, bijvoorbeeld Rijn-Gouwe.
- Regio's rond de Randstad, bijvoorbeeld West-Brabant.
- Decentraal gelegen regio's, bijvoorbeeld Zuid-Limburg.

In bijlage 3 is een kaart met de gebiedsaanduiding gegeven.

4.1 Regionale werkgelegenheidsontwikkelingen

De regionale werkgelegenheid wordt voorspeld met een model, waarin dertien verschillende economische sectoren worden onderscheiden. Vestigingsfactoren bepalen de mate waarin de groei waarin een regio afwijkt van het landelijk gemiddelde voor de betreffende sector. Vestigingsfactoren die een rol spelen zijn ligging, bereikbaarheid, beschikbaarheid van ruimte en van de groei van het aantal inwoners. Het belang van een vestigingsfactor verschilt per economische sector.

Ontwikkelingen

Figuur 4.1.1 geeft een beeld van de werkgelegenheidsontwikkeling in twee perioden: 1996-2002 (grootweg hoogconjunctuur) en 2003-2006 (grootweg laagconjunctuur). Daarnaast is het aantal banen per duizend inwoners weergegeven.

In de sterk verstedelijkte gebieden geldt dat de groei van het aantal banen zowel in hoog- als laagconjunctuur is achtergebleven bij het landelijke gemiddelde. Een gunstige uitzondering vormt Utrecht-Midden. Daar was de groei hoger dan het landelijke gemiddelde.

De meeste regio's nabij de grote steden kenden in de periode 1996-2002 een groei die hoger was dan het landelijk gemiddelde. Deze regio's profiteren van uitstralingseffecten van de nabijgelegen sterk verstedelijkte gebieden. Uitzonderingen zijn Gooi en Vechtstreek en Rijn-Gouwe. In beide geldt een restrictief ruimtelijk beleid. Bovendien is de bevolkingsontwikkeling in Gooi en Vechtstreek beperkt.

De regio's rond de Randstad hebben de volgende voordelen:

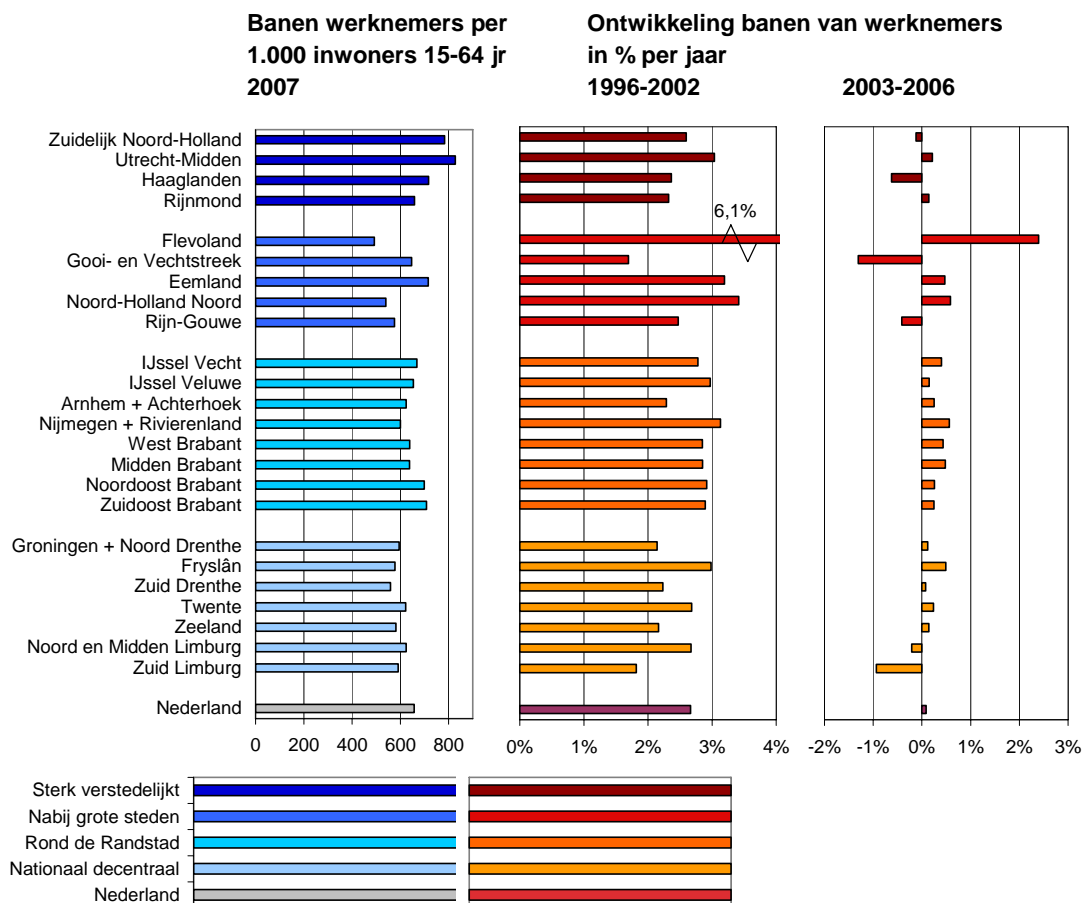
- Een gunstige ligging (net buiten de Randstad en landelijk centraal).
- Voldoende ruimte voor vestiging van bedrijven.
- Weinig verkeerscongestie, afgezet tegen de Randstad.

De decentraal gelegen regio's zijn in twee typen in te delen. Enerzijds zijn er regio's die beter dan gemiddeld presteren, zoals Friesland. Anderzijds zijn er regio's die matig presteren. Zo groeit het aantal banen in de regio Zuid-Limburg het minst. Een belangrijke oorzaak is de geringe bevolkingsgroei in deze regio. In Zuid-Limburg is, evenals in Zeeland, de vergrijzing nu al goed voelbaar.

Figuur 4.1.1 laat ook het aantal banen per duizend inwoners zien (15-64 jaar): werkgelegenheidsfunctie. Deze indicator plaatst de groeicijfers van de werkgelegenheid in perspectief. Opvallend is de lage werkgelegenheidsfunctie van Flevoland. Deze achterstand wordt ingelopen door een uitbundige groei van de werkgelegenheid in de afgelopen tien jaar. Globaal krijgen we het volgende beeld:

- Er zijn relatief veel banen in sterk verstedelijkte gebieden (met uitzondering van Rijnmond). Deze gebieden kennen veel economische activiteiten.
- Een aantal van de nabij de grote steden gelegen regio's heeft relatief weinig banen. Vooral in Flevoland, Noord-Holland Noord en Rijn-Gouwe zien we dit beeld. Deze regio's zijn te karakteriseren als forensenregio's. Aan de andere kant hebben gebieden als Gooi en Vechtstreek en Eemland een gunstiger werkgelegenheidsfunctie.
- De regio's rond de Randstad kennen een wisselend beeld: dan weer hoger, dan weer lager dan het landelijk gemiddelde.
- De decentraal gelegen gebieden kennen zonder uitzondering een relatief lage werkgelegenheidsfunctie.

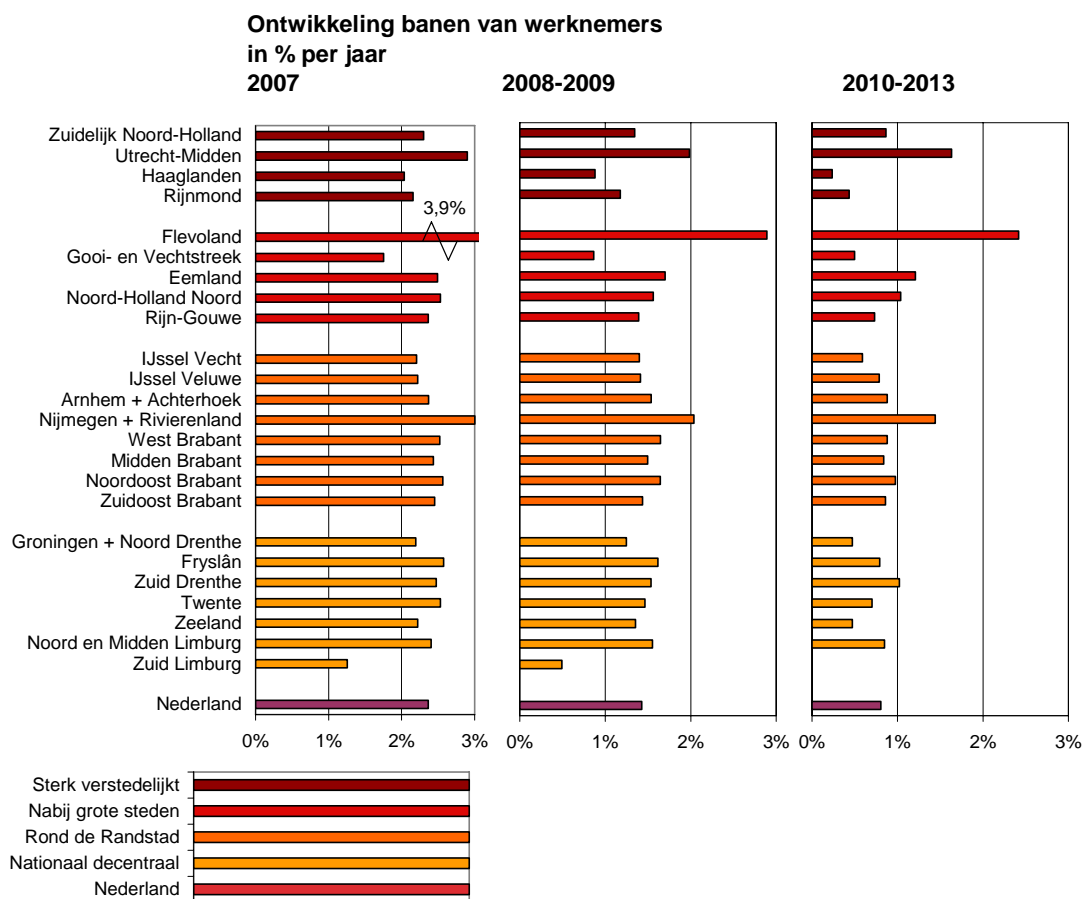
Figuur 4.1.1 Banen per 1.000 inwoners (15-64 jaar) en historische banenontwikkeling

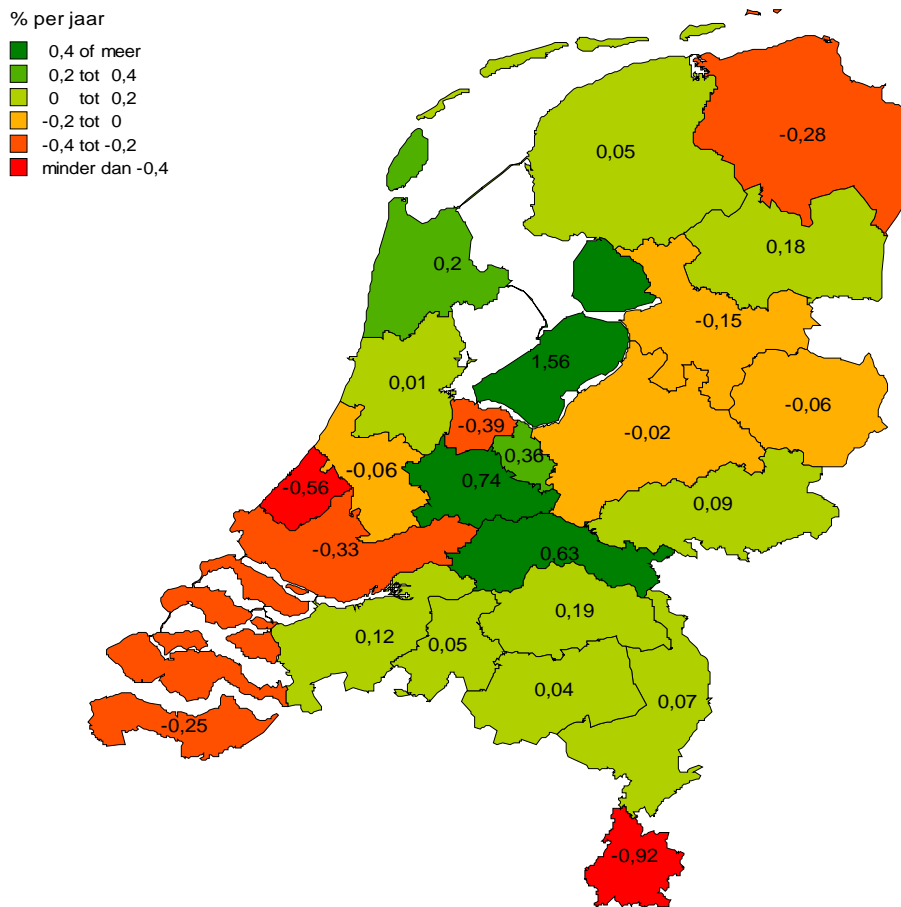
Verwachte ontwikkelingen

Figuur 4.1.2 en 4.1.3 geven een overzicht van de verwachte ontwikkelingen in het aantal banen naar regio.

Figuur 4.1.2 Prognose banenontwikkeling in de regio

Figuur 4.1.3 Ontwikkeling banen van werknemers 2008-2013 in afwijking van het landelijk gemiddelde (% per jaar)

Voor de komende jaren zal van de sterk verstedelijkte gebieden alleen Utrecht-Midden een hoge groei van het aantal banen te zien geven (donkergroen op figuur 4.1.3). De andere sterk verstedelijkte gebieden (Zuidelijk Noord-Holland, Haaglanden en Rijnmond) blijven achter bij het landelijk gemiddelde. Voor Utrecht-Midden speelt vooral de landelijk sterk groeiende ICT-sector een rol. Deze sector heeft in de regio Utrecht-Midden een groot aandeel. De groei van het aantal banen in Haaglanden wordt ongunstig beïnvloed door de voorgenomen besparingen op het openbaar bestuur. In zijn algemeenheid scoort de Noordvleugel van de Randstad beter dan de Zuidvleugel:

- Gunstiger samenstelling van sectoren: een groter aandeel van economische sectoren die landelijk gezien hoge groeicijfers kennen.
- Aanwezigheid van specifieke locatiefactoren, zoals de centrale ligging van Utrecht en de ligging van Schiphol in Zuidelijk Noord-Holland.
- Het hogere gemiddelde opleidingsniveau. Het relatief lage opleidingsniveau in Rijnmond kan een rem op de economische ontwikkeling hebben.

In de regio's nabij de grote steden hebben vooral Flevoland en Eemland hoge groeiverwachtingen. In Gooi en Vechtstreek ontbreekt de ruimte voor sterke groei van bedrijvigheid.

In Nijmegen en Rivierenland en de Brabantse regio's groeit het aantal banen meer dan gemiddeld. Deze regio's profiteren van de uitstralingseffecten van de Randstad.

In een aantal decentraal gelegen regio's wordt een lage groei van het aantal banen verwacht (oranje en rood in figuur 4.1.3). Vooral in Groningen en Zuid-Limburg speelt dit. Daarentegen laten Friesland, Zuid-Drenthe en Noord- en Midden Limburg in 2008 en 2009 – ten opzichte van het landelijk gemiddelde – een hogere groei zien.

Samenvatting

De hoogste werkgelegenheidsfunctie hebben Zuidelijk Noord-Holland, Utrecht-Midden en Eemland, terwijl Flevoland en Noord-Holland Noord de laagste werkgelegenheidsfunctie hebben.

Als we kijken naar de ontwikkelingen in de periode 2008-2013 dan vallen vier regio's op door een forse banengroei in de komende jaren:

- Utrecht-Midden heeft een sterke vertegenwoordiging van de snel groeiende ICT-sector.
- Flevoland heeft veel ruimte voor bedrijven en een forse bevolkingstoename.
- Noord-Holland Noord lift mee met de economische ontwikkeling in Zuidelijk Noord-Holland.
- Nijmegen en Rivierenland profiteert van de uitstralingseffecten van de Randstad, heeft minder last van verkeerscongestie en meer beschikbare ruimte.

Regio's die duidelijk minder goed presteren zijn:

- Zuid-Limburg heeft een vergrijzende bevolking.
- Gooi en Vechtstreek heeft weinig ruimte voor groei bedrijvigheid.
- Haaglanden heeft nadeel van de voorgenomen besparingen op het openbaar bestuur.
- Rijnmond heeft een laag opgeleide beroepsbevolking die onvoldoende is afgestemd op het niveau van de banen.

4.2 Regionale werkgelegenheidsontwikkelingen per sector

Elke regio kent een andere samenstelling van de bedrijfstakken. Verschillen in ontwikkeling tussen sectoren werken daarom door in regionale werkgelegenheidsontwikkelingen. In Haaglanden bijvoorbeeld is het openbaar bestuur sterk vertegenwoordigd. Het openbaar bestuur laat landelijk een dalende werkgelegenheidsontwikkeling zien. Deze zal Haaglanden meer dan gemiddelde treffen.

De prognoses per regio zijn opgesteld per sector. Sommige van deze sectoren zijn echter klein. Een aantal sectoren is daarom voor de overzichtelijkheid samengevoegd. Wij bespreken in deze paragraaf de resultaten voor een zestal brede economische sectoren. Tussen haakjes is aangegeven hoe deze brede sectoren zijn samengesteld. In figuur 4.2.1 staat de gemiddelde jaarlijkse groei in de jaren 2008 en 2009.

In bijlage 4 is de sectorindeling voor de regionale prognose te vinden.

Industrie (inclusief delfstoffenwinning)

In de meeste regio's daalt de werkgelegenheid in de industrie in de periode 2008-2009. Flevoland maakt hierop een uitzondering met een groei van gemiddeld 1%. Daarnaast zijn er nog een aantal regio's rond de Randstad, zoals Nijmegen en Rivierenland, Noord-Holland Noord en West-Brabant, waar de ontwikkeling slechts licht negatief is. Ten opzichte van het landelijk gemiddelde scoren die regio's echter gunstig. Regio's waar de industrie beduidend slechter presteert dan het landelijk gemiddelde zijn drie grote randstedelijke regio's: Zuidelijk Noord-Holland, Haaglanden en Rijnmond. Met name Haaglanden presteert slecht met een daling van gemiddeld 2,5%. Bijna alle regio's laten een daling van de werkgelegenheid in de industrie zien. Alleen Flevoland laat nog een behoorlijke groei zien.

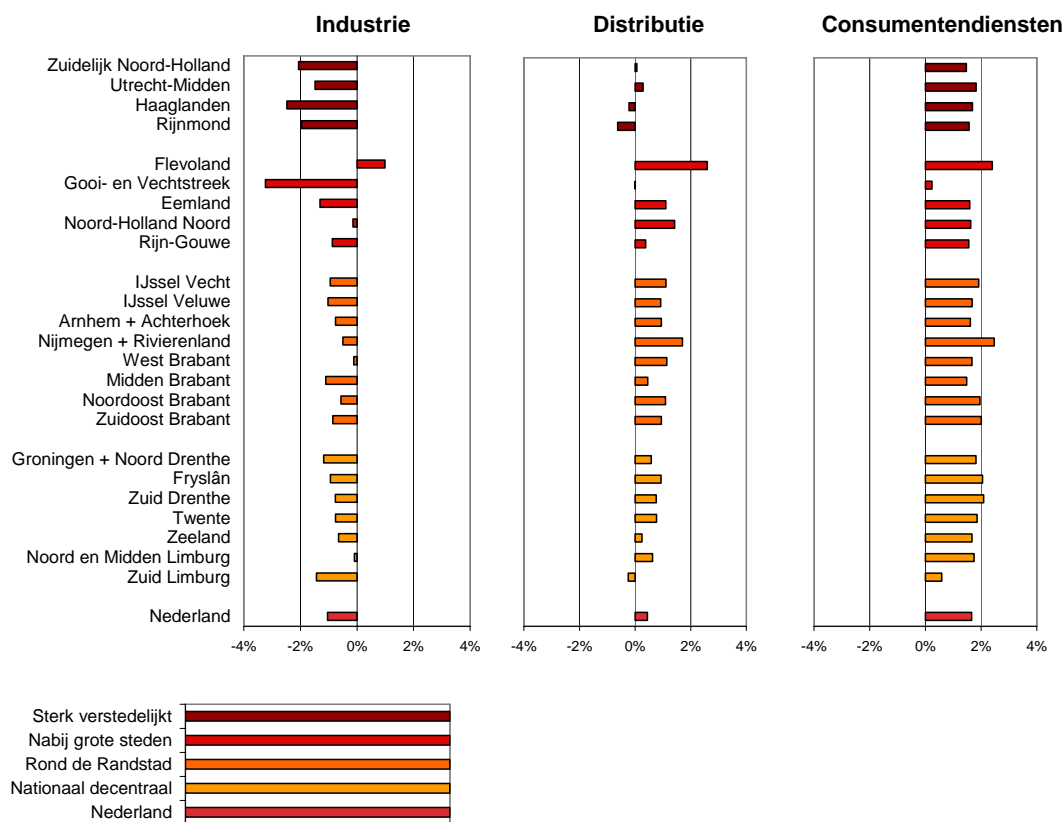
Distributie (groothandel, vervoer en telecom)

Evenals in de industrie zijn het vooral de gebieden met weinig ruimte die een achterblijvende ontwikkeling van het aantal banen in de distributie kennen. Dat geldt voor de sterk verstedelijkte gebieden in de Randstad, de Gooi en Vechtstreek en Zuid-Limburg. Overigens zijn in Rijnmond en Zuidelijk Noord-Holland al veel distributie-activiteiten geconcentreerd. Regio's nabij de grote steden (waaronder Flevoland en Noord-Holland Noord), de Brabantse regio's en regio's in het oosten van het land kennen een hoge groei van de distributiesector. Daarbij speelt de centrale ligging en de beschikbare ruimte een belangrijke rol.

Consumentendiensten (detailhandel, horeca en catering, toerisme en overige diensten)

Consumentendiensten zijn bevolkingsvolgend. Daarnaast treedt in dit type economische activiteiten al jarenlang een trend op van verkleining van de verschillen tussen regio's. In Zuid-Limburg groeit het aantal banen in de consumentendiensten naar verwachting matig omdat de bevolkingsontwikkeling gering is. In Flevoland zal de groei juist relatief hoog zijn.

Figuur 4.2.1 Jaarlijkse ontwikkeling banen (%) van eerste drie brede economische sectoren (2008 en 2009)

Zakelijke diensten (financiële diensten, overige zakelijke diensten en IT)

In de Noordvleugel van de Randstad is de verwachte groei van het aantal banen hoger dan in de Zuidvleugel. In absolute zin houdt dat een aanzienlijke groei in, omdat de nationale groei in zakelijke diensten hoog is en dit type economische activiteiten al sterk is vertegenwoordigd in de meeste verstedelijkte gebieden. De zeer sterke groei in Utrecht-Midden hangt samen met de hoge vertegenwoordiging van de landelijk zeer sterk groeiende ICT-sector. Dit zorgt gedeeltelijk voor compensatie voor het verlies aan bedrijvigheid in de ruimtevragende sectoren industrie en distributie. In de Noordvleugel is de snel groeiende sector IT, vergeleken met de Zuidvleugel, sterk vertegenwoordigt. Ook de nabijheid van Schiphol speelt een positieve rol bij de vestigingsplaatskeuze in deze sector.

Sommige regio's die de grootstedelijke regio's flankeren, zoals Nijmegen en Rivierenland, Eemland, Flevoland en de Brabantse regio's, hebben een hoge groei. Voor het overige blijft de groei in de RPA-clusters achter bij het landelijk gemiddelde.

Collectieve sector (openbaar bestuur, onderwijs, zorg en welzijn)

De regionale verschillen in ontwikkeling van het aantal banen van werknemers zijn voor de collectieve sector klein. Slechts Flevoland (hoge groei) en Zuid-Limburg en Haaglanden (lage groei) wijken duidelijk van het landelijk gemiddelde af. In het openbaar bestuur neemt het aantal banen af. Dat type bedrijvigheid is

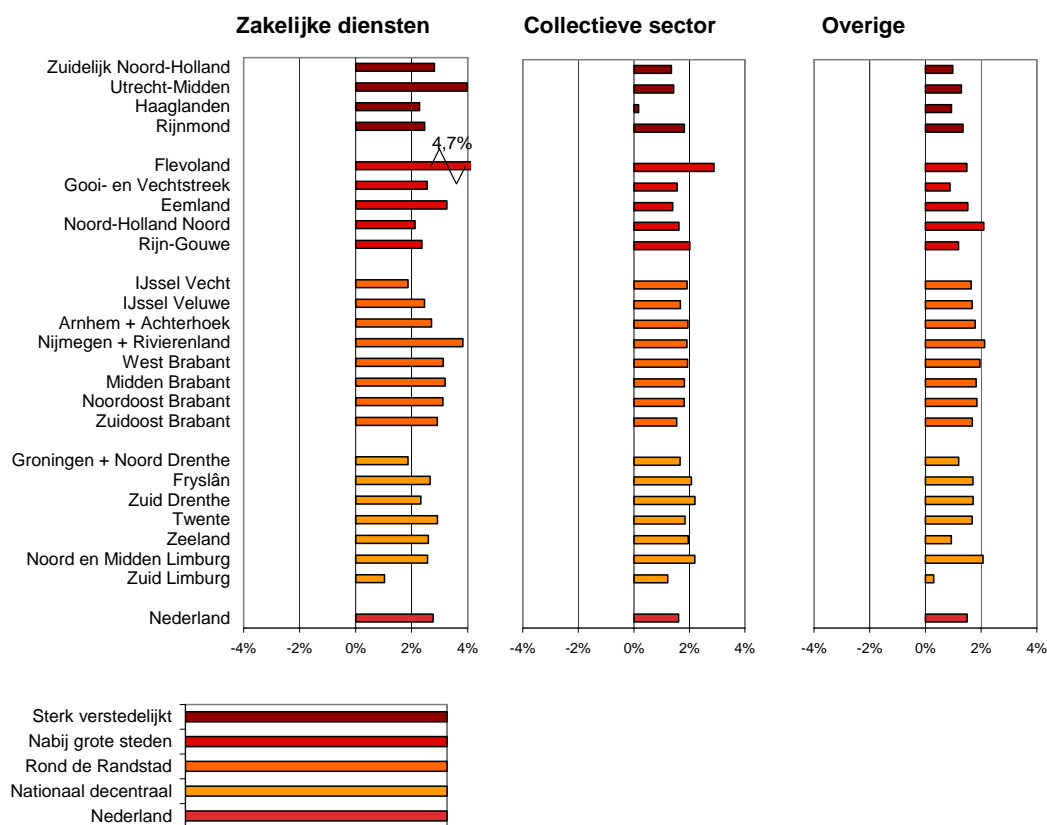
zeer sterk vertegenwoordigd in Haaglanden en dempt als gevolg daarvan de groei in de collectieve sector.

De groei in de collectieve sector is vooral in Haaglanden lager dan het landelijk gemiddelde. Ook Zuid-Limburg presteert slechter. Dit is wellicht toe te schrijven aan de afnemende bevolking in deze regio hetgeen het beroep op collectieve dienstverlening – denk aan onderwijs en gezondheidszorg – wellicht doet afnemen. Anderzijds vergrijsd de bevolking wat juist het beroep op collectieve diensten weer doet toenemen.

Overig (landbouw en visserij, bouw en bouwinstallatie)

Voor deze sector, die een restcategorie vormt van verschillende typen economische activiteiten, zijn weinig algemene trends te herkennen.

Figuur 4.2.2 Jaarlijkse ontwikkeling banen (%) van drie brede economische sectoren (2008 en 2009)

Intermezzo: Bedrijven en werkgelegenheid

Banen ontstaan doordat nieuwe bedrijven worden opgericht en bestaande bedrijven groeien. Het aantal bedrijfsvestigingen in Nederland steeg tussen 1996 en 2006 met 2,7% per jaar. Tegelijkertijd groeide de werkgelegenheid volgens de Enquête Werkgelegenheid en Lonen (CBS) in dezelfde periode met 1,6% per jaar. Deze twee ontwikkelingen samen betekenen een schaalverkleining: immers het aantal bedrijven groeit harder dan het aantal banen. De dynamiek die schuilgaat achter deze geaggregeerde grootheden is bijzonder groot. Bedrijven worden opgericht of beëindigd, ze worden groter of kleiner en bedrijven verhuizen.

Nieuwe bedrijven zorgen voor nieuwe banen, terwijl verhuizende bedrijven er vooral toe leiden dat werkgelegenheid anders over de regio's wordt verdeeld. De grootste dynamiek door oprichting en verhuizing valt waar te nemen in de zakelijke dienstverlening. In deze sector is ruim de helft van de bedrijven in de periode 1999 – 2006 opgericht of verhuist.

Werkgelegenheidsgroei door nieuwe bedrijven vindt vooral plaats in grote steden, omdat er meer marktniches zijn te ontdekken en de overlevingskansen er groter zijn. Voorbeelden zijn onder meer Almere, Amsterdam, Haarlemmermeer (Schiphol) en Eindhoven. In Utrecht heeft een meer dan gemiddelde werkgelegenheidsgroei plaatsgevonden doordat bedrijven naar deze gemeente verhuizen. Rotterdam en Heerlen zijn gemeenten waar de groei van de werkgelegenheid minder dan landelijk gemiddeld is en grotendeels afkomstig van bestaande bedrijven.

Het directe werkgelegenheidseffect van verhuizende bedrijven en organisaties betreft de banen die meeverhuizen van de vertreklocatie naar de bestemmingslocatie. Jaarlijks verhuizen ongeveer 18.000 bedrijven; dit is ongeveer 4% van de bedrijvenpopulatie. Zij nemen in totaal ca. 200.000 werknemers met zich mee hetgeen overeenkomt met 3% van de werkgelegenheid. Het zijn dus vooral kleine en middelgrote bedrijven die verhuizen. Uit het onderzoek komt naar voren dat verhuizende bedrijven een gemiddelde omvang hebben van 12 arbeidsplaatsen.

De meeste bedrijven verhuizen binnen de eigen regio. Driekwart verhuist zelfs binnen de eigen gemeente. Bedrijven die groeien verhuizen vaker.

a) Ruimtelijk Planbureau, 'Verhuizingen van bedrijven en groei van werkgelegenheid', den Haag, 2007.

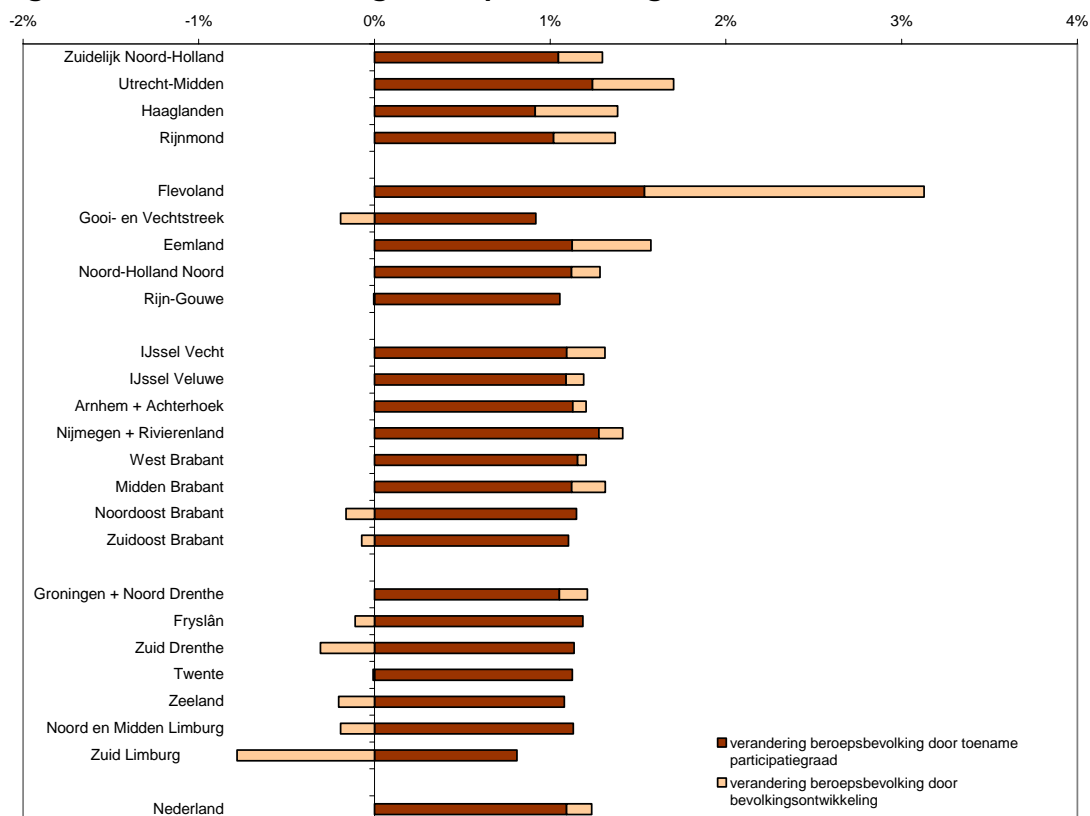

4.3 Regionale ontwikkelingen beroepsbevolking

De beroepsbevolking wordt bepaald door de bevolking van 15-64 jaar en de participatiegraad. Voor de bevolking gaan we uit van de prognose van het CBS en het Ruimtelijk Planbureau (RPB). De participatiegraad is geprognosticeerd door de trendmatige ontwikkelingen uit het verleden door te zetten naar de toekomst. Daarbij speelt de beschikbaarheid van banen een rol.

Figuur 4.3.1 geeft een overzicht van de jaarlijkse ontwikkeling van de beroepsbevolking in 2008 en 2009. De grootste toename van de beroepsbevolking is zichtbaar in Flevoland: 3% in beide jaren. Deze regio kent een forse groei van de werkgelegenheid en de grootste toename van de bevolking. Utrecht-Midden en Eemland volgen op afstand: 1,6% per jaar. Geen van de onderscheiden regio's laat een dalende beroepsbevolking zien in 2008 en 2009. Alleen Zuid-Limburg kent een praktisch stabiele beroepsbevolking.

Figuur 4.3.1 Ontwikkeling beroepsbevolking 2008-2009

We gaan uit van een stijgende participatiegraad in alle regio's. De nationale participatiegraad neemt toe van 69,2% in 2007 naar 70,8% in 2009. Door deze toename van de participatiegraad neemt de beroepsbevolking jaarlijks toe met ruim 1%.

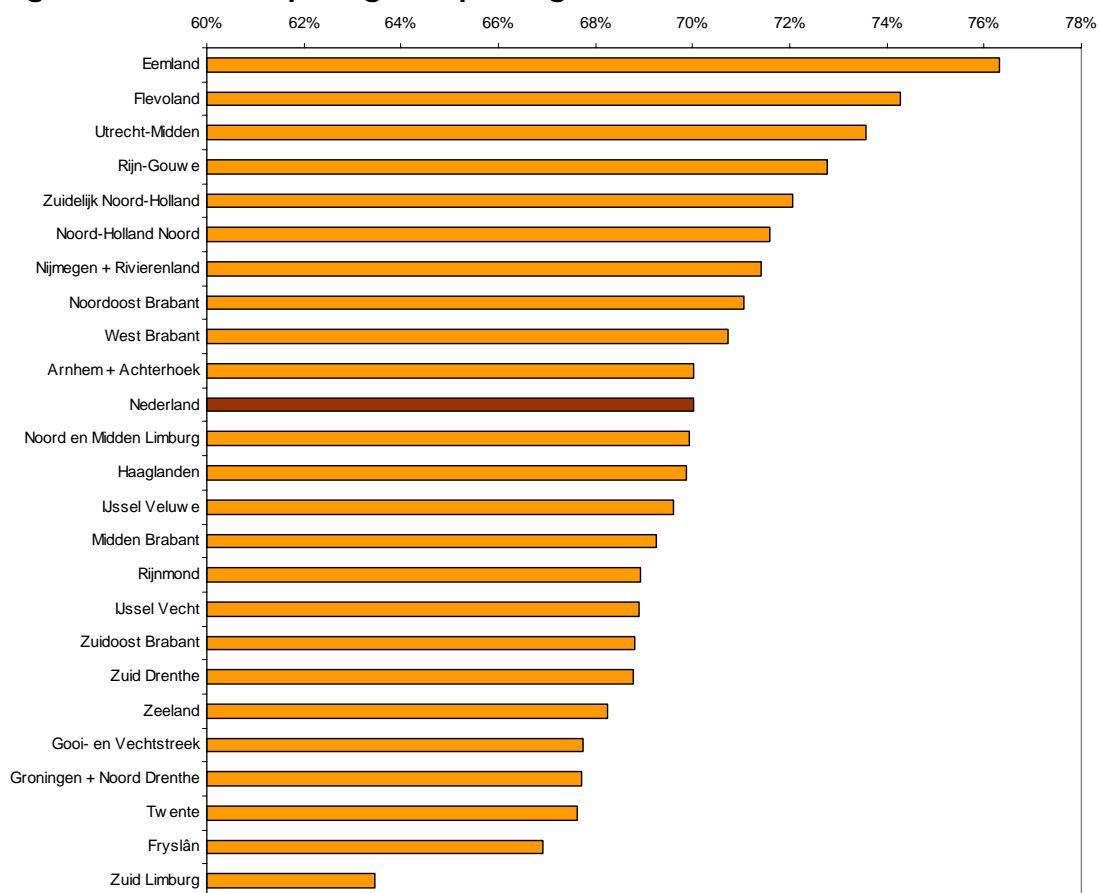
De variatie in de groei van de participatiegraad is beperkt. Flevoland, Utrecht en Nijmegen en Rivierenland kennen een hoge groei van de participatiegraad. De minste stijging van de participatiegraad is zichtbaar in Zuid-Limburg en Gooi en Vechtstreek waar ook de banengroei relatief gering is.

De bevolking van 15-64 jaar neemt in 2008 en 2009 nog maar nauwelijks toe. De bevolking groeit in beide jaren nog met 0,1% per jaar. Echter de bevolkingsontwikkeling varieert sterk per regio. Flevoland kent veruit de hoogste groei van de bevolking. In Utrecht-Midden en Haaglanden is de groei eveneens hoog. In eenderde van regio's neemt de bevolking af. De grootste afname is te vinden in Zuid-Limburg (-0,8%) en Zuid-Drenthe (-0,3%).

Figuur 4.3.2 geeft een overzicht van de participatiegraad in 2008. De hoogste participatiegraad is te vinden in Eemland en Flevoland. Opvallend is dat Flevoland een hoge participatiegraad heeft, terwijl tegelijkertijd het aantal banen per duizend inwoners laag is. De oorzaak is dat veel inwoners van Flevoland elders werken.

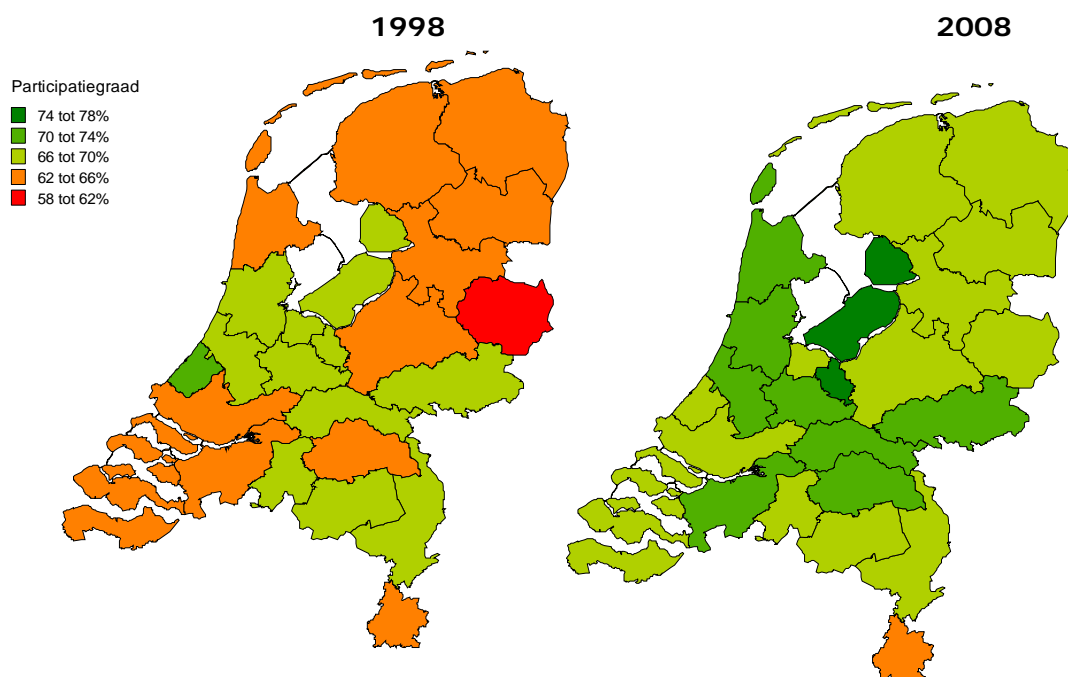
De laagste participatiegraad in 2008 is te vinden in de decentrale regio's. Vooral Zuid-Limburg kent een lage participatiegraad.

Figuur 4.3.2 Participatiegraad per regio in 2008

In figuur 4.3.3 zijn twee kaarten te zien van de participatiegraad naar regio. Daaruit blijkt dat met uitzondering van Zuid-Limburg en Haaglanden de participatiegraad is toegenomen. Vooral Twente maakt een forse inhaalslag.

Figuur 4.3.3 Participatiegraad

4.4 Te voorziene discrepanties

De regionale werkgelegenheidsontwikkeling heeft zijn weerslag op de lokale werkloosheid. In een regio met een afnemende werkgelegenheid zal men verwachten dat het aantal NWW zal toenemen. Dit is echter niet noodzakelijk als de beroepsbevolking minder sterk groeit. Deze situatie doet zich bijvoorbeeld voor in Zuid-Limburg, waar het aantal NWW de komende jaren zal afnemen. Daarnaast verschilt de samenstelling van de NWW per regio, die zijn weerslag heeft op de ontwikkeling. Zuid-Limburg heeft bijvoorbeeld een relatief hoog aandeel langdurig werklozen, waardoor het NWW-percentage relatief hoog blijft. Tot slot speelt het woon-werkverkeer (pendel) een rol. Veel werknemers wonen in een andere regio dan de regio waar ze werken.

De ontwikkeling van de werkgelegenheid in de werkregio is dus van gedeeltelijke invloed op de werkloosheid in de woonregio. We merken op dat de meeste niet-werkende werkzoekenden een lagere of middelbare opleiding hebben genoten. Lager en middelbaar opgeleiden zijn minder geneigd om grote afstanden voor hun werk af te leggen. Voor hoger opgeleiden ligt dit vaak anders. De rol van pendel voor de niet-werkende werkzoekenden moet dus niet overschat worden: de meerderheid zal een baan zoeken in de woonregio.

Tabel 4.4.1 geeft een overzicht van de NWW-ontwikkeling in de komende jaren. De relatieve werkloosheid wordt weergegeven door het NWW-percentage: het aantal NWW als percentage van de beroepsbevolking.

Tabel 4.4.1 Ontwikkeling NWW naar regio

RPA-Cluster	Aantal NWW (x 1.000)			NWW-percentage			mutatie in %-punt
	2007	2008	2009	2007	2008	2009	2007-2009
Sterk verstedelijkt	161	142	130	6,4%	5,6%	5,0%	-1,4%
Zuidelijk Noord-Holland	57	52	48	6,5%	5,8%	5,3%	-1,2%
Utrecht-Midden	17	14	12	4,4%	3,7%	3,1%	-1,4%
Haaglanden	29	27	26	6,3%	5,7%	5,4%	-0,9%
Rijnmond	58	48	44	7,3%	6,1%	5,4%	-1,9%
Nabij grote steden	48	43	38	4,4%	3,8%	3,4%	-1,0%
Flevoland	12	10	9	6,3%	5,2%	4,4%	-1,9%
Gooi- en Vechtstreek	5	4	4	4,5%	4,0%	3,5%	-1,0%
Eemland	6	5	5	4,7%	4,2%	3,7%	-1,1%
Noord-Holland Noord	12	10	9	3,8%	3,3%	2,9%	-0,9%
Rijn-Gouwe	14	13	12	3,7%	3,3%	3,1%	-0,6%
Rond de Randstad	122	109	99	5,3%	4,7%	4,2%	-1,1%
IJssel Vecht	9	7	7	4,7%	4,1%	3,6%	-1,1%
IJssel Veluwe	19	16	14	4,6%	3,9%	3,4%	-1,2%
Arnhem + Achterhoek	21	19	17	6,4%	5,6%	5,2%	-1,2%
Nijmegen + Rivierenland	16	16	16	6,4%	6,1%	6,0%	-0,4%
West Brabant	16	14	12	5,0%	4,3%	3,7%	-1,2%
Midden Brabant	11	10	9	5,4%	4,9%	4,5%	-0,9%
Noordoost Brabant	12	11	9	4,4%	3,8%	3,3%	-1,1%
Zuidoost Brabant	18	16	14	5,7%	5,0%	4,4%	-1,3%
Nationaal decentraal	127	114	106	7,5%	6,6%	6,1%	-1,3%
Groningen + Noord Drenthe	27	24	22	8,1%	7,1%	6,6%	-1,5%
Fryslân	20	18	17	7,1%	6,2%	5,8%	-1,3%
Zuid Drenthe	12	11	10	8,1%	7,2%	6,8%	-1,2%
Twente	20	18	17	7,5%	6,6%	6,2%	-1,3%
Zeeland	8	8	7	4,9%	4,5%	4,2%	-0,7%
Noord en Midden Limburg	15	14	13	6,4%	5,8%	5,4%	-1,0%
Zuid Limburg	24	22	20	9,2%	8,2%	7,5%	-1,8%
Nederland	458	407	374	6,0%	5,3%	4,8%	-1,2%

NWW in Randstad daalt sterk

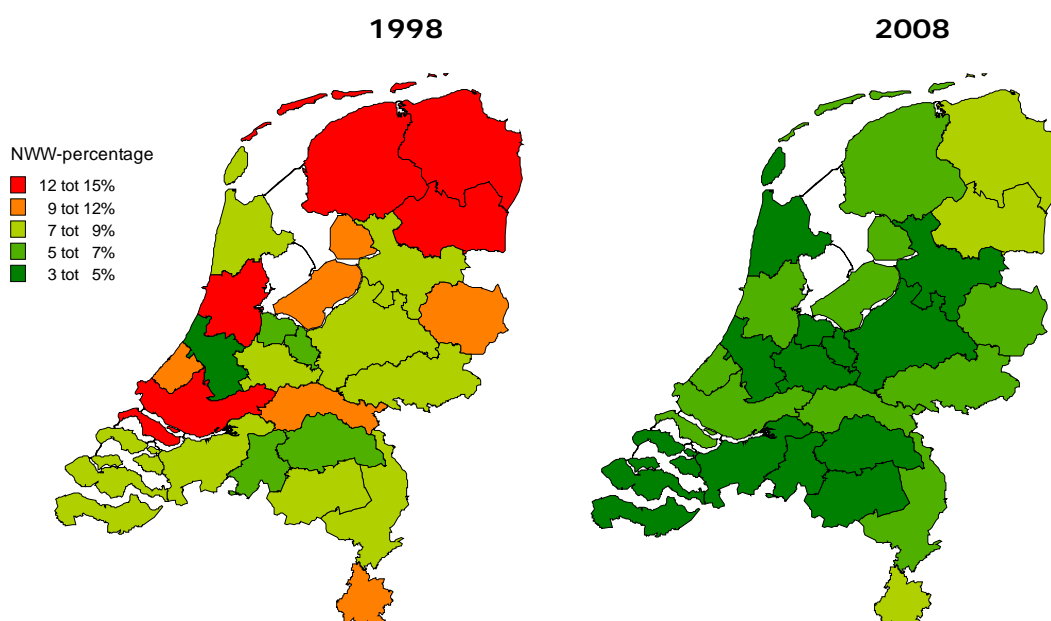
De komende twee jaren zal het aantal NWW in elke regio afnemen. Ook het aantal NWW ten opzichte van de beroepsbevolking wordt gunstiger. Landelijk gezien daalt het NWW-percentage van 6,0% in 2007 naar 4,8% in 2009.

Werkloosheid is voor een belangrijk deel geconcentreerd in de vier grote steden. In april 2008 woonde ruim 20% van alle werkzoekenden in Amsterdam, Rotterdam, Den Haag of Utrecht. In de sterk verstedelijkte regio's, waar de vier grote steden onder vallen, zal het NWW-percentage het sterkst dalen. In twee jaar tijd daalt het NWW-percentage in deze regio's van 7,3% naar 5,4%. Dit wordt veroorzaakt door Rijnmond en Utrecht-Midden. Rijnmond kent op dit moment een relatief hoog NWW-percentage. De komende twee jaar zal Rijnmond de achterstand ten opzichte van de andere sterk verstedelijkte regio's iets inlopen. Aan het begin van 2008 was dit al zichtbaar. In Utrecht-Midden ontwikkelt de werkgelegenheid zich heel gunstig, waardoor het al lage NWW-percentage nog verder kan dalen. In Haaglanden daalt het aantal NWW relatief gezien weinig. Het aantal banen groeit in deze regio namelijk matig.

Naast de twee sterk verstedelijkte regio's, daalt het NWW-percentage ook sterk in Flevoland en Zuid-Limburg. Flevoland heeft het voordeel van een sterke banengroei in deze regio. Bovendien speelt pendel een relatief grote rol in die regio: er is veel woon-werkverkeer naar Zuidelijk Noord-Holland. Zuid-Limburg had in 2007 het hoogste NWW-percentage en ook in 2008 en 2009 blijft de werkloosheid daar het hoogst. De beperkte banengroei in combinatie met een gelijkblijvende omvang van de beroepsbevolking leidt wel tot een afnemend aantal NWW.

De laagste NWW-percentages worden gemeten in Noord-Holland Noord en Rijn-Gouwe. Deze regio's liggen dichtbij gebieden met een hoge werkgelegenheidsconcentratie, waardoor er veel pendel is. Bovendien ontwikkelt de werkgelegenheid in Noord-Holland Noord zich gunstig. De hoogste NWW-percentages komen voor in decentraal gelegen regio's. Alleen Zeeland heeft een lager dan gemiddeld aantal NWW als percentage van de beroepsbevolking. Uit figuur 4.4.1 blijkt dat het NWW-percentage in tien jaar tijd fors is afgenomen.

Figuur 4.4.1 NWW-percentage naar regio

Pendelstromen tussen regio's

Zoals hiervoor is opgemerkt worden de ontwikkelingen van het aantal NWW niet alleen bepaald door de lokale arbeidsmarkt. Er is ook veel pendel tussen regio's. Het is mogelijk dat een relatief lage werkgelegenheid in een regio gepaard gaat met weinig werkzoekenden of andersom. Het saldo van in- en uitgaande pendel noemen we pendelsaldo. Een positief pendelsaldo ontstaat indien de inkomende pendel groter is dan de uitgaande pendel.

In de vorige arbeidsmarktprognose zijn gegevens in een kaart gepresenteerd op basis van het CBS Onderzoek Verplaatsingsgedrag. Een alternatief vormen de data uit de EBB van het CBS¹⁴. Deze gegevens over pendelstromen stammen uit 2006. Zuidelijk Noord-Holland (Amsterdam, Amstelveen, Schiphol, Haarlem, Zaanstad) heeft het hoogste positieve pendelsaldo. Flevoland heeft het hoogste negatieve pendelsaldo. Veel hangt af van de afbakening van een arbeidsmarktregio. Hoe groter de werkgelegenheid in een gebied ten opzichte van de omliggende regio, hoe groter de kans op een positief pendelsaldo.

Zuidelijk Noord-Holland heeft van alle regio's de grootste inkomende pendel (ruim 200.000). Dit is twee keer zo groot als de inkomende pendel van respectievelijk Haaglanden en Rijnmond. De inkomende pendel van Zuidelijk Noord-Holland is het afgelopen decennium ongeveer even hard gegroeid als de werkgelegenheid in deze regio. Belangrijke herkomstgebieden zijn: Flevoland, Noord-Holland Noord, Rijn-Gouwe en Utrecht-Midden. Samen zijn deze regio's goed voor meer dan 60% van de inkomende pendelstroom (zie figuur 4.4.2).

We kunnen de pendelstromen ook bezien in relatie tot de omvang van de arbeidsmarkt. Flevoland, Gooi en Vechtstreek en Eemland hebben een relatief hoog uitgaande pendel. De werkgelegenheidsomvang in deze drie gebieden is klein - samen minder dan een 400 duizend - wat een belangrijk deel van de verklaring hiervoor vormt. Omgekeerd mag het opmerkelijk heten dat Gooi en Vechtstreek en Eemland een relatief grote inkomende pendel hebben. Dit zal eerder te maken hebben met het type banen (media en IT) dan met de omvang van de arbeidsmarkt.

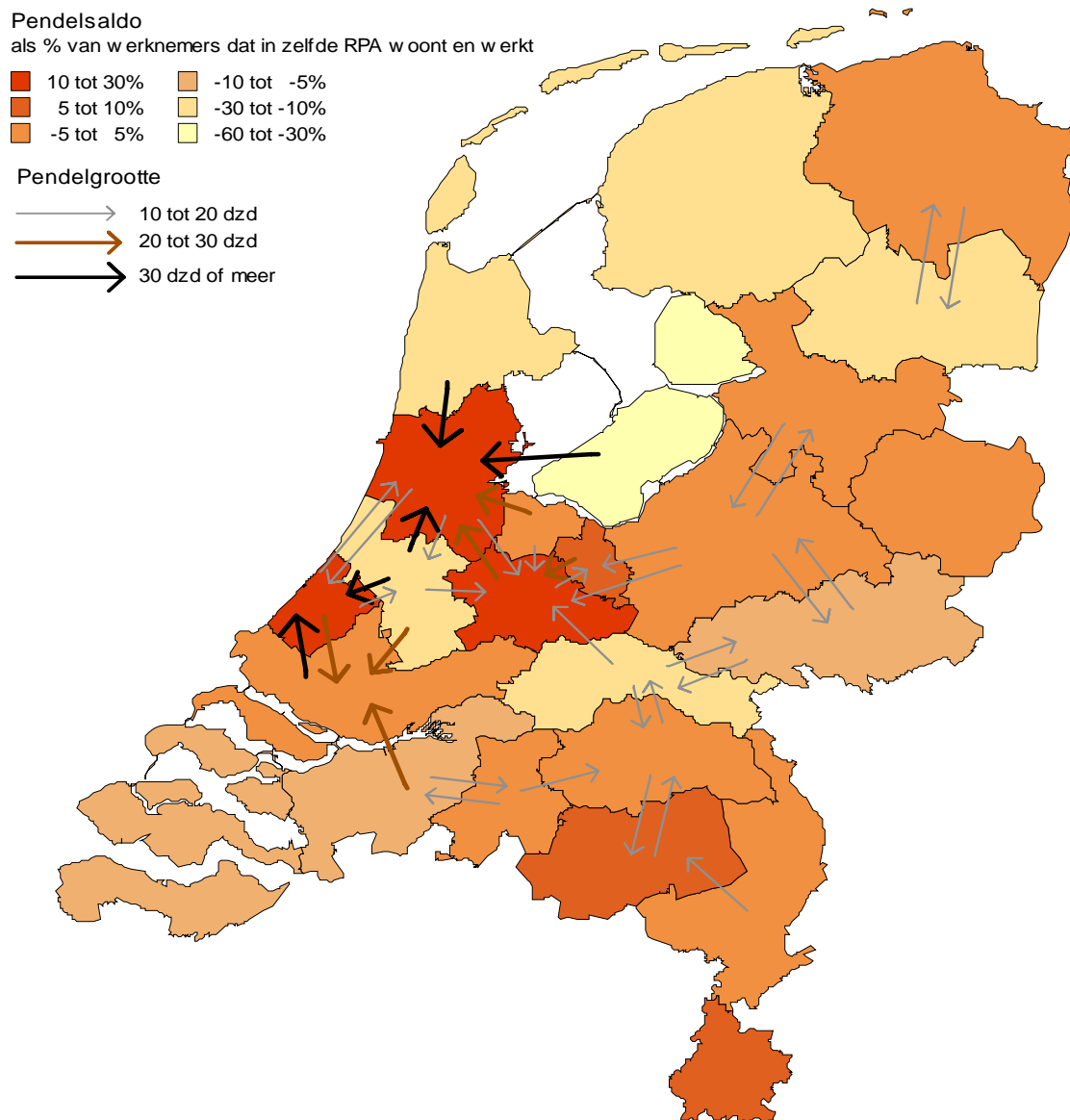
Friesland, Twente en Zeeland hebben relatief en absoluut gezien een lage inkomende pendel. De perifere ligging van deze regio's zal hier zeker debet aan zijn. De eerste twee regio's kennen nog wel grenspendel die echter eveneens van bescheiden omvang is (niet meer dan enkele duizenden).

De pijlen in figuur 4.4.2 geven een overzicht van de grootste pendelstromen: een pendel van 10.000 of meer werknemers tussen twee regio's. De grootste pendelstroom is van Noord Holland-Noord naar Zuidelijk Noord-Holland. Van Rijnmond naar Haaglanden is eveneens een grote pendelstroom zichtbaar. De kleuren in de figuur geven het pendelsaldo aan.

---

¹⁴ Een nadeel van de EBB is dat de categorie overigen in de pendelmatrix vrij groot is.

Figuur 4.4.2 Pendelsaldo en de grootste pendelstromen tussen regio's in 2006 (bron: CBS Onderzoek Verplaatsingsgedrag en EBB)

5 Aandachtspunten voor beleid en uitvoering

De veronderstelling in de CWI-Arbeidsmarktprognose 2007-2012 dat de economische hoogconjunctuur zou voortduren in 2007, is uitgekomen. Achteraf gezien vertoonde de economie in 2007 zelfs nog meer veerkracht. Het gevolg is dat het aantal niet-werkende werkzoekenden sneller daalde dan destijds voorzien.

In deze nieuwe arbeidsmarktprognose zijn de verwachtingen voor de komende jaren gematigd positief. Er wordt uitgegaan van een economische groei die iets beneden het langjarig gemiddelde ligt. Het aantal niet-werkende werkzoekenden zal in 2008 verder zakken. Toch blijft verdere daling van het aantal niet-werkende werkzoekenden nodig.

Vraag en aanbod moeten elkaar sneller vinden

De algemene doelstelling van CWI is het bevorderen van een goed functionerende arbeidsmarkt. Vraag en aanbod moeten elkaar sneller vinden. Daarom is het nodig dat de arbeidsmarkt zo transparant mogelijk is. Het streven is om zestig procent van de vacaturemarkt te ontsluiten.

De aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt is niet altijd goed. Daarom wordt – in samenwerking met de projectdirectie Leren en Werken 'Servicepunten Leren en Werken' ontwikkeld. Deze servicepunten geven ondersteuning aan een leven lang leren voor de gehele beroepsbevolking. Maar ook wordt er de toegang naar duale trajecten (werken en leren), stageplaatsen etc. geregeld.

Voor enkele kwetsbare groepen zijn beleidsprogramma's ontwikkeld. Zo is er geïntensiveerde dienstverlening aan 45-plussers en jongeren. Ook zijn er programma's voor andere groepen, zoals 'ondernemend de uitkering uit', 'Pardonners aan het werk' en 'hogere opgeleide allochtonen aan het werk'. Bovendien is er speciale wijkaanpak.

Veel arbeidspotentieel aanwezig, maar vaak laag opgeleid

Om de ambitie van een hogere participatie waar te maken, is er in principe een groot arbeidspotentieel aanwezig. Echter, het deel van de bevolking dat nu niet werkt, is relatief laag opgeleid. Bovendien is er een toenemende vraag naar goed opgeleid personeel. Daarom zal iedereen – ook diegenen die nu al participeren op de arbeidsmarkt – zich moeten blijven scholen. In dit kader heeft de Raad voor Werk en Inkomen, gezamenlijk met onderwijsorganisaties, sociale partners en gemeenten, een actieplan gemaakt om het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking te verhogen. Leidend daarbij is de behoefte op de regionale en sectorale arbeidsmarkt. De doelstelling is om per jaar minimaal 10.000 extra gediplomeerden met een hoger onderwijsniveau en 5.000 met een middelbaar beroepsonderwijsniveau af te leveren¹⁵.

CWI fuseert met UWV

Een belangrijke institutionele factor op dit moment is het fusieproces tussen CWI en UWV. Per 1 januari 2009 zullen de activiteiten van beide organisaties die gericht zijn op werk in één nieuw bedrijfsonderdeel ondergebracht worden: CWI, het WERKbedrijf van UWV. De gemeenten krijgen daarmee één landelijke partner.

---

¹⁵ RWI, 'Permanente opleiding beroepsbevolking in de stijgers', Persbericht 29 februari 2008.

Het vergroten van de arbeidsparticipatie is één van de belangrijkste ambities van het kabinet. CWI, het WERKbedrijf van UWV heeft een participatieplan waarmee langdurig werklozen aan de slag komen. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de doelstelling van de vergroting van de netto-arbeidsparticipatie.

CWI, het WERKbedrijf van UWV heeft – net als het CWI nu – tot doel om vraag van werkgevers en aanbod van werkenden en werkzoekenden bij elkaar te brengen. Er wordt gewerkt vanuit een WERKplein (Locaties Werk en Inkomen (LWI)) in samenwerking met de sociale diensten van gemeenten. CWI, het WERKbedrijf van UWV wil een schakelfunctie vervullen op lokaal, regionaal en landelijk niveau en zoekt daarbij de samenwerking met private arbeidsmarktpartijen, zoals uitzendbureaus.

Om deze ambities waar te maken wil CWI, het WERKbedrijf van UWV¹⁶:

- Iedere werkzoekende zo spoedig mogelijk aan de slag helpen. Concreet is iedere werkzoekende binnen zes maanden na het eerste contact met CWI, het WERKbedrijf van UWV actief aan de slag:
  - Men werkt óf
  - Men werkt aan werk (stage, participatiebaan, leerwerkbaan, scholing etc.)
- Iedereen die kan werken direct bereikbaar maken voor iedere werkgever die personeel zoekt:
  - Op werk.nl kan een werkgever direct contact zoeken met een werkzoekende met een gevalideerd CV.
  - Meer werk-naar-werkactiviteiten bij ontslag. CWI probeert werkloosheid te voorkomen door mensen, die dreigen hun baan te verliezen, vroegtijdig te bemiddelen naar nieuw werk.
  - Re-integratie richten op beroepen waar veel vraag naar is.
  - Persoonlijke dienstverlening door CWI, het WERKbedrijf van UWV aan werkgevers in het midden- en kleinbedrijf.

---

¹⁶ CWI, het WERKbedrijf van UWV, 'Businessplan CWI, het werkbedrijf van UWV', voorlopige versie van 28 februari 2008, blz 6.

Bijlage 1 Verschillen met de voorgaande prognose

Deze bijlage schetst een korte terugblik op de Arbeidsmarktprognose 2007-2012, die een jaar geleden verscheen. Het eerste prognosejaar in dit rapport was voor de meeste grootheden 2007. Inmiddels zijn een groot aantal realisaties over 2007 bekendgemaakt door het CBS. Deze realisaties vergelijken we hier met de prognose van 2007, die vorig jaar werd gemaakt. Verder gaan we in op de bijstelling van de prognose in de daaropvolgende jaren.

Gerealiseerde ontwikkelingen in 2007

De basis voor de arbeidsmarktprognoses is de economische groei. Vorig jaar ging het CPB uit van een economische groei van 2¾%. De feitelijke groei bleek aanmerkelijke hoger te zijn, namelijk 3½%. Dit heeft uiteraard gevolgen voor de voorspellingen. De gerealiseerde en voorspelde arbeidsproductiviteit in 2007 liggen op ongeveer hetzelfde niveau. De hoger dan verwachte economische groei moet dus veroorzaakt zijn door een extra stijging van het aantal arbeidsjaren. Vorig jaar voorspelden we een groei van 1,5%, maar de realisatie bleek 1 procentpunt hoger te zijn. Het aantal banen steeg daardoor ook sterker. Volgens de in dit rapport opgenomen voorlopige CBS-cijfers is het aantal vacatures aanmerkelijk minder dan verwacht gegroeid. Echter, vlak voor het verschijnen van dit rapport is het CBS met herziene vacaturecijfers over 2007 gekomen. Het laatste vacaturecijfer van het CBS komt bijna overeen met de voorgaande prognose¹⁷. De omvang van de beroepsbevolking wordt deels beïnvloedt door de beschikbaarheid van banen. De sterke banengroei heeft meer mensen naar de arbeidsmarkt gelokt dan verwacht. Tot slot werd de daling van het aantal NWW vorig jaar geschat op -10%. Door de hogere banengroei kon het aantal NWW met -17% nog sterker dalen.

Verwachte ontwikkelingen vanaf 2008

Voor 2008 gaat het CPB uit van 2¼% economische groei. Dit is lager dan de voorspelling die het CPB vorig jaar maakte, namelijk 2¾%. De economische groei in de daaropvolgende jaren is praktisch ongewijzigd. De groei van de arbeidsproductiviteit schatten we nu iets lager in. De groei van het aantal arbeidsjaren en banen blijft op hetzelfde niveau. De bevolkingsgroei is in 2008 iets hoger, waardoor ook de beroepsbevolking iets meer stijgt. Het aantal NWW kan meer dalen dan we vorig jaar hadden verwacht.

Tabel Prognose 2007-2012 vergeleken met prognose 2008-2013

Item	<u>(Gemiddelde) groei</u>			<u>(Gemiddelde) groei</u>		
	Prognose 2007-2012			Prognose 2008-2013		
	2007	2008	2009-2012	2007	2008	2009-2012
Vraagkant				realisatie		
BBP	2,75%	2,75%	2,00%	3,50%	2,25%	1,94%
Arbeidsproductiviteit	1,2%	1,4%	1,4%	1,0%	0,8%	1,3%
Arbeidsjaren totaal	1,5%	1,3%	0,6%	2,5%	1,4%	0,6%
Banen totaal	1,4%	1,5%	0,8%	2,3%	1,5%	0,9%
Vacatures	6,1%	3,7%	2,1%	0,7%	3,7%	2,1%
Aanbodkant						
Bevolking 15-64 jaar	0,1%	0,0%	-0,2%	0,2%	0,2%	-0,1%
Beroepsbevolking	1,0%	0,9%	0,3%	1,6%	1,3%	0,8%
Discrepantie						
NWW	-10,4%	-4,8%	-3,6%	-17,3%	-11,1%	-5,8%

¹⁷ Deze definitieve cijfers konden niet meer meegenomen worden in de berekeningen van dit rapport.

Bijlage 2 Gebruikte begrippen

Arbeidsaanbod

Tot de aanbodzijde van de arbeidsmarkt worden alle personen gerekend (werkend of werkloos) die zich daadwerkelijk aanbieden op de arbeidsmarkt.

Arbeidsvolume/Werkgelegenheid in arbeidsjaren

Arbeidsjaren zijn het aantal banen omgerekend in voltijdbanen.

Arbeidsjaar/arbeidsjaren

Een arbeidsjaar komt overeen met de gemiddelde contractuele arbeidsduur van een voltijdwerknemer op jaarbasis. De omrekening per sector vindt plaats door het aantal banen te vermenigvuldigen met de verhouding van de gemiddelde arbeidsduur van alle banen (in diezelfde sector) en de gemiddelde arbeidsduur (in de betreffende sector) behorende bij voltijdbanen. Voor uitzendkrachten wordt bij dit laatste uitgegaan van de gemiddelde arbeidsduur van alle voltijdbanen in de economie.

Bij zelfstandigen en meewerkende gezinsleden wordt voor de gemiddelde arbeidsduur van voltijdbanen door het CBS uitgegaan van de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur van de zelfstandigen en meewerkende gezinsleden die 37 uur of meer per week werken.

Arbeidsproductiviteit

Het totale inkomen dat in het productieproces ontstaat (inclusief winst, belastingen en sociale verzekeringspremies) gedeeld door het totale arbeidsvolume (CBS).

Banen van werknemers (CBS, Enquête Werkgelegenheid en Lonen)

Werknemers zijn mensen die arbeid verrichten tegen loon of salaris. De uitkomsten hebben betrekking op het totaal aantal banen van werknemers; mensen kunnen tegelijkertijd een baan hebben bij meerdere werkgevers. Alle banen tellen mee, ongeacht arbeidsduur. Ook directeuren die tevens grootaandeelhouder zijn, worden in de Enquête Werkgelegenheid en Lonen meegeteld.

Banen van zelfstandigen (CBS, Nationale Rekeningen/Arbeidsrekeningen)

Onder zelfstandigen worden verstaan: 'personen die geen loon of salaris ontvangen, maar voor eigen rekening en/of risico een beroep of bedrijf uitoefenen'. De definitie behelst ook meewerkende gezinsleden. Meewerkende gezinsleden zijn 'personen die geen loon of salaris ontvangen, maar meewerken bij het voor eigen rekening en/of risico uitoefenen van een beroep of bedrijf van één of meerdere leden van het gezin waartoe zij behoren'.

BBP (CBS, Nationale Rekeningen)

Het bruto binnenlands product is de toegevoegde waarde van alle goederen en diensten die in het binnenland zijn geproduceerd. De prognoses zijn gebaseerd op de cijfers van het CBS van het BBP tegen zogenaamde basisprijzen. Er zijn constante prijzen van 2000 gebruikt. Dat wil zeggen dat de prijsontwikkeling is gevolgd van de goederen en diensten in de samenstelling van 2000. De toegevoegde waarde die op deze wijze niet door prijsontwikkelingen is verklaard, wordt toegeschreven aan volumeontwikkelingen. Het gehanteerde BBP meet aldus de volumeontwikkelingen vanaf 2000.

Beroepsbevolking (CBS, Enquête Beroepsbevolking)

Volgens deze definitie worden tot de beroepsbevolking gerekend:

- Personen die tenminste twaalf uur per week werken, of
- Personen die werk hebben aanvaard waardoor ze tenminste twaalf uur per week gaan werken, of
- Personen die verklaren ten minste twaalf uur per week te willen werken, daarvoor beschikbaar zijn en activiteiten ontplooiën om werk voor ten minste twaalf uur per week te vinden (het is daarbij niet relevant of men al dan niet bij CWI staat ingeschreven).

Van de beroepsbevolking worden personen die ten minste twaalf uur per week werken tot de werkzame beroepsbevolking gerekend en degenen die niet of minder dan twaalf uur per week werken tot de werkloze beroepsbevolking. Als leeftijds criterium geldt 15-64 jaar.

Beroepsgroep

Clustering van beroepen uit de Standaard Beroepenclassificatie van het CBS.

Deeltijdarbeid/ deeltijdwerk

Werk dat geen volledige dag- of weektaak in beslag neemt, maar wel een vaste gebruikelijke arbeidsduur per week.

Deeltijdfactor

Quotiënt van arbeidsvolume van werknemers en banen van werknemers volgens Enquête Werkgelegenheid en Lonen.

Discrepanties

De verhouding tussen vraagzijde en aanbodzijde op de arbeidsmarkt. Bij een aanbod-overschot overtreft de aanbodzijde de vraagzijde. Bij een vraagoverschot overtreft de vraagzijde de aanbodzijde.

Duur niet-werkend van niet-werkende werkzoekenden

De duur niet-werkend is gerelateerd aan de datum niet-werkend: het aantal dagen dat is verstreken tussen datum niet-werkend en peildatum. Het begrip duur niet-werkend wijkt dus af van de inschrijfduur.

Flexibele arbeidsrelatie

Arbeidsrelatie op basis van een contract korter dan één jaar en/of een contract waarin geen vaste arbeidsduur is opgenomen (CBS). Flexibele werknemers zijn naast uitzendkrachten ook oproep-, afroep- en invalkrachten, en werknemers van wie de arbeidsduur gewoonlijk varieert tussen een overeengekomen minimum en maximum aantal uren per week.

Moeilijk vervulbare vacature

Een vacature die volgens werkgevers moeilijk te vervullen valt. De oorzaken kunnen liggen in de onvoldoende beschikbaarheid van (geschikte) werkzoekenden of hogere kwalificatie-eisen dan voor de uitoefening van de functie strikt noodzakelijk zijn.

Niet-werkende werkzoekenden

De bij een CWI actueel ingeschreven werkzoekenden zonder werk of die minder dan 12 uur per week werken met een inschrijfdatum, geen uitschrijfdatum én een "datum niet-werkend". waarbij de reden inschrijving gelijk is aan 'niet werkend' of 'geen beroep op dienstverlening'.

Niet-werkende werkzoekenden, duur niet-werkend

De duur niet-werkend is het aantal dagen dat is verstreken tussen datum niet-werkend en peildatum.

NWW-percentages

De omvang van het NWW-bestand uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking.

Participatiegraad

De bruto participatiegraad omvat de werkzame en werkloze beroepsbevolking (15-64 jaar) in procenten van de bevolking (15-64 jaar).

De netto participatiegraad omvat de werkzame beroepsbevolking (15-64 jaar) in procenten van de bevolking (15-64 jaar).

Pendel

Personen die werkzaam zijn in een andere RPA-regio dan die waar zij wonen.

Pendelsaldo

Het verschil tussen inkomende pendel en uitgaande pendel; bij een positief pendelsaldo is de inkomende pendel groter dan de uitgaande pendel.

Regionaal Platform Arbeidsmarkt (RPA)

Een RPA is een arbeidsmarktgebied dat is opgebouwd uit een aantal gemeenten (zie voor de indeling bijlage 3).

Startkwalificatie

Een startkwalificatie wordt behaald met het succesvol afronden van het Havo of het VWO, of met het behalen van een diploma van een Mbo-opleiding op niveau 2 van de kwalificatiestructuur van de Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB), de basisberoepsopleiding.

Uitbreidingsvacatures (decompositie van vacatures, CBS, Vacature Enquête)

Het aantal uitbreidingsvacatures is het aantal nieuwe vacatures dat ontstaat dankzij de toename van het aantal banen van werknemers. Bij een krimp van het aantal banen is het aantal uitbreidingsvacatures negatief.

Uitzendarbeid

De arbeidsovereenkomst, waarbij de ene partij als werknemer door de andere partij als werkgever in het kader van de uitoefening van het beroep of bedrijf van die werkgever ter beschikking wordt gesteld van een derde om krachtens een door deze aan die werkgever verstrekte opdracht arbeid te verrichten onder toezicht en leiding van de derde (ABU).

Vacatures (CBS, Vacature Enquête)

Een vacature is een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden. De aantallen vacatures in de CWI Arbeidsmarktprognose zijn altijd de vacatures die in een kalenderjaar ontstaan. De gegevens uit de CBS vacature-enquête vormen de basis. In de CBS vacature-enquête worden bijvoorbeeld ook tot vacatures gerekend:

- Vacatures waarvoor de sollicitatieprocedure zoveel tijd zal kosten dat de feitelijke indiensttreding niet op korte termijn valt te verwachten.
- Vacatures waarvoor uitzendkrachten of ander tijdelijk personeel wordt gezocht.
- Open plaatsen voor leerlingen en personen in opleiding, mits het daarbij gaat om een arbeidsovereenkomst (dus geen onbetaalde stageplaatsen).

Tevens wordt op het enquêteformulier van het CBS benadrukt dat een open plaats alleen dan als vacature dient te worden gezien als normale of externe werving is toegestaan. Open plaatsen bij reorganisaties of afslankingen die alleen mogen worden bezet door medewerkers waarvan een arbeidsplaats verdwijnt, mogen niet als vacature worden geteld. Op het formulier van de vacature-enquête worden nog voor twee economische activiteiten een uitzondering gemaakt:

- Bij uitzendbureaus, WSW-instellingen en banenpools (werkgelegenheidsprojecten) moeten alleen de vacatures voor het vaste personeel worden opgegeven.
- In het onderwijs dient kortdurende ziektevervangings niet als vacature meegeteld te worden.

Omdat werk voor uitzendkrachten, WSW-ers en plaatsvervangende leerkrachten wel tot de werkgelegenheid worden gerekend, worden de vacatures in de overige zakelijke diensten (inclusief uitzendkrachten), het openbaar bestuur (waaronder WSW-ers) en het onderwijs iets onderschat ten opzichte van de werkgelegenheid.

Vervangingsvacatures (decompositie van vacatures, CBS, Vacature Enquête)

Het aantal vervangingsvacatures is hier gedefinieerd als het aantal vacatures dat vervuld moet worden om na vertrek van werknemers het aantal banen van werknemers op het oorspronkelijke peil te houden. Het aantal vervangingsvacatures is derhalve het verschil tussen het totaal aantal vacatures en het aantal uitbreidingsvacatures. Ook bij een krimp van het aantal banen blijft het aantal vervangingsvacatures het benodigde aantal om op het oorspronkelijke peil te blijven.

Vacaturegraad

Het aantal ontstane vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers (CBS) of aantal vacatures per 1000 banen; indicator dynamiek arbeidsmarkt.

Vraagzijde arbeidsmarkt

Banen van werknemers (bezette arbeidsplaatsen) en vacatures (onbezette arbeidsplaatsen).

Werkloosheid (CBS-definitie), werkloze beroepsbevolking

Alle mensen van 15-64 jaar zonder werk (of met werk van minder dan twaalf uur per week) die minstens twaalf uur per week willen werken, daarvoor direct beschikbaar zijn en bovendien actief zoeken naar werk (ongeacht of men bij een CWI staat ingeschreven).

Werkloosheidspercentage

Werkloze beroepsbevolking uitgedrukt als percentage van de beroepsbevolking.

Werkzame personen

Alle mensen die een baan hebben bij een in Nederland gevestigd bedrijf of bij een particulier huishouden in Nederland. Tot de werkzame personen behoren alle personen die: betaalde arbeid verrichten, ook al is het maar voor één of enkele uren per week, arbeid verrichten waarvan de beloning weliswaar aan de registratie door fiscus en/of sociale zekerheidsautoriteiten wordt onttrokken, maar die op zichzelf genomen legaal is ('zwarte arbeid'), tijdelijk geen arbeid verrichten, maar wel doorbetaald krijgen (bijvoorbeeld bij ziekte of vorstverlet), tijdelijk onbetaald verlof hebben opgenomen. Omdat iemand meerdere banen kan hebben, is het aantal banen groter dan het aantal werkzame personen. Werkzame personen kunnen worden onderscheiden in werknemers en zelfstandigen.

Werknemers

Werknemers zijn personen die arbeid verrichten in loondienst.

Zelfstandigen

Zelfstandigen zijn personen die een inkomen verdienen door arbeid te verrichten in het bedrijf of het beroep dat zij zelfstandig uitoefenen. Hiertoe worden ook de meewerkende gezinsleden van zelfstandigen gerekend tenzij zij uitdrukkelijk een arbeidsovereenkomst zijn aangegaan (CBS).

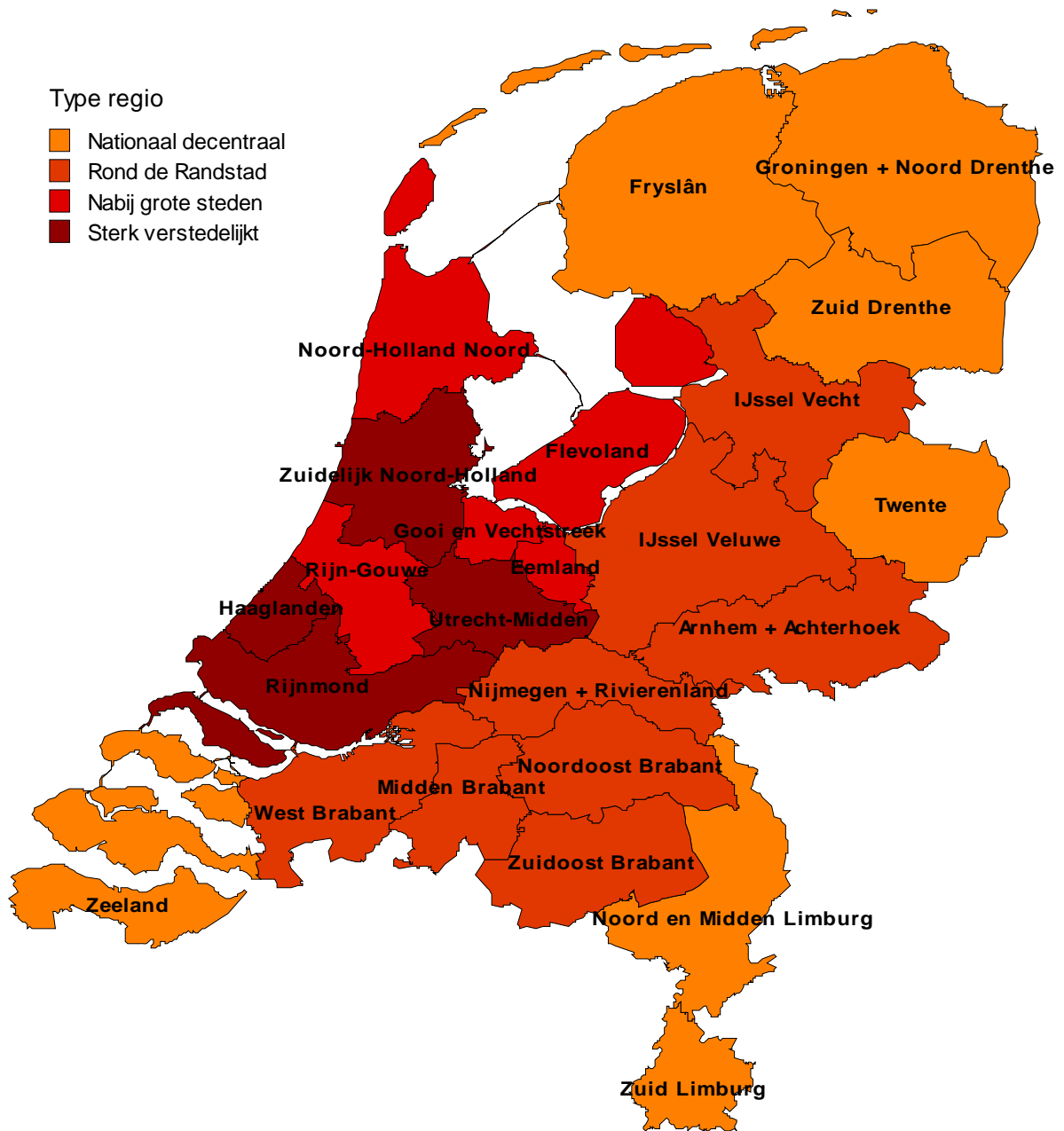
Zelfstandige Zonder Personeel (ZZP)

Zelfstandige zonder personeel. De belastingdienst heeft daarvoor een verklaring arbeidsrelatie opgesteld (VAR).

Bijlage 3 Indeling RPA-Clusters

RPA	Platform	Cluster	Platform Cluster
1	Noord Groningen	1	Groningen + Noord Drenthe
2	Oost Groningen		
3	Centraal Groningen		
4	Fryslân	2	Fryslân
5	Zuid en Midden Drenthe	3	Zuid Drenthe
6	IJssel Vecht	4	IJssel Vecht
7	Twente	5	Twente
8	Noordwest Veluwe	6	IJssel Veluwe
9	Stedendriehoek		
10	De Vallei		
11	IJssel en Rijn	7	Arnhem + Achterhoek
12	Achterhoek		
13	Nijmegen	8	Nijmegen + Rivierenland
14	Rivierenland		
15	Flevoland	9	Flevoland
16	Gooi & Vechtstreek	10	Gooi- en Vechtstreek
17	Eemland	11	Eemland
18	Utrecht – Midden	12	Utrecht – Midden
19	Noord-Holland Noord	13	Noord-Holland Noord
20	Zuidelijk Noord-Holland	14	Zuidelijk Noord-Holland
21	Rijn-Gouwe	15	Rijn-Gouwe
22	Haaglanden	16	Haaglanden
23	Rijnmond	17	Rijnmond
24	Zeeland	18	Zeeland
25	West Brabant	19	West Brabant
26	Midden Brabant	20	Midden Brabant
27	Noordoost Brabant	21	Noordoost Brabant
28	Zuidoost Brabant	22	Zuidoost Brabant
29	Noord Limburg	23	Noord en Midden Limburg
30	Weert		
31	Roermond		
32	Westelijke Mijnstreek	24	Zuid Limburg
33	Parkstad Limburg		
34	Maastricht Mergelland		

Grafische weergave RPA-clusters

Bijlage 4 SBI -Codes gehanteerde sectoren

SBI codes gehanteerde nationale sectoren (hoofdstuk 3)

1	Landbouw en visserij	01, 02, 05
2	Delfstoffenwinning	10, 11, 14
3	Industrie	15 - 37
4	Nutsbedrijven	40, 41
5	Bouw en bouwinstallatie	45
6	Detailhandel	50, 52
7	Groothandel	51
8	Horeca en catering	55
9	Vervoer en telecom	60 - 64, excl. 633
10	Financiële diensten	65 - 67
11	Makelaardij	70, 71
12	ICT	72
13	Adviesbureaus	73, 741, 742
14	Uitzendwezen en rest zakelijke diensten	743, 744, 745, 746, 748
15	Schoonmaak	747
16	Openbaar Bestuur	75
17	Onderwijs	80
18	Zorg	851, 852, 85311, 85312, 85313, 85321, 85324, 85334
19	Welzijn	85314, 85315, 85316, 85322, 85323, 85331, 85332, 85333, 85335, 85336, 85337, 85338, 8534
20	Toerisme en maatschappelijke organisaties	90 - 95, 633

SBI codes gehanteerde regionale sectoren (hoofdstuk 4)

1	Landbouw en visserij	01, 02, 05
2	Industrie, Nutsbedrijven en Delfstoffen	10, 11, 14, 15 - 37, 40, 41
3	Bouw en bouwinstallatie	45
4	Detailhandel	50, 52
5	Groothandel	51
6	Horeca en catering	55
7	Vervoer en telecom	60 - 64, excl. 633
8	Financiële diensten	65 - 67
9	Overige zakelijke diensten en IT	70 - 74
10	Openbaar Bestuur	75
11	Onderwijs	80
12	Zorg en welzijn	85
13	Toerisme en maatschappelijke organisaties	90 - 95, 633